

Cilt/ Volume: 5 | Sayı/Issue: 2 | /Ekim/October 2025 e-ISSN: 2822- 3179

SCIENTIFIC JOURNAL OF FINANCE AND FINANCIAL LAW STUDIES

İmtiyaz Sahibi / Publisher
Akademik Çalışmalar Derneği

<https://academicianstudies.com/>

Bu dergi "Akademik Çalışmalar Grubu" çatısı altında yayınlanmaktadır
This journal is published under the umbrella of the "Academic Studies Group"

SJFFLS

Bilimsel Yayın Koordinatörü / Scientific Publications Coordinator

  Doç. Dr. Osman YILMAZ Batman University

Baş Editör/Editor in Chief

  Doç. Dr. Derya YAYMAN Akdeniz University

Editör/ Editor

  Doç. Dr. Gülbahar ATASEVER Muğla Sıtkı Koçman University

  Dr. Öğr. Üyesi Fatih Ömür BİNİCİ Ağrı İbrahim Çeçen University

Editör Yardımcıları/Assistant Editors

  Prof. Dr. Emine Kızıldağ UZUNALI Siirt University

Yabancı Dil Editörleri/Foreign Language Editors

  Dr. Öğr. Üyesi Murat GÜRBÜZ Ağrı İbrahim Çeçen University

  Dr. Jason CHAVEZ University of Warsaw

  Avukat Nurgül YAYMAN Antalya Barosu

Türkçe Dil Editörleri/Turkish Language Editors

  Prof. Dr. Yasin KILIÇ Ağrı İbrahim Çeçen University

  Dr. Öğr. Üyesi Müzahir KILIÇ Ağrı İbrahim Çeçen University

Alan Editörleri

  Prof. Dr. Reşat KARCIOĞLU Atatürk University

  Prof. Dr. İsmail Çelik Burdur Mehmet Akif Ersoy University

  Doç. Gökben BAYRAMOĞLU Hitit University

  Doç. Dr. Yusuf KAHREMAN Sivas Cumhuriyet University

  Doç. Dr. Erhan DUMAN Necmettin Erbakan University

  Doç. Dr. Yakup ASLAN Muş Alparslan University

  Dr. Öğr. Üyesi Yusuf KALKAN Gümüşhane University

  Dr. Ronel DAGOHAY Kapalong College of Agriculture, Sciences and Technology

  Dr. Munawar Shah SYED National University of Malaysia,

  Dr. Alaaeldin ALBAJA Modern University College

  Dr. Ghazali Owasil Northumbria University

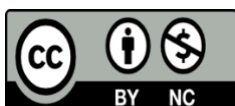
Yayın ve Danışma Kurulu

-   Prof. Dr. Ali ÇİMAT Muğla Sıtkı Kocman University
-   Prof. Dr. Emine KIZILTAŞ UZUNALİ Siirt University
-   Prof. Dr. Faton SHABANI University of Tetova
-   Prof. Dr. Hakan AY Dokuz Eylül University
-   Prof. Dr. Muhammed ASHFAQ The University of Faisalabad (TUF)
-   Prof. Dr. Mustafa MIYNAT Manisa Celâl Bayar University
-   Prof. Dr. Salih Börteçine AVCİ Atatürk University
-   Prof. Dr. Zeynep ARIKAN Dokuz Eylül University
-   Doç. Dr. Coşkun Akdeniz Tekirdağ Namık Kemal University
-   Doç. Dr. Derya YAYMAN Akdeniz University
-   Doç. Dr. Gülbahar ATASEVER Muğla Sıtkı Koçman University
-   Doç. Dr. Ku Maisurah KU BAHADOR Universiti Utara Malaysia
-   Doç. Dr. Noman KHAN COMSATS University Islamabad- Attock Campus
-   Dr. Haryani SANTO HARTONO Universitas Islam Internasional Indonesia
-   Dr. Öğr. Üyesi Fatih Ömür BİNİCİ Ağrı İbrahim Çeçen University
-   Dr. Öğr. Üyesi Musa ÇAKIR Siirt University
-   Yrd. Doç. Dr. Saud Ahmed KHAN Pakistan Institute of Development Economics

Dizinler/Indexes

Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies Dergisi, Bilimsel Hakemli Dergidir. Bu esere ilişkin olarak Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndan doğan haklar saklıdır. Burada yer alan makalelerde ileri sürülen görüşler yazarlarına aittir. Yayın Kurulu, makalelerde ileri sürülen görüşlerden dolayı herhangi bir sorumluluk üstlenmemektedir.

Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies dergisi CC BY-NC 4.0 lisansı altında lisanslanmıştır.

Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies Licensed under CC BY-NC 4.0.

Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies (SJFFLS), Akademik Çalışmalar Grubu tarafından yayımlanan, kamu maliyesi, mali hukuk ve finans başta olmak üzere; işletme, ekonomi, istatistik, ekonometri, kamu yönetimi ve siyaset bilimi alanlarında Türkçe ve İngilizce akademik çalışmalara yer veren uluslararası, hakemli, açık erişimli bir dergidir. 2021 yılında kurulan SJFFLS, yılda iki kez (Nisan ve Ekim aylarında) yayımlanan elektronik bir dergidir. Dergiye gönderilen çalışmalar, çift kör hakemlik yöntemiyle değerlendirildikten sonra herhangi bir ücret talep edilmeksizin çevrim içi olarak yayımlanır.

Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies (SJFFLS), published by the Academic Studies Group, especially public finance, financial law, and finance, is an international, peer-reviewed, open-access journal that includes academic studies in Turkish and English in the fields of business, economics, statistics, econometrics, public administration, and political science. Founded in 2021, SJFFLS is an electronic journal published twice a year (in April and October). After the studies submitted to the journal are evaluated by the double-blind peer-review method, they are published online without any charge.

İletişim Bilgileri / Contact Information

dyayman@akdeniz.edu.tr
gulbaharatasever@mu.edu.tr
fobinici@agri.edu.tr

İçindekiler (Content)

Araştırma Makalesi / Research Article

1

Katılım Sigorta Şirketlerinde Branşsal Banka Prim Üretimlerinin Teknik Karlılığa Etkisi (*The Effect of Branch Bank Premium Production on Participation Insurance Companies' Technical Profitability*)

78-91

Hasan Özcan, Ayşegül Ertuğrul ve Tayfun Timuray

Araştırma Makalesi / Research Article

2

Türkiye’de Kadın Girişimciliği ve Finansman Sorunu: Mevcut Durumun Analizi (*Women’s Entrepreneurship and the Financing Problem in Türkiye: Analysis of the Current Situation*)

92-101

Seda Muti Tabanlı

Araştırma Makalesi / Research Article

3

Çin Vergi Sistemi (*Tax System in The People’s Republic of China*)

102-132

Abdullah Armağan

Araştırma Makalesi / Research Article

4

Ekonomik Büyüme Sorunları Bağlamında Gelir Eşitsizliği: Kamu Maliyesi ve Yapısal Faktörler Perspektifi (*Income Inequality in the Context of Economic Growth Issues: A Public Finance and Structural Factors Perspective*)

133-148

Yüksel Çağdaş

Katılım Sigorta Şirketlerinde Branşsal Banka Prim Üretimlerinin Teknik Karlılığa Etkisi

Hakan Özcan^{1,*}, Ayşegül Ertuğrul² ve Tayfun Timuray³

¹ Doç. Dr., Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, İstanbul, Türkiye, 0000-0002-4000-9830

² Doç. Dr., Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, İstanbul, Türkiye, 0000-0002-6564-6326

³ Dr. Öğr. Üyesi, Gelişim Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, İstanbul, Türkiye, 0000-0002-5600-7274

Özet

Katılım sigortacılığı, yardımlaşma sandığı esasına dayanan bir sistem olup, katılımcılar tarafından oluşturulan ortak fonun, herhangi bir katılımcının zarara uğraması durumunda devreye girmesi esasına dayanır. Çalışmada ülkemizde faaliyette bulunan katılım sigorta şirketlerinin, teknik kar/zararlarını etkileyen banka kaynaklı sigorta primleri değerlendirilmiştir. Türk katılım sigorta şirketlerinin teknik kar veya zararlarının en çok hangi branş prim üretiminden etkilendiklerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırmada Türk katılım sigorta şirketlerinin 2013: Q4 – 2024: Q2 dönemlerine ait verileri değerlendirilmiştir. Bu çalışmada bağımlı değişken olarak teknik kâr/zarar belirlenmiş; bağımsız değişkenler ise yangın, kasko, sağlık, hayat, ferdi kaza ve diğer branşlara ait prim üretimlerinden oluşan sınıflandırılmış değişkenler olarak seçilmiştir. Araştırmanın değişkenleri değerlendirildiğinde elde edilen bulgulara göre “Teknik Kar-Zarar” değişkeninin yangın ve sağlık prim değişkenlerinden etkilendiği sonucuna da varılmıştır. Sonuç olarak “Teknik Kar-Zarar” değişkeninin kasko, hayat, ferdi kaza ve diğer primler değişkenleri ile ilişkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Sigorta, Katılım, Banka, Teknik Kar

JEL Kodları:

G22, G23, G21, M40

The Effect of Branch Bank Premium Production on Participation Insurance Companies' Technical Profitability

Abstract

Participation insurance is a system based on the principle of a mutual aid fund, where the collective fund created by participants is activated if any participant incurs a loss. This study evaluates bank-sourced insurance premiums that impact the technical profits or losses of participation insurance companies operating in Turkey. It aims to identify which branch's premium production most significantly influences the technical profit or loss of Turkish participation insurance companies. The analysis covers data from Turkish participation insurance companies from Q4 2013 to Q2 2024. In this study, technical profit or loss is the dependent variable, while independent variables include premium production in fire, motor insurance, health, life, personal accident, and other branches. Upon examining the variables, it is found that the “Technical Profit-Loss” variable is not affected by fire and health premium variables. In conclusion, it is determined that “Technical Profit-Loss” variable is related to motor insurance, life insurance, personal accident and other premiums variables.

Keywords:

Insurance, Participation, Banking, Technical Profitability

JEL Codes:

G22, G23, G21, M40

* Sorumlu yazar iletişim bilgileri/Corresponding author contact information: hozcan@gelisim.edu.tr

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 26.04.2025 Makale Kabul Tarihi /Accepted:06.06.2025

Araştırma Makalesi/ Research Article

Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies Licensed under [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Citation / Atıf: Özcan, H., Ertuğrul, A. & Timuray, T. (2025). Katılım Sigorta Şirketlerinde Branşsal Banka Prim Üretimlerinin Teknik Karlılığa Etkisi. *Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies*, 5(2), 78-91. <https://doi.org/10.71284/sjffls.202523>

EXTENDED ABSTRACT

This study examines bank-sourced insurance premiums that affect the technical profits and losses of participation insurance companies operating in Turkey. The main objective of the study is to determine which types of premium production have a greater impact on the technical profits or losses of Turkish participation insurance companies. To this end, data covering the fourth quarter of 2013 to the second quarter of 2024 for participation insurance companies in Turkey were analyzed.

Since the study involved one dependent variable and multiple independent variables, the “Multiple Regression Analysis” method was applied. Before applying the Multiple Regression Analysis method, the stationarity of the variables was tested. To determine the stationarity of the variables, the Augmented Dickey Fuller (ADF) and Phillips Perron (PP) tests, which are first-generation unit root tests used in cases where there is no structural break and no cross-sectional dependence, were applied. Since there was only one cross-sectional variable in the study, cross-sectional dependence was not tested. After testing the stationarity of the variables, the differences of the variables found to be non-stationary were taken and subjected to regression analysis. For the findings obtained from multiple regression analysis to yield meaningful results, the assumptions of regression analysis must be met. The study also tested the assumptions that the errors are normally distributed and have equal variance, that there is no autocorrelation, and that there are no multicollinearity problems among the variables after running the model. The results obtained from the model were evaluated after all assumptions were met.

Participation insurance is the compensation of losses incurred by participants from the funds collected through the mutual aid fund system. For this reason, while the main objective of the conventional insurance system is to generate profit for the pool, participation insurance aims at mutual assistance. The system, which began with interest-free financial institutions in our country, transformed into the participatory banking model in 2005. The position of participation banks within the banking sector and their development over time paved the way for the interest-free insurance system, and the participation insurance regulation came into force in 2017. As of the end of 2023, there are a total of 70 insurance companies in our country, 4 of which are life insurance companies, 19 are life and pension insurance companies, and 47 are non-life insurance companies. The number of participation insurance companies, which was 1 in 2014, has increased to 7 as of the end of 2023. While total insurance premium production grew 19-fold between 2014 and 2023, participation insurance saw its total premium production increase approximately 64-fold. The share of participation insurance in total insurance premium production increased from 1.5% in 2014 to approximately 5% in 2023. One of the important factors contributing to this development is the increase in the number of participation banks within the banking system and the

Participation insurance is an alternative insurance model based on interest-free finance principles and founded on the principles of solidarity and mutual aid. The importance of this system becomes clearer when evaluated in terms of both its economic and social aspects. A review of the literature reveals studies on the takaful system, the structure of participation insurance coverage, its legal and social structure, its operation, and bank insurance. No similar research has been found in Turkey on the impact of participation insurance companies' branch bank premium production on technical profitability. In this regard, the study is also important as an example for related research; it could serve as a starting point for new research and support the development of the participation insurance literature. In the coming periods, in addition to technical profitability-focused approaches, criteria aimed at improving service quality for policyholders and ensuring customer satisfaction may also come to the fore; in this regard, it will be possible to implement various strategic studies.

GİRİŞ

Sigorta, yaşam sürecinde ortaya çıkması muhtemel risklerin yol açabileceği maddi kayıpların önlenmesi veya azaltılması amacıyla sigorta eden ile sigortalı arasında akdedilen bir sözleşme türüdür. Bu sistem, benzer risklerle karşı karşıya bulunan bireylerin önceden belirlenmiş tutarlarda prim ödemesi esasına dayanır. Poliçede belirtilen riskin gerçekleşmesi durumunda, uğranılan zararların tazmin edilmesi amacıyla toplanan primler bir araya getirilir ve böylece sigorta, riskin bireyler arasında paylaşılarak devredilmesini sağlayan bir risk transfer mekanizması işlevi görür. Katılım sigortacılığı yardımlaşma ve dayanışma esasına dayanan bir sigorta modelidir. Bu sistemde katılımcılar tarafından ödenen katkı payları, bir fon havuzunda toplanır ve katılımcılardan herhangi birinin zarara uğraması hâlinde, bu zarar söz konusu havuzdan karşılanır. Dolayısıyla, risk katılımcılar arasında ortaklaşa üstlenilmekte ve bu durum İslam hukukunun dayanışma, adalet ve eşitlik ilkeleriyle uyum göstermektedir.

Bu çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren katılım sigorta şirketlerinin teknik kâr ve zararlarını etkileyen banka kaynaklı sigorta primleri incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı, Türk katılım sigorta şirketlerinin teknik kâr veya zararlarının hangi tür prim üretimlerinden daha fazla etkilendiğini belirlemektir. Bu doğrultuda, Türkiye’deki katılım sigorta şirketlerine ait 2013 yılı dördüncü çeyrek ile 2024 yılı ikinci çeyrek dönemlerini kapsayan veriler analiz edilmiştir.

1. SİGORTA

1.1.Sigorta Kavramı

İlk çağlarda risk kavramı, insan hayatı açısından öncelikli olarak hayatta kalma mücadelesiyle ilişkilendirilmiştir. Ancak zamanla dünyanın gelişmesi ve insan ihtiyaçlarının çeşitlenmesiyle birlikte, risk kavramı da farklı boyutlar kazanmış ve bireylerin karşılaştığı tehditler daha karmaşık hale gelmiştir. Bu ihtiyaçların elde edilmesi ve korunması için yapılan faaliyetlerin ise oluşabilecek risklerden arındırılması gerekliliği doğmuştur. Günümüzden 6.000 yıl öncesine kadar uzandığı bilinen sigorta kavramının temelinde kişilerin gelecekte oluşması muhtemel rizikolardan korunma ve kendilerini garanti altına alma istekleri yer almaktadır (Uralcan, 2005, s.1).

Sigorta kelimesi latince “sicurta” kelimesinden türemiş olup Türkçede karşılığı emniyet ve güvenlik anlamına gelmektedir (Erşan ve Şenel, 2024, s.59). Ewold (1991)’e göre sigorta gelecekte olası risklerin önlenmesi amacıyla bugünden alınan akılcı önlemler, Baker (2002) ye göre ise risk ve mesuliyetlerin, diğer bir ifade ile sorumlulukların nakledilmesidir. Uygun (2018) sigorta kavramını hayatın içerisinde olması muhtemel risklerin oluşturabileceği maddi kaybın önlenilmesi amacıyla, sigorta eden ve sigortalı arasında akdedilen bir sözleşme biçimi şeklinde ifade etmiştir. Baştürk, Çakmak ve Demirtaş (2017) ise, benzer türdeki risklerle karşı karşıya olan kişilerin daha önceden belirlenmiş miktarlarda primin ödemesi ile poliçeye konu riskin gerçekleşmesi durumunda, riskle karşı karşıya kalanların bu zarardan oluşan kayıplarının tazmin edilmesinde kullanılan bir risk transfer mekanizması olarak açıklamaktadır.

Sigortayı yalnızca belirli ve şarta bağlanmış risklerin teminat altına alınması olarak görmek yetersiz bir yaklaşım olacaktır. Aynı zamanda, poliçe sahiplerinin ödedikleri primlerin, bir anlamda tasarruflara dönüşerek yatırıma katkı sağladığı bir sistem olarak değerlendirilmesi de doğru bir bakış açısıdır. (Erşan ve Şenel, 2024, s.59).

1.2. Türkiye’de Katılım Sigortacılığı ve Katılım Bankaları

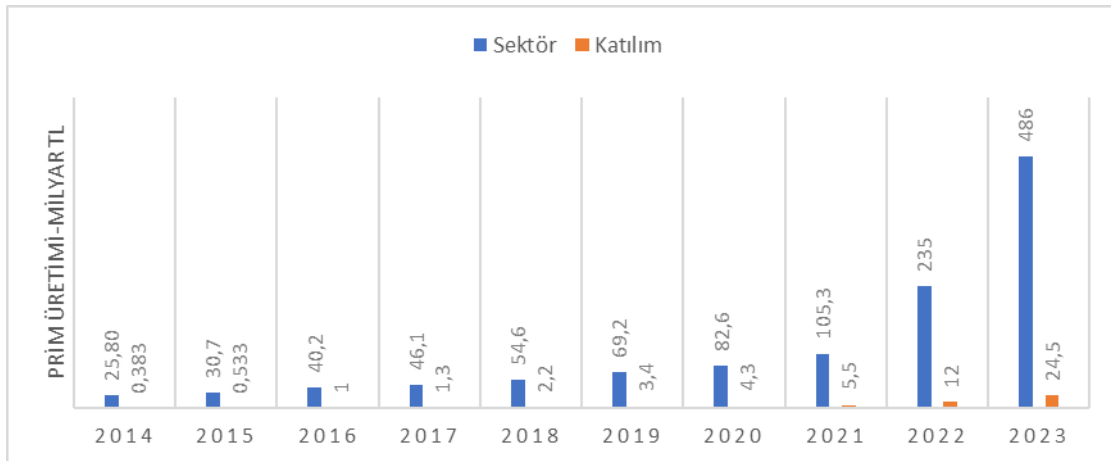
Katılım sigortacılığı, diğer bir ifade ile tekâfül sigortacılığı, yardımlaşma sandığı mantığı ile toplanan fonların tutulduğu havuzdan, katılımcılardan herhangi birinin zarar görmesi durumunda oluşan bu hasarın toplanan fonlardan karşılanmasına olanak veren (Yıldırım, 2014, s.50 ve Başoğlu, 2020, s.1046) ve oluşan riskin katılımcılar arasında üstlenildiği (Ersoy ve Meral, 2024, s.181) bir yardımlaşma biçimidir. Tekâfülün kelime anlamı dayanışmadır. İslam hukukuna göre tekâfül sistemi sözleşmenin taraflarına eşitlik, oluşması muhtemel zarar ve ziyan gibi durumlarda ise poliçe sahiplerine yardımcı olma amacı taşımaktadır. Bu nedenle klasik

sigortacılık anlayışındaki kâr maksimizasyonundan ziyade ana amaç karşılıklı yardımlaşmayı hedeflemektedir (Dilek, 2019, s. 46). Bağış, katkı anlamına gelen teberru sistemiyle temellendirilmiş olan katılım sigortacılığı dinen yasak olan faaliyetlerden istisna tutulmuş bir yapı olarak kurgulanmıştır (Cheikh, 2013, s.293). Sigorta kavramı etraflıca İslâm dünyasında ilk kez İbn-i Abidin (ö. 1836) tarafından ele alınmış olup, İbn-i Abidin, “sevkara” veya “sukirta” şeklinde kullandığı sigorta kavramının İslâmi esaslara uygun olmadığına kanaat getirmiştir (Zerka ve Neccar,, 2011: s.185-189). Tekafül ürünlerinin geleneksel sigorta şirketlerince sunulmasının, katılım sigortacılığının ayrı bir risk yönetim şekli değil de sadece bir ürün olduğuna ilişkin yanlış algının yerleşmesine neden olacağı da ileri sürülmektedir (Odierno, 2006: 65).

Türk finans sistemi 1980’li yılların ortalarından itibaren faizsiz finans kuruluşları ile tanışmış ve bu sistem 2005 yılında katılım bankacılığı modeline dönüşmüştür (Sümer ve Onan, 2015, s.299). Katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisindeki yeri ve zaman içerisindeki gelişimi ise faizsiz sigortacılık sektörünün önünü açmış ve 2017 yılında yürürlüğe giren yönetmelik ile katılım sigortacılığı yasal çerçevesine oturmuştur. Sektör geneline bakıldığında toplam sigorta şirketi sayısı 2023 yılı sonu itibari ile 4’ü hayat, 19’u hayat emeklilik ve 47’si hayat dışı olmak üzere toplam 70’dir. Katılım sigortacılığı tarafında 2014 yılında 1 katılım sigorta şirketi faaliyetteyken, bu sayı 12’ye kadar yükselmiş ancak bir şirketin faaliyet izninin iptali ve Türkiye Sigorta A.Ş., Türkiye Hayat Emeklilik A.Ş., Doğa Sigorta A.Ş. ve HDI Sigorta A.Ş.’nin konvansiyonel şirketleri içerisinde katılım sigortacılık faaliyetlerini sonlandırmaları nedeni ile 2023 yılı sonu ile şirket sayısı 7 olarak gerçekleşmiştir. 2023 yılı itibari ile katılım sigorta şirketleri; Neova Katılım Sigorta A.Ş., Bereket Sigorta A.Ş., Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş., Türkiye Katılım Sigorta A.Ş., HDI Katılım Sigorta A.Ş., Bereket Emeklilik ve Hayat A.Ş. ve Türkiye Katılım Hayat A.Ş. dir (TSB 2023 sektör raporu).

Faaliyette bulunan 7 şirketin 2023 yılı sonu ile ürettiği toplam prim miktarı 24,5 milyar TL’dir. Neova Katılım Sigorta A.Ş. 11,5 milyar TL ile en fazla üretim yapan şirket olurken, onu 8,5 milyar TL ile Bereket Sigorta A.Ş., 1,5 milyar TL ile Katılım Emeklilik ve Hayat A.Ş., 1 milyar TL ile Türkiye Katılım Sigorta A.Ş., 931 milyon TL ile HDI Katılım Hayat A.Ş., 926 milyon TL ile Bereket Emeklilik ve Hayat A.Ş. ve 111 milyon TL ile Türkiye Katılım Hayat A.Ş. izlemiştir. Bu veriler katılım sigortacılığı sektörünün yaklaşık %82’lik prim üretiminin 2 şirket tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir (TSB 2023 sektör raporu). Sigorta sektörünün geneli ile katılım sigortacılığı sektörünün prim üretimine bakıldığında ise gerek piyasa oyuncularının sayısı ve gerekse de üretilen prim miktarı açısından önemli bir fark gözlenmektedir. Bu durum prim üretimi açısından grafik 1’de gösterilmektedir

Grafik 1. 2014-2023 Yılları Arasında Sigorta Prim Üretim Rakamları

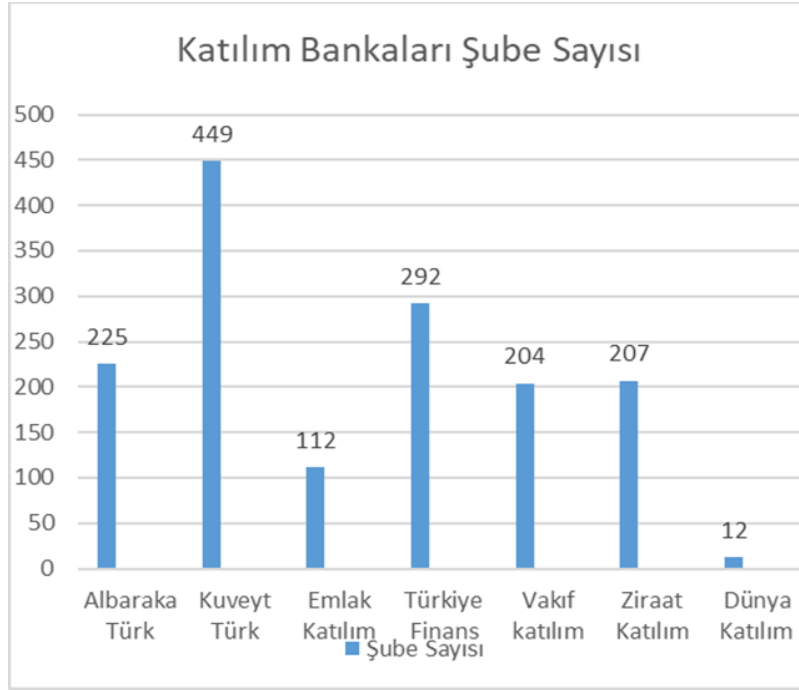

Kaynak: TSB verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik 1’de 2014-2023 yılları arasında hem sigorta sektörünün genelinde hem de katılım sigortacılığı sektöründe prim üretimlerinin arttığı görülmektedir. Sigorta sektörünün geneline bakıldığında prim üretimi

açısından 2014'den 2023 yılına kadar geçen 10 senelik zaman diliminde yaklaşık 19 kat büyüdüğü buna karşın katılım sigortacılığı sektörününse yaklaşık 64 kat büyüdüğü izlenmiştir. Katılım sigortacılığı prim üretimi açısından 2014 yılında sektörün yaklaşık %1,5 lik kısmını ifade ederken bu oran 2023 yılında %5'lerin üzerine çıkmıştır. Bu gelişimin önemli parçalarından biri olarak bankacılık sistemi içinde katılım bankalarının sayısının çoğalması ve son yıllarda kamu katılım bankalarının sisteme girmiş olması da etken bir faktör olarak değerlendirilebilir. Türkiye'de faaliyette bulunan ve şubeli bankacılık yapan 7 katılım bankası bulunmaktadır.

Grafik 2. Katılım Bankaları ve Şube Sayıları

Kaynak: TKBB

Bu bankalardan Kuveyt Türk Katılım Bankası 449 şube ile ilk sırada yer alırken, Türkiye Finans Katılım Bankasının 292, Albaraka Türk Katılım Bankasının 225, Ziraat Katılım Bankasının 207, Vakıf Katılım Bankasının 204, Türkiye Emlak Katılım Bankasının 112 ve Dünya Katılım Bankasının 12 şubesi bulunmakta olup, 2024 Eylül ayı sonu ile 1501 adet şube bulunmaktadır. Ayrıca katılım bankacılığı sektöründe, Hayat Finans Katılım Bankası ve TOM Katılım Bankası olmak üzere 2 dijital katılım bankası ve katılım bankacılığı prensiplerine göre yatırım bankacılığı yapan Golden Global Bank olmak üzere toplamda 3 adet banka lisans sahibi olup (BDDK) sektörde toplam 10 adet banka bulunmaktadır. Katılım bankalarında olduğu gibi katılım sigorta sektörünün de konvansiyonel sigortacılık sektörüne göre bazı çalışma prensibi farklılıkları bulunmaktadır.

Tablo 1. Katılım Sigortacılığı ve Konvansiyonel Sigortacılık Arasındaki Farklılıklar

KATILIM SİGORTACILIĞI	KONVANSİYONEL SİGORTACILIK
Katılım payı teberru (bağış) olarak alınır ve gönüllülük esası gözetilir.	Ödemeler prim adı altında tahsil edilir.
Riskin paylaşımı esastır.	Riskin transferi esastır.
Yardımlaşma mantığı ve esasına oturtulmuştur.	Kâr amacı ve maksimizasyonu gözetilir.
Katılım reasürans şirketleri ile çalışırlar.	Reasürans şirketleri ile çalışırlar.
Fıkhen ve dinen sakıncalı görülen iş ve ekonomik değerlere teminat vermezler.	Böyle bir ayırım gözetmezler.
İş ve işlemlerin islâmi açıdan uygunluğunu danışma komiteleri aracılığı yaparlar.	Böyle bir danışma komiteleri bulunmamaktadır.
Topladıkları fonları çalışma prensiplerine uygun olarak islâmi açıdan uygun finansal araçlarda değerlendirirler.	Yatırımlarında böyle bir şart aramazlar.

Kaynak: Altıntaş 2016, Kartal ve Çetin 2019, Dilek 2019, Başoğlu 2020

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Katılım sigorta şirketleri müşterilerinin ihtiyaçları doğrultusunda satın aldığı poliçelerin primlerini, faiz dışındaki yatırım araçları ile değerlendiren bir uygulamayı da kullanmaktadırlar. Katılım sigortacılık sistemine ilişkin literatürde yapılan bazı çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Sosyal faydalarının yanında ekonomik açıdan da faydası büyük olan sigortacılık sektörü sermaye piyasasının ana unsurlarından birisi haline gelmiş ve ülkemizde istenilen düzeyde olmasa da hızlı bir gelişim göstermiştir. Ülkemizde sigortacılık sektörünün gelişimini engelleyen ekonomik, sosyal ve hukuki açıdan çeşitli nedenler bulunduğu söylenebilir. Bağcı (2013) tarafından yapılan bir çalışmada; bu nedenlerden bir tanesi olan sigorta ve dini inanışlar etkisi araştırılmıştır. Günümüzde modern ticarî sigorta İslam literatüründe karşılıklı koruma anlamına gelen tekâfül işlemleri olarak yürütülmektedir. Çalışmaya konu tekâfül işlemlerinin katılım bankaları uygulamasında üç modelin uygulanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Kamu özel iş birliği içerisinde kurulacak kurumlarda tekâfül uygulama sonuçlarının daha büyük ve başarılı olacağı görüşü ortaya konulmuştur.

Altıntaş (2016) tarafından yapılan bir çalışmada; katılım bankacılığı yapısına benzer bir sigortacılık uygulaması olan katılım sigortacılık sisteminin İslami hukuk açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu çalışmada ayrıca katılım sigortacılığının Türkiye’de kabul edilmesi ve yaygınlaşması konusunda alınması gerekli önlemler ile yapılması gerekli değişiklikler detaylı olarak analiz edilmiştir. Elde edilecek bulgular sonucunda katılım sigortacılık hukukunun alt yapısının geliştirilmesini ve toplum bilincinin artırılması sonrası, katılım bankalarının yüksek prim artışı ve yaygın kullanım alanı bulabileceği tahmin edilmektedir.

Laçınbala ve Ünsal (2016) tarafından yapılan çalışmada katıl sigortacılığının temel esasları değerlendirilmiştir. Çalışmada, katılım sigortacılığı sisteminin uygulanmasındaki zorluklar ve sistemin avantajları, Türk mevzuatı açısından durumu ile ülke pratikleri sunulmuştur. Ayrıca, dünya örnekleri dikkate alınarak, Türk sigortacılık piyasasında, pencere sisteminin kısa ve orta vadede serbest bırakılmasının faydalı olacağı sonucuna varılmıştır.

Baçoğlu (2020) tarafından yapılan bir çalışmada; yakın zamanda sigorta literatüründe yer alan “katılım sigortası” üzerine genel bir bilgilendirme ve toplam sigorta prim üretiminde katılım sigorta priminin payı değerlendirilmiştir. Katılım sigortası konvansiyonel sigortacılığın; belirsizlik, faiz ve belirsizlik etkisinden arınmış bir çözüm önerisi olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada “katılım sigortası” ve “diğer sigorta” uygulamaları açıklanmış ve bu sistemlerin farklı benzer tarafları tespit edilmiştir. Katılım Sigorta uygulamasının yapısı, ilkeleri ve özellikleri anlatılmıştır. Katılım sigortasının toplam sigorta prim üretimine yıllar içinde yükselen bir oranda katkısı olduğu görülmüştür. Ayrıca katılım sigorta şirket sayılarında son yıllarda bir artış olduğu ifade edilmiştir.

Sigorta şirketleri açısından bankasürans bir satış kanalı olarak her zaman önemli yerini korumuştur. Sigorta poliçelerinin banka şubeleri ile satış şekli olan bankasüransın dünyada farklı uygulamaları da bulunmaktadır. Bankasürans özellikle hayat sigortacılığı ürünlerinin satışında bir dağıtım kanalı olarak önemli bir yer bulmuştur. Bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra müşterilerin sigorta poliçe gereksinimi için güçlü bir çözüm şekli olmuştur. Umut (2020) tarafından yapılan bir çalışmada; Türkiye’de ve dünyada bankasürans uygulamasının devamı durumunda sigorta sektörünün poliçe prim üretiminde önemli bir rolü olacağı ve bankaların sigorta ürünlerinden gelen gelirlerini arttırmak için farklı çalışmalar yapacağı değerlendirilmesi yapılmıştır.

Katılım sigorta şirketlerinin geleceğe yönelik stratejilerinde müşteriler ile ilişki yönetiminin önemli bir yeri bulunmaktadır. Müşterilerin ihtiyaç ve beklentisini karşılayan ürün ve hizmet kalitesinin yükselmesi; şirketlere rekabette ciddi bir avantaj sağlamaktadır. (Sözen ve Meral, 2024) tarafından yapılan bir çalışmada; katılım sigorta müşterinin sadakat ve memnuniyetlerini etkileyen faktörleri tespit etmek ve sektörün paydaşlara yönelik önerilerin sunulması hedeflenmiştir. Araştırma kapsamında, katılım sigorta müşterileri ile bir çalışma yapılmış ve katılım sigortacılığının hizmet kalite algısı araştırılmıştır. Toplanan veriler yapısal eşitlik

modelleme yöntemi ile analiz edilmiş ve sadakat, müşteri memnuniyeti ile hizmet kalitesi arasındaki ilişki kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar; hizmet kalitesinin güvenilirlik, empati ve güvenlik boyutunun sigortalının memnuniyetini etkileyen faktörlerden olduğunu göstermektedir. Ayrıca müşterinin sadakati ve memnuniyet arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişkinin olduğu tespitleri yapılmıştır.

Katılım sigorta şirketlerinde de finans raporlama, muhasebe işlemleri, konvansiyonel sigorta şirketlerinde kullanılan hesap planına göre yapılmaktadır. Katılım sigorta poliçelerinin satıldığı sigorta şirketleri ilgili olarak, etkinlik durumlarının tespiti önemli sorundur. Etkinliğin ölçümü; sigorta şirketi ile ilgili olarak kaynakların verimli kullanılması ve çalışmaların etkin bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını, etkin olunmayan durumlarda nasıl iyileştirmeler yapabileceğini tespit eden bir süreçler bütünüdür. Yapılan bir çalışmada (Tanıyan ve Çatıkkaş, 2023) veri zarflama yöntemi ile katılım sigorta poliçeleri satan sigorta şirketlerin etkinliğini değerlendirmektedir. Tespitler sonucunda etkinlik skorlarına göre, iyileştirmelere yönelik bilgiler verilmesi hedeflenmiştir. Etkin olan sigorta şirketlerinin etkin olmayan sigorta şirketlerine referans olma oranları kabulü ile referans grupları geliştirilmiştir. Sonuçlar; sigorta şirketlerinin ortalama etkinlik skorlarının, yıllara göre yükseldiğini göstermiş ve sonuçlar doğrultusunda öneriler yapılmıştır.

Ülkemizde sigorta şirketleri toplam prim üretiminin yaklaşık %25'i banka şubeleri kaynaklıdır. 2020 yılında başlayan pandemi dönemi ve uygulanan ekonomik politikalar sebebi ile verilen kredilere bağlı olarak %20'ler seviyesine gerilemiştir. Bankacılık sektöründe artık kâr etmek yalnızca verilen kredi kaynaklı değil, beraberinde diğer banka faaliyetleri yolu ile kazanılan komisyon gelirlerinden oluşmaktadır. Özcan vd. (2024) tarafından yapılan bir çalışmada 10 yıllık dönem aralığında ferdi kaza, kasko ve hayat sigorta prim üretimi gibi seçilmiş değişkenlerin; Ülkemizde sigorta prodüksiyonu en fazla beş bankanın net kârını nasıl etkilediğinin tespiti hedeflenmiştir. Bu şekilde bulunan dirençli panel olasılık sonuçlarına göre diğer etkenleri sabitken, kaskonun prim üretimindeki %1'lik artışın bankaların karını %0,65 seviyesinde yükselttiği, hayat prim üretiminde %1'lik bir artışın ise bankaların karını %0,53 seviyesinde arttıracak sonucuna ulaşılmıştır.

Literatür incelediğinde; tekâfül sistemi, katılım sigorta teminat yapısı, hukuki ve sosyal yapısı, işleyişi ve banka sigortacılığı üzerine çalışmalara rastlanılmıştır. Türkiye'de katılım sigorta şirketlerinin branşsal banka prim üretimlerinin teknik karlılığa etkisi üzerine bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

3. UYGULAMA

3.1. Uygulamanın Amacı, Veri Seti ve Hipotezler

Çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren katılım sigorta şirketlerinin teknik kar/zararlarını etkileyen banka kaynaklı sigorta primleri değerlendirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda Türk katılım sigorta şirketlerinin teknik kar veya zararlarının en çok hangi prim üretiminden etkilendiklerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırmada Türk katılım sigorta şirketlerinin 2013: Q4 – 2024: Q2 dönemlerine ait verileri değerlendirilmiştir. Söz konusu veriler Türkiye Sigortalar Birliği internet sitesinden sağlanmış ve dönem seçimi tüm zamanlarda eksiksiz verilerine ulaşılabilme ölçütü göz önüne alınmıştır. Çalışmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenler ile değişkenler için kullanılan kısaltmalar Tablo 2'de sunulmuştur

Tablo 2. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler ile Değişken Kısaltmaları

Değişkenler		Kısaltmalar
Bağımlı Değişken	Katılım Sigorta Şirketleri Teknik Kar/Zarar	TKZ
Bağımsız Değişken	Katılım Sigorta Şirketleri Kasko Prim Üretimi	SKPU
Bağımsız Değişken	Katılım Sigorta Şirketleri Yangın Prim Üretimi	SYPU
Bağımsız Değişken	Katılım Sigorta Şirketleri Sağlık Prim Üretimi	SSPU
Bağımsız Değişken	Katılım Sigorta Şirketleri Hayat Prim Üretimi	SHPU
Bağımsız Değişken	Katılım Sigorta Şirketleri Ferdi Kaza Prim Üretimi	SFKPU
Bağımsız Değişken	Katılım Sigorta Şirketleri Diğer Prim Üretimi	SDPU

Tablo 1 incelendiğinde, modelde bir bağımlı değişken olarak Teknik Kar/Zarar ile altı adet prim üretimlerinin sınıflandırıldığı bağımsız değişken görülmektedir. Model değişkenlere ait veriler tutarsal olarak analize tabi tutulmuştur. Araştırmada bir bağımlı ve birden fazla bağımsız değişkenin olduğu görülmektedir. Bu açıdan bağımlı değişkenin bağımsız değişkenler tarafından ne ölçüde açıklandığı ile bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin gözlemlenmesinde kullanılan Çoklu Regresyon Analizi kullanılacaktır. Model yöntemine geçilmeden önce araştırmanın hipotezlerine yer verilmiş ve araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

H_{0a}: Katılım Sigorta Şirketlerinin Teknik Kar/Zararı Kasko Prim Üretiminden etkilenmez.

H_{0b}: Katılım Sigorta Şirketleri Teknik Kar/Zararı Yangın Prim Üretiminden etkilenmez.

H_{0c}: Katılım Sigorta Şirketleri Teknik Kar/Zararı Sağlık Prim Üretiminden etkilenmez.

H_{0d}: Katılım Sigorta Şirketleri Teknik Kar/Zararı Hayat Prim Üretiminden etkilenmez.

H_{0e}: Katılım Sigorta Şirketleri Teknik Kar/Zararı Ferdi Kaza Prim Üretiminden etkilenmez.

H_{0f}: Katılım Sigorta Şirketleri Teknik Kar/Zararı Diğer Prim Üretiminden etkilenmez.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada bir bağımlı ve birden fazla bağımsız değişken olması dolayısıyla “Çoklu Regresyon Analizi” yöntemi uygulanmıştır. Çoklu Regresyon analizi yöntemi uygulanmadan önce değişkenlerin durağanlığı test edilmiştir. Değişkenlerin durağanlığının tespiti için yapısal kırılmasız ve yatay kesit bağımlılığının olmadığı durumlarda kullanılan birinci nesil birim kök testlerden olan Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips Perron (PP) uygulanmıştır. Araştırmada tek bir yatay kesit değişkeni olduğundan dolayı yatay kesit bağımlılığı test edilmemiş ve değişkenlerin durağanlığının test edilmesinin ardından durağan olmadığı tespit edilen değişkenlerin farkları alınarak regresyon analizine tabi tutulmuşlardır. Çoklu regresyon analizinden elde edilen bulguların anlamlı sonuçlar verebilmesi için regresyon analizinin varsayımlarının sağlanması gerekmektedir. Araştırmada aynı zamanda model çalıştırıldıktan sonra hataların normal dağılıma özelliği göstermesi ve eş varyanslı olması, otokorelasyon sorununun olmaması ve değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunlarının olmaması varsayımları test edilmiş ve varsayımların tümünün sağlanmasının ardından modelden elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

3.3. Araştırmanın Verileri

Çalışmada bir bağımlı değişken olarak katılım sigorta sektörünün teknik kar/zararları ile altı adet bağımsız değişken kullanılmıştır. Modelde kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistik değerleri ile değişkenlerin zaman içerisindeki değişimlerini gösteren grafikler bu başlık altında incelenmiştir.

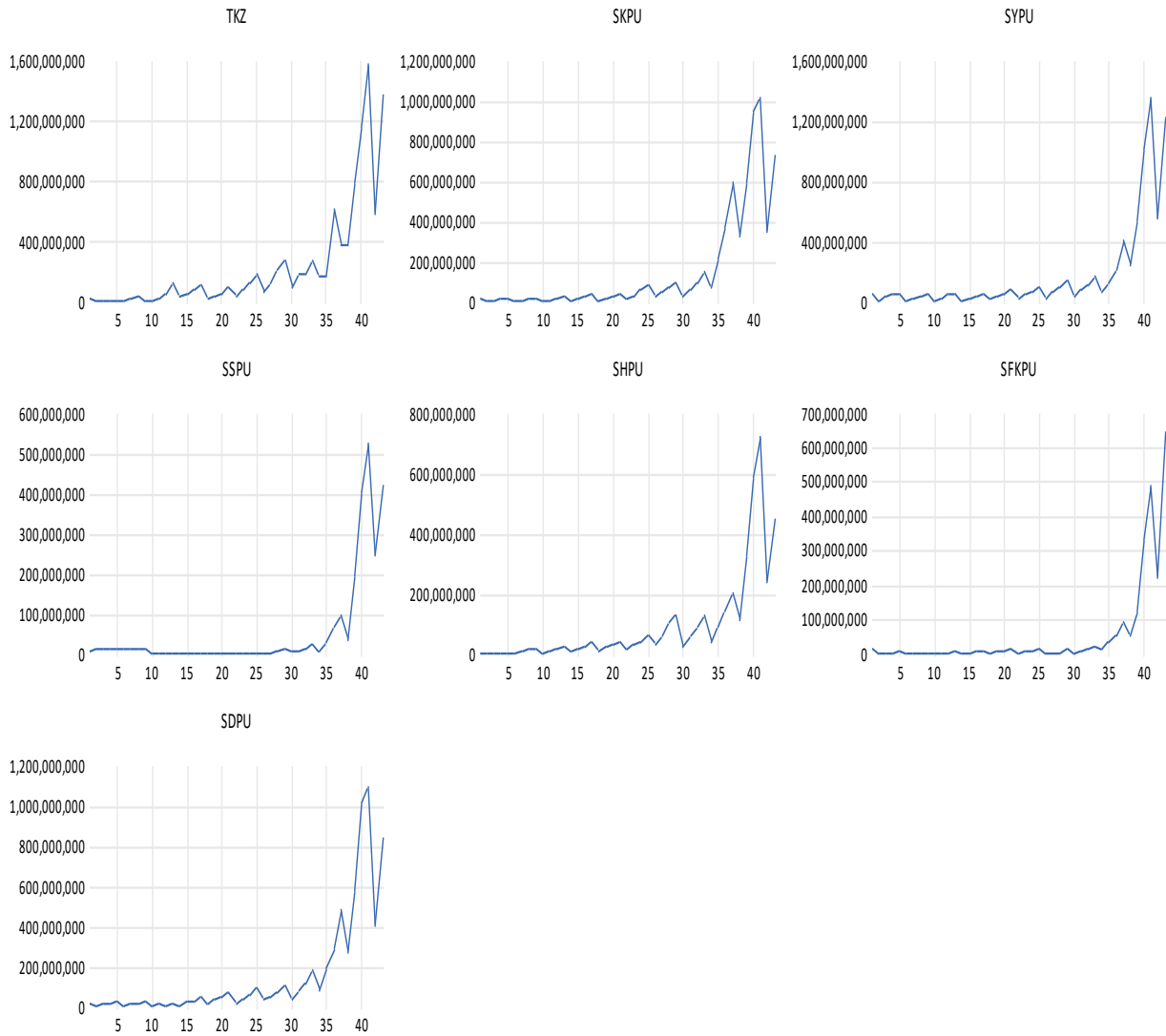
Tablo 3. Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler	Ortalama	Ortanca	Maksimum	Minimum	Standart Sapma	Gözlem
TKZ	222,005,682	83,066,220	1,579,508,704	-53,152,809	1,223,444,179	43
SKPU	148,192,206	26,609,980	1,018,549,725	3,647,019	3,130,391,254	43
SYPU	174,963,052	55,465,528	1,355,087,861	12,397,320	121,197,955	43
SSPU	52,346,071	9,771,112	525,465,547	6,533	156,142,424	43
SHPU	93,858,288	31,346,658	721,561,067	50,283	1,325,321,311	43
SFKPU	54,275,111	8,509,163	652,715,597	749,118	2,658,692,592	43
SDPU	154,165,113	38,654,616	1,091,775,803	4,214,153	3,683,386,505	43

Araştırmanın değişkenleri değerlendirildiğinde TKZ (teknik kar/zarar) değişkeninin ortalama değerinin tutarsal bazda 222 milyon civarında olduğu ve bazı dönemlerde zarar edildiği görülmüştür. Her dönem içerisinde ise en yüksek karlılık değerinin 1.5 milyar TL olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılım sigorta

şirketlerinin sigorta yangın prim üretim (SYPU) değerinin ise ortalama açısından yüksek bir tutara sahip olduğu bulgusuna ulaşılmış ve yıllar içerisinde en yüksek tutarın ise yaklaşık 1.4 milyar TL olduğu görülmüştür. SYPU değişkenini takiben aynı önemler için ortalama açısından yüksek prim tutarına sahip olan diğer değişkenin ise ortalama yaklaşık 148 milyon TL ile SKPU (sigorta kasko prim üretimi) değişkeni olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Sigorta hayat prim üretimi değerinin ortalamasının (SHPU) yaklaşık 94 milyon TL civarında olduğu ve analize tabi olan dönemde en yüksek prim üretimi tutarının yaklaşık 721 milyon TL ve en düşük tutarın ise 50 bin olduğu sonucuna varılmıştır. Çalışmada Toplam prim üretimi ve analize tabi tutulan prim üretim değişkenleri dışında kalan diğer prim üretimi (SDPU) değişkeninin tutarsal değerinin de ortalama açısından oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Aynı zamanda değişkenin dönemsel bazda oldukça yüksek bir standart sapmaya sahip olduğu görülürken değişkenin tutarsal değerlerinin yıllar içerisinde değişkenliğinin de yüksek olduğu sonucuna varılabilmiştir.

Şekil 1. Değişkenlerin Yıllar Bazında Tutarsal Değerlerinin Grafikselsel Değişimi

4. BULGULAR

Araştırmada daha önce de bahsedildiği gibi öncelikle değişkenlerin durağanlıkları test edilmiş ve bu amaçla birinci nesil yapısal kırılmasız testlerden olan ADF ve PP testleri yapılmıştır. Ardından değişkenlerin birinci düzey farkları alınmış ve Ewievs 12 paket programı ile Çoklu Regresyon Analizi uygulanmıştır.

4.1. Birim Kök Testleri

Çalışmada ADF ve PP birim kök testleri uygulanmış ve elde edilen bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları

Değişkenler		ADF		PP	
		t değeri	Olasılık	t değeri	Olasılık
TKZ	Seviyede	1.0509	0.9998	-2.6046	0.2804
	1. Farkta	-9.6518	0.0000**	-24.0234	0.0000**
SKPU	Seviyede	0.9634	0.9998	-2.7345	0.2288
	1. Farkta	-4.9494	0.0017**	-20.2620	0.0000*
SYP	Seviyede	1.2894	0.9999	-1.3357	0.8649
	1. Farkta	-9.2072	0.0000**	-11.3900	0.0000**
SSPU	Seviyede	2.9139	0.9998	-1.0800	0.9205
	1. Farkta	-7.3320	0.0000**	-13.6813	0.0000**
SHPU	Seviyede	-0.3607	0.5475	-2.9110	0.1695
	1. Farkta	-11.9551	0.0000**	-16.9837	0.0000**
SFKPU	Seviyede	2.7760	0.9981	0.6213	0.9993
	1. Farkta	-8.8845	0.0000**	-9.8899	0.0000**
SDPU	Seviyede	-2.8764	0.1811	-2.5392	0.3088
	1. Farkta	-8.8265	0.0000**	-18.5562	0.0000**

*Sabit ve Trendli model, * %5 anlam düzeyinde anlamlı, ** %5 ve %1 anlam düzeyinde anlamlı

Tablo 4 incelendiğinde değişkenlerin hem ADF hem de PP testlerine göre seviyede durağan olmadığı ancak birinci farkları alındığında tüm değişkenlerin durağan olduğu görülmüştür. Bu açıdan regresyon analizi uygulanırken tüm değişkenlerin birinci farkları alınmıştır.

4.2. Çoklu Regresyon Analizi

Araştırmada ilişkilerin ve bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama ile etki düzeylerinin görülmesi amacıyla Regresyon analizi uygulanmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken: TKZ				
Örneklem: 2013: Q4-2024: Q2				
Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	T değeri	Olasılık
Sabit	32572	15142	2.151	0.0383*
SKPU	1.370	0.490	2.791	0.0083**
SYP	-0.605	0.613	-0.986	0.3302
SSPU	-0.573	0.531	-1.078	0.2880
SHPU	2.633	0.591	4.454	0.0001**
SFKPU	2.152	0.685	3.140	0.0034**
SDPU	-1.520	0.726	-2.092	0.0435*
R2: 0.890 ; F = 232.710 p (F)= 0.000 ; Durbin Watson= 2.053 pBreush-Pagan (LM)= 0.371; pGreen Heteroskedasticity Test=0.850; pJarque-Bera= 0.756				

*%5 anlam düzeyinde, **%1 ve %5 anlam düzeyinde anlamlılık

Araştırmada yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre kurulan denklem (1) aşağıda gösterildiği şekilde yazılmıştır.

$$TKZ = 32572 + 1.370 * SKPU + 2.633 * SHPU + 2.152 * SFKPU - 1.520 * SDPU \dots \dots \dots (1)$$

Denklem 1'e göre Katılım Sigorta işletmelerinin analize tabi tutulan dönemler için Teknik Kar/Zararlarının; SKPU, SHPU, SFKPU ve SDPU değişkenleri ile açıklanabildiği görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre

TKZ değişkeninin en yüksek düzeyde SHPU değişkeninden etkilendiği ve bunu takiben sırasıyla SFKPU, SDPU, SKPU ve değişkenlerinin etkilendiği görülmektedir. Değişkenler içerisinde Katılım sigorta şirketlerinin Teknik Kar/Zarar durumlarının Sigorta diğer prim üretimlerinden (SDPU) negatif şekilde etkilendiği görülürken diğer değişkenlerin Teknik Kar/Zarar durumunu pozitif yönde etkilemektedir. Aynı zamanda elde edilen bulgulara göre TKZ değişkeninin %5 anlam düzeyinde SYPU ve SSPU değişkenlerinden etkilenmediği sonucuna da varılmıştır. Katsayıları anlamlı olan değişkenlerin katılım sigorta şirketlerinin kar/zarar tutarlarını %89 oranında açıkladığı, açıklanamayan ufak bir kısmın ise modele dâhil edilmeyen diğer değişkenlerden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

Modelden elde edilen sonuçların yanıltıcı olmaması amacıyla regresyon analizinin varsayımları da test edilmiştir. Normallik varsayım için Jarque-Bera testi yapılmış ve hataların %5 anlam düzeyinde normal dağılımdan geldiği bulgusuna ulaşılmıştır ($0.756 > 0.05$). Aynı zamanda hataların eş varyanslı olma varsayımı testi sonucunda yine %5 anlam düzeyinde hataların eş varyanslı olduğu görülmüştür ($0.850 > 0.05$). Son olarak durağanlık testi sonucuna göre de hataların otokorelasyona sahip olmadığı da görülmüş ($0.371 > 0.05$) ve modelin tüm varsayımları sağlanmıştır.

Son olarak modelin bir bütün olarak anlamlılığı da sınanmış ve F testi sonucuna göre modelin %5 anlam düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür ($0.000 < 0.05$). Sonuç olarak H_0a , H_0d , H_0e ve H_0f hipotezleri reddedilmiş ve TKZ değişkeninin SKPU, SHPU, SFKPU ve SDPU değişkenleri ile ilişkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Katılım sigortacılığı, yardımlaşma sandığı sistemi ile toplanan fonların katılımcıların zarar görmesi durumunda oluşan bu hasarın toplanan fonlardan karşılanmasıdır. Bu sebep ile konvansiyonel sigortacılık sisteminde havuzun kar etmesi asıl amaç iken, katılım sigortacılığı karşılıklı yardımlaşmayı hedeflemektedir. Ülkemizde faizsiz finans kuruluşları ile başlayan sistem 2005 yılında katılım bankacılığı modeline dönüşmüştür. Katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisindeki yeri ve zaman içerisindeki gelişimi ise faizsiz sigortacılık sisteminin önünü açmış ve katılım sigortacılığı yönetmeliği 2017 yılında yürürlüğe girmiştir. 2023 yılı sonu itibarı ile ülkemizde 4'ü hayat, 19'u hayat emeklilik ve 47'si hayat dışı olmak üzere toplam 70 sigorta şirketi bulunmaktadır. 2014 yılında 1 katılım sigorta şirketi sayısı 2023 sonu itibarı ile 7'ye yükselmiştir. 2014- 2023 yılları arası toplam sigorta prim üretimi 19 kat büyürken katılım sigortalılığı toplam prim üretiminin yaklaşık 64 kat arttığı gözlenmiştir. Katılım sigortacılığının toplam sigorta prim üretimindeki payı 2014 yılında %1,5 ilen 2023 yılında yaklaşık %5'e yükselmiştir. Bu gelişimin önemli parçalarından biri olarak bankacılık sistemi içinde katılım bankalarının sayısının artması ve son yıllarda kamu katılım bankalarının sisteme girmiş olması da etken bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Ülkemizde sigorta şirketleri toplam prim üretiminin yaklaşık %25'i banka şubeleri kaynaklıdır. 2020 yılında başlayan pandemi dönemi ve uygulanan ekonomik politikalar sebebi ile verilen kredilere bağlı olarak %20'ler seviyesine gerilemiştir. Bankacılık sektöründe artık kâr etmek yalnızca verilen kredi kaynaklı değil, beraberinde diğer banka faaliyetleri yolu ile kazanılan komisyon gelirlerinden oluşmaktadır. Katılım sigorta şirketlerinin toplam prim üretiminde katılım bankalarının payı 2013-2024 dönemi ortalama yaklaşık %17 civarındadır. En yüksek yıl 2013 %26 iken en düşük yıl 2016 %10'dur.

Çalışmada Türkiye'de faaliyette bulunan katılım sigorta şirketlerinin teknik kar/zararlarını etkileyen sigorta primleri değerlendirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda Türk katılım sigorta şirketlerinin teknik kar veya zararlarının en çok hangi branş prim üretiminden etkilendiklerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırmada Türk katılım sigorta şirketlerinin 2013: Q4 – 2024: Q2 dönemlerine ait verileri değerlendirilmiştir. Bağımlı değişken olarak Teknik Kar/Zarar ile yangın, kasko, sağlık, hayat, ferdi kaza ve diğer prim üretimlerinin sınıflandırıldığı bağımsız değişkenler seçilmiştir.

Araştırmanın değişkenleri değerlendirildiğinde elde edilen bulgulara göre “Teknik Kar-Zarar” değişkeninin en yüksek düzeyde “Hayat Prim” değişkeninden etkilendiği ve bunu takiben sırasıyla ferdi kaza, diğer ve kasko

prim değişkenlerinin etkilediği görülmektedir. Aynı zamanda elde edilen bulgulara göre “Teknik Kar-Zarar” değişkeninin yangın ve sağlık prim değişkenlerinden etkilenmediği sonucuna da varılmıştır. Sonuç olarak H0a, H0d, H0e ve H0f hipotezleri reddedilmiş ve “Teknik Kar-Zarar” değişkeninin kasko, hayat, ferdi kaza ve diğer primler değişkenleri ile ilişkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Banka kaynaklı prim üretimlerinde en yüksek pay yangın branşından en düşük pay ise sağlık branşından gelmektedir. Sigorta şirketleri açısından her iki branşta teknik karlılık açısından önemlidir. Ancak banka müşterileri tarafından az kullanılan poliçelerdir. Hasar prim dengesine ve dolayısı ile teknik karlılığa etkisi yüksek olan sigorta branşları kasko, yangın, trafik (diğer) ve krediye bağlı vefat halinde devreye giren hayat ve ferdi kaza poliçeleridir. Bulgulardaki sonuçların sigorta şirketleri açısından teknik karlılığı yüksek veya zarar olasılığı bulunan sigorta branşlarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Katılım sigortacılığı, faizsiz finans prensiplerine dayanan, dayanışma ve yardımlaşma esaslarını esas alan alternatif bir sigorta modelidir. Bu sistemin önemi hem ekonomik hem de toplumsal yönleriyle değerlendirildiğinde daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Literatür incelendiğinde; tekâfül sistemi, katılım sigorta teminat yapısı, hukuki ve sosyal yapısı, işleyişi ve banka sigortacılığı üzerine çalışmalara rastlanılmıştır. Türkiye’de katılım sigorta şirketlerinin branş banka prim üretimlerinin teknik karlılığa etkisi üzerine benzer bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu doğrultuda çalışma ilgili araştırmalara örnek olması bakımından da önem arz etmekte olup; yeni araştırmalar için başlangıç olabilecek ve katılım sigortacılığı literatürünün gelişmesine destek sağlayabilecektir. Gelecek dönemlerde, teknik kârlılık odaklı yaklaşımların yanı sıra, sigortalılara yönelik hizmet kalitesini artırmaya ve müşteri memnuniyetini sağlamaya yönelik kriterler de ön plana çıkabilecek; bu doğrultuda çeşitli stratejik çalışmaların hayata geçirilmesi mümkün olacaktır.

ETİK BEYAN VE KATKI ORANLARI/ETHICAL DECLARATION AND CONTRIBUTION RATES

Yazar Katkı Oranları / Author Contribution Rates	Yazarlar eşit şekilde katkı sunmuştur.	The authors contributed equally.
Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest	☒ Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. ☐ Diğer (belirtiniz):	☒ No conflict of interest declared. ☐ Other (please specify):
Etik Kurul İzni / Ethics Committee Approval	☒ Etik kurul izni gerektirmemektedir. ☐ Etik kurul kararı:/...../..... tarihli ve/..... nolu.	☒ This study does not require ethics committee approval. ☐ Ethics committee approval was obtained (Decision dated/...../....., No.).
Teşekkür / Acknowledgements		

KAYNAKÇA

- Altıntaş, K. M. (2016). “Katılım Bankacılığı Çerçevesinde Alternatif Bir Sigorta Sistemi: Tekafül Sigorta Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 115-142. <https://doi.org/10.11616/basbed.vi.455247>
- Bağcı, H. (2013). “Ticari bankalar ile katılım bankalarının kârlılık performanslarının topsis yöntemi ile karşılaştırılması” (Master's thesis, Dokuz Eylül Üniversitesi (Turkey)).
- Baker, T. (2002). Risk, Insurance, And The Social Construction Of Responsibility (pp. 33-51). University of Chicago Press.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (t.y.). *Katılım bankaları listesi*. <https://www.bddk.org.tr/Kurulus/Liste/77> (Erişim tarihi: 04.04.2025)
- Başoğlu, B. (2020). “Türkiye’de Sigorta Sektörüne Katkıları Açısından Katılım Sigortacılığı Prim Üretimi Analizi”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 1043-1062.
- Baştürk, F. H., Çakmak, D. Ve Demirtaş, B. (2017). Sigortacılığa Giriş. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Cheikh, B. (2013). “Abstract to Islamic Insurance (takaful)”, *Assurances Et Gestion Des Risques*, 81(3-4), 291-304.
- Dilek, İ. (2019). “Türkiye’de Tekafül (Katılım Sigortacılığı) ve Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme”, *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, (13), 44-57.
- Ersoy, B. ve Meral, H. “Türkiye’de Katılım Sigortacılığı: Geleneksel Sigortacılıkla Karşılaştırmalı Bir Analiz”. *İzmir İktisat Dergisi*, 39(1), 180-199.
- Erşan, G. G. ve Şenel, S. A. (2024). “Sigorta Sektöründe Dijital Dönüşümün Sigorta Acenteleri Üzerindeki Etkisi”. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 7(1), 58-72.
- Ewold, F. (1991). “Insurance and Risk”, *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*, 197210, s. 201-202.
- Kartal, M. T., ve Çetin, A. (2019). “Katılım bankacılığında mevduat sigortacılığı: Türkiye’de faizsiz katılım fonu sigortacılığı üzerine kapsamlı bir inceleme ve model önerisi”, *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* (İEFD), 5(1), 1-38.
- Laçınbala, Y., & Ünsal, H. (2019). Katılım sigortacılığında (tekafülde) pencere sisteminin değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi*, 27(42), 181-202.
- Odierno, H.S. (2006), Takaful Windows: An Initial Stepping Stone to Bigger Islamic Insurance Market, *MIR Technical & Shariah Issues*
- Özcan, H., Çelik, A. ve Timuray, T. (2024). “Prim Üretimi Yüksek Bankalarda Bankasürans ve Karlılık İlişkisinin Analizi: Türkiye Örneği”. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 17(2), 153-164. <https://doi.org/10.46520/bddkdergisi.1472205>
- Sözen, M. ve Meral, H. (2024). “Türk Katılım Sigorta Sektöründe Müşteri Memnuniyetini ve Sadakatini Etkileyen Faktörler”, *Öneri Dergisi*, 19(62), 146-165.
- Sümer, G. ve Onan, F. (2015). “Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye’deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 296-308.
- Sürer, T. T., ve Catıkkaş, O. (2023). “Katılım Sigortacılığı Şirketlerinin 2019-2021 Yılları Arasında Veri Zarflama Analizi ile Etkinliklerinin Ölçülmesi”, *Journal of Banking and Financial Research*, 10(2), 123-142.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (t.y.). *Veripetegi verileri*.

<https://tkbb.org.tr/veripetegi-detay/2> (Erişim tarihi: 04.04.2025)

Türkiye Sigorta Birliği. (2023). *Katılım sigortacılığı 2023 raporu*.

https://www.tsb.org.tr/content/Broadcasts/TSB_KATILIM_TR23_1510.pdf (Erişim tarihi: 04.04.2025)

Umut, M. (2020), “Sigortacılar Açısından Bir Pazarlama Aracısı Olarak Bankaların Rolü: Bankasürans”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 115-129.

Uralcan, (2005), Bireysel Emeklilik Sistemi ve Altyapısı, Beta Yayınları, İstanbul.

Uygun, D. (2018), Sigortacılık: Özel Sigorta ve Sosyal Sigorta, Umut Dağıtım Yayınları, İstanbul.

Yıldırım, İ. (2014). “Tekafül (İslami) Sigortacılık Sisteminin Dünyadaki Gelişimi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 49-58.

Zerka, M.A. & A.M. Neccar (2011), İslam Düşüncesinde Ekonomi, Banka ve Sigorta, (Çeviren: H.Karaman), İz Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul.

Türkiye’de Kadın Girişimciliği ve Finansman Sorunu: Mevcut Durumun Analizi

Seda Muti Tabanlı¹

¹ Dr; 0000-0002-8567-9694

Anahtar Kelimeler:

Kadın Girişimciliği,
Türkiye’de Kadın
Girişimciliği, Finansman
Sorunu, Finansal Engeller.
JEL Kodları: Q01, M1,
M14

Özet

Kadın girişimciliği, ekonomik kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından büyük öneme sahip olmasına rağmen, Türkiye’de kadın girişimciler çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Bu engeller içinde en kritik olanlardan biri finansmana erişim sorunudur. Bu derleme çalışması, Türkiye’de kadın girişimcilerin finansal kaynaklara erişiminde karşılaştıkları yapısal, kültürel ve kurumsal bariyerleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, ilgili alan yazın, TÜİK verileri ve kurumsal raporlar sistematik bir şekilde taranmıştır. Elde edilen bulgular, geleneksel kredi sistemlerinde teminat yetersizliği, toplumsal cinsiyete dayalı önyargılar ve mikro-kredi programlarının yetersiz kalması gibi faktörlerin kadın girişimciliğinin önündeki başlıca finansal engeller olduğunu göstermektedir. Çalışma, bu engelleri aşmak için teminat koşullarının iyileştirilmesi, kadın odaklı finansman modellerinin geliştirilmesi ve finansal okuryazarlık eğitimlerinin yaygınlaştırılması gibi politika önerileri sunmaktadır.

Women’s Entrepreneurship and the Financing Problem in Türkiye: Analysis of the Current Situation

Key Words:

Women’s Entrepreneurship,
Women’s Entrepreneurship
in Turkey, Financial
Challenges, Financial
Barriers.
JEL Kodları: Q01, M1,
M14

Abstract

Women’s entrepreneurship holds significant importance for economic development and gender equality; however, female entrepreneurs in Turkey face various obstacles. Among these, one of the most critical is the difficulty in accessing finance. This review study aims to analyze the structural, cultural, and institutional barriers encountered by women entrepreneurs in accessing financial resources in Turkey. The relevant literature, data from the Turkish Statistical Institute (TURKSTAT), and institutional reports were systematically reviewed. The findings show that factors such as insufficient collateral in traditional credit systems, gender-based biases, and the inadequacy of microcredit programs are the main financial barriers to women’s entrepreneurship. The study offers policy recommendations, including improving collateral requirements, developing women-focused financing models, and promoting financial literacy training, as potential solutions to overcome these barriers.

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri/Corresponding author contact information: sedamutitabanli@gmail.com

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First):26.09.2025 Makale Kabul Tarihi /Accepted:24.10.2025

Araştırma Makalesi/ Research Article

Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies Licensed under [CC BY-NC 4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Citation / Atıf: Muti Tabanlı, S. (2025). Türkiye’de Kadın Girişimciliği ve Finansman Sorunu: Mevcut Durumun Analiz. *Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies*, 5(2), 92-101. <https://doi.org/10.71284/sjfls.202524>

EXTENDED ABSTRACT

Financing is essential for establishing and expanding a business, yet female entrepreneurs face disproportionate challenges compared to their male counterparts. These challenges arise from societal prejudices, difficulties in providing collateral, and gaps in financial literacy. This study aims to systematically compile and categorize the barriers women entrepreneurs in Turkey encounter when accessing finance and to propose solutions. Its goal is to help develop more effective financial policies and mechanisms that support women’s entrepreneurship.

The study is based on a systematic review of relevant literature, Turkish Statistical Institute (TÜİK) data, and corporate reports. As a review study, it analyzes a broad body of literature. In examining the current financing challenges faced by women entrepreneurs, it emphasizes the main limitations of focusing solely on their access to finance. Specifically, it highlights institutional and individual barriers to obtaining funding, which are significant obstacles women may encounter in their professional lives. Factors such as traditionalism, lack of education, religious attitudes, customs, and teachings—elements that can influence entrepreneurship—are outside the scope of this study. While research shows that women’s entrepreneurship holds strategic importance for economic development, social change, and promoting gender equality, this potential remains underutilized due to financial barriers. Numerous studies in Turkey and around the world indicate that women face greater difficulties at both startup and growth stages when securing funding, often running into bureaucratic hurdles when seeking credit. The notably low rate of women entrepreneurs in Turkey, compared to global averages and developed countries, underscores the urgency of addressing this issue.

Overall, women’s challenges in accessing finance in Turkey stem from a complex mix of traditional values, attitudes, and socio-economic structures. Many women entrepreneurs start their businesses without sufficient capital support, relying mainly on personal savings or family assistance. Studies also reveal that women are unable to fully benefit from institutional financial support and face bureaucratic barriers. Key factors such as lack of collateral, social prejudices, and inadequate support mechanisms contribute to the underrepresentation of women in entrepreneurial activities, affecting not only individual efforts but also the country’s progress toward sustainable development goals. Financial institutions play a crucial role in this process. Banks and other financial organizations should implement mandatory training to reduce gender bias—both conscious and unconscious—in credit evaluations. When assessing applications, they should consider not only collateral but also the strength and sustainability of the business plan. Developing specific financing packages and advisory services with flexible repayment options tailored for women entrepreneurs is essential. Furthermore, education and support mechanisms that improve access to finance through indirect means are vital. Widespread free training in financial literacy, digital marketing, business plan development, and project management should be offered in collaboration with agencies like KOSGEB, TOBB, İŞKUR, and local governments.

Mentoring programs and networking platforms that connect women entrepreneurs with experienced businesspeople and angel investors can help empower them with knowledge and social capital. The potential of digitalization should also be recognized. Women entrepreneurs need to be made aware of crowdfunding platforms and digital credit options and encouraged to leverage these tools effectively.

GİRİŞ

Girişimcilik faaliyetleri, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Bu süreçte kadın girişimciler, ekonomiye yeni iş alanları açarak, istihdamı artırarak ve yenilikçiliği teşvik ederek büyük katkı sağlayan önemli aktörler olarak öne çıkmaktadır. Kadınların iş hayatına daha fazla katılımı, toplumsal refahı, ekonomik büyümeyi ve ülkelerin küresel rekabet gücünü destekler. Tarihsel sürece bakıldığında, kadın girişimciliğinin 21. yüzyılda endüstriyel bir dönüşümün parçası olarak görünürlük kazandığı gözlemlenmektedir. Nitekim 1990'lara dek araştırmacılar ve medya kuruluşları, kadınların girişimcilik faaliyetlerini çoğunlukla küçük ölçekli şahıs işletmeleri veya bir yaşam tarzı seçimi olarak algılama eğiliminde olmuştur (Baker vd., 1997). Günümüzde ise, küresel ölçekte tanınan ve desteklenen kadın girişimciliği, salt ekonomik katkı sunmanın ötesine geçerek toplumsal dönüşüme aracılık eden çok boyutlu bir öneme sahiptir (Kaviarasu vd., 2022).

Ne var ki, girişimcilik faaliyetleri teoride cinsiyetinden bağımsız olarak ele alınsa da, pratikte mevcut toplumsal cinsiyet kalıpları kadın girişimcileri sistematik engellerle karşı karşıya bırakmaktadır (Seçkin Halaç ve Meşe, 2021: 258). Türkiye'nin çok yönlü bir toplum olması gibi kadın gerçeğinin de birden çok yüzü bulunmaktadır (Bedük, 2005: 106). Türkiye'de kadın girişimci oranlarının düşük olmasının başlıca nedenleri arasında toplumsal cinsiyet rolleri, girişimcilik ekosistemindeki ağlara yeterince dahil olamama ve finansmana erişim zorlukları sayılabilir. Bu engeller çok boyutlu olmakla birlikte, bu çalışma özellikle finansmana erişim sorununa odaklanmaktadır. Finansman, bir işletmenin kurulması ve büyümesi için hayati öneme sahiptir ve kadın girişimciler bu konuda erkek meslektaşlarına kıyasla orantısız zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu durum, toplumsal önyargılar, teminat gösterme zorlukları ve finansal okuryazarlıkta yaşanan eksiklikler gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'deki kadın girişimcilerin finansmana erişiminde karşılaştığı engelleri sistematik bir şekilde derlemek, sınıflandırmak ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmaktır. Bu sayede, kadın girişimciliğini destekleyecek daha etkili finansal mekanizmaların ve politikaların oluşturulmasına katkıda bulunmak hedeflenmektedir. Bu derleme çalışması, ilgili alan yazın, Türk İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri ve kurumsal raporların sistematik bir analizine dayanmaktadır.

Çalışma, giriş bölümünün ardından dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, kadın girişimciliğinin küresel ve ulusal ekonomiler için taşıdığı önem detaylı bir şekilde açıklanarak kavramsal çerçeve sunulacaktır. İkinci bölümde, Türkiye'deki kadın girişimciliğinin mevcut durumu, tarihsel gelişimi ve güncel istatistiklerle ortaya konarak, düşük oranların temel nedenlerine değinilecektir. Üçüncü bölüm ise, çalışmanın ana odağı olan kadın girişimcilerin finansmana erişimde karşılaştığı engelleri derinlemesine analiz ederek, bu zorlukları sınıflandıracak ve somut örneklerle destekleyecektir. Son bölümde ise, tespit edilen engellere yönelik çözüm önerileri ve politika tavsiyeleri sunularak, Türkiye'de kadın girişimciliğinin finansal olarak güçlendirilmesi için atılması gereken adımlar ortaya konacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Girişimcilik, bireylerin ekonomik ya da toplumsal bir ihtiyaca yönelik olarak yenilikçi çözümler üretme sürecini ifade etmektedir. Bu süreç sadece yeni işe atılmakla sınırlı kalmayıp; yaratıcı düşünme, risk üstlenme, fırsatları değerlendirme ve sürdürülebilirlik gibi diğer unsurları da içermektedir.

Girişimcilik temelde sosyal, ekonomik, kültürel ve kişisel birçok faktörün birleşiminden oluşan bir süreci içermektedir. Girişimcilik kavramı olarak ilk kez Schumpeter tarafından 1934 yılında ortaya atılmıştır. Schumpeter'e (1934) göre girişimci, beceri ve inovasyonunu ekonomik bir girişime dönüştüren kişiyi tanımlamaktadır. Girişimci, eski bir ürünü yeni bir şekilde üreten veya yeni bir ürün üretmek için üretimde reform getiren kişidir. Girişimciler ayrıca toplumun en radikal karar alan üyelerinden meydana gelmektedir. Girişimcilik, bir ülkenin ilerlemesinde ve kalkınmasında hayati bir rol oynamaktadır (Al-Mamary ve Alraja, 2022).

Kadın girişimciliği kadınların kendi işleriyle var olarak ekonomik ve sosyal hayatta daha aktif bir şekilde yer almalarını ifade etmektedir. Giderek daha fazla kadın iş hayatının içerisinde yer almak istemektedir. Kadın işletmeleri, dünyadaki en hızlı büyüyen girişimci nüfuslardan birisi durumundadır (Rusydiana ve Izza, 2022). Bu nedenle ekonomik büyüme hedeflerinde kadın girişimciliği tüm dünyada özel politikalarla titizlikle desteklenmektedir (Cooper, 1999). Çünkü kadın girişimciler yalnızca bir ülkenin ekonomisinin büyümesine yardımcı olmakla kalmayıp aynı zamanda toplumun kalkınmasında da önemli bir rol oynamaktadır (Kavıarasu vd., 2022). Tüm dünya ekonomilerinde inovasyona, istihdama ve servet oluşturmaya önemli katkılarda bulunmaktadırlar (Brush ve Cooper, 2012).

Kadınların girişimcilik yoluyla ekonomik yaşama aktif katılımı, yalnızca bireysel özgürlük alanlarını genişletmekle kalmamakta aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğine de katkı sunmaktadır. Ayrıca girişimcilik yoluyla kadınlar kimliğini oluşturma, aile ve toplumsal ilişkilerini düzenleyebilme ve sosyal statülerini iyileştirebilmektedir (Sen, 1999). Girişimcilik ruhu kadınlara ev işleri ve aile yaşamlarının dışındaki faaliyetlerinin haricinde ek bir gelir fırsatı sunmakta ve bu yolla kadının toplumdaki konumunu güçlendirmeyi ve iyileştirmeyi amaçlamaktadır (Chatzitheodoridis vd., 2017). Çünkü kadın girişimciliği kadınların bağımsızlaşma ve kendi yaşamları üzerinde söz sahibi olma süreçlerinin de bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Özgüvene sahip, güçlü sezgileriyle hareket eden, sabırlı aynı zamanda risk almaktan çekinmeyen, ikna kabiliyeti yüksek ve inisiyatif kullanabilen kadınlardan oluşmaktadır (Kutanis ve Alparslan, 2006). Kadınlar girişimcilik dünyasına adım atarken aynı zamanda geleneksel toplumun kendisine atfettiği ve dayattığı rollerden sıyrılarak bir anlamda kendi kadın kimliklerini inşa etmektedirler. Kadın girişimciliği bu yönüyle ekonomik boyutunun ötesinde toplumsal dönüşümün de taşıyıcısı haline gelmektedir. Bu nedenle girişimcilik kavramının toplumsal boyutları arasında kadın girişimciliğinin dinamikleri büyük önem taşımaktadır. Ancak, kadın girişimciliğinin bu sosyo-ekonomik faydalarının gerçekleşebilmesi ve ekonomik büyümeye tam anlamıyla katkı sunabilmesi için öncelikle finansmana erişim gibi temel engellerin aşılması gerekmektedir (Storey, 2010).

1.1. Türkiye’de Kadın Girişimciliği

Türkiye’de kadın girişimciliğinin gelişimi, toplumsal dönüşümler ve ekonomik politikalarla birlikte ilerlemiştir. Kadın girişimciliği daha fazla görünür hale gelmesiyle birlikte Türkiye’de 1990’lı yıllardan günümüze kadar olan tüm politika yapıcılar, kadın istihdamını artırmanın bir şekli olarak kadın girişimciliğini farklı programlarla desteklemiştir. 1990’lı yıllar, kadın girişimciler için bir dönüm noktası olmuş olup çeşitli sivil toplum kuruluşları ve destek mekanizmaları oluşmaya başlamıştır. Bu yıllarda ekonomik liberalleşme politikalarının özel sektör kavramını ortaya çıkarmasının da etkisiyle kadın girişimciliği politikaları ivme kazanmış ve bu tarihlerden itibaren gerçekleştirilen kalkınma planlarında yer almıştır. 2018-2023 dönemi Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planında kadın girişimciliğini ve kadınların ekonomik konumlarını güçlendirmek için bir dizi stratejiler belirlenmiştir. Son olarak ise 2024-2028 kalkınma planında kadın istihdamının artırılmasına, girişimcilik ve finansal okuryazarlığı programlarının yaygınlaştırılmasına yönelik adımlar atılmıştır (Bektaş vd., 2024:8).

Kadın girişimciliğinin desteklenmesi sadece kalkınma planları çerçevesinde değil farklı kurum ve kuruluşların mikro krediler ve eğitim programları ile kadın girişimciliği teşvik edilmesiyle de desteklenmektedir. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) ve Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER) gibi kurumlar kadınlara yönelik özel projeler geliştirerek bu alandaki büyümeyi desteklemektedir. Türkiye Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), 2002 yılından itibaren kadınların girişimcilik serüvenine sosyal ve finansal açıdan destek olarak bu alanda önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Artan toplumsal farkındalıkla birlikte kamu politikaları gelişimi, Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda sosyal medyanın iş yaşamına dönüşmesi, girişimciliğin yayılmasına olanak tanımıştır. TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri (15+ yaş) verilerine göre; 2024 yılında kadın istihdamı oranı %32,5 iken

erkekler için bu oran %66,9'dur. Ancak gelineen noktada kadın girişimciliği özelinde hedeflenen seviyelere ulaşamamıştır. Aşağıda yer alan Tablo 1'de Türkiye'de girişimciliğin cinsiyete göre dağılımına yer verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'de Girişimciliğin Cinsiyete göre Dağılımı

Girişimcilik Türü	Kadın (%)	Erkek (%)
İşveren	12,3	87,7
Kendi Hesabına Çalışan	19,9	80,1
Toplam Girişimciler (Ortalama)	18,2	81,8

Kaynak: TÜİK, 2024

TÜİK 2024 İşgücü İstatistikleri verilerine göre, girişimcilik faaliyetlerinde kadınların temsili hâlâ oldukça sınırlıdır. 15 yaş ve üzeri nüfusta işveren konumundaki bireylerin yalnızca %12,3'ü kadınlardan oluşurken, kendi hesabına çalışan kadınların oranı %19,9'dur. Toplam girişimciler içinde kadınların payı ise yalnızca %18,2'dir. Dünya genelindeki kadın girişimciliği oranlarıyla değerlendirildiğinde dünya genelinde kadınların işletme sahipliği oranı %33,7 oranındadır (Bektaş vd., 2024:22). Bu oran AB ülkelerinde %39,5 ve OECD üyelerinde %40,2'lere ve kadar çıkmaktadır (Dünya Bankası, 2024). Bu nedenle Türkiye'de kadın girişimciliğinin gelişmiş ülkelere oranla geride kaldığı söylenebilir.

Tablo 2. Kadınların İş Gücüne Dahil Olmama Nedenleri

İş Gücüne Dahil Olmama Nedenleri	% Frekans
Ev işleriyle meşgul	42,9
Çalışamaz halde	17,5
Eğitim-Öğretim	11,6
Emekli	6,2
İşbaşı yapabilecek olup iş aramayanlar	4,7
İş bulma ümidi olmayanlar	4,6
İş arayıp işbaşı yapamayacak olanlar	0,3
Diğer	12,2
Toplam	100

Kaynak: TÜİK, 2023

Tablo 2'de yer alan TÜİK İş Gücü İstatistiklerine göre 2023 yılı itibari ile 15 yaş ve üzerinde 21 milyon 198 bin kadının %42,9'unun ev işleriyle meşgul olma nedeniyle iş gücüne katılmadığı belirlenmiştir. Bu oranlar kadınların girişimcilik alanında erkeklere kıyasla yapısal bir eşitsizlikle karşı karşıya olduğunu ve toplumsal cinsiyet temelli engellerin hâlen güçlü biçimde etkili olduğunu göstermektedir. Bu durum, kadın girişimciliğini artırmaya yönelik politikaların yalnızca bireysel desteklerle sınırlı kalmaması, aynı zamanda kültürel, yapısal ve kurumsal düzeyde dönüşümleri de hedeflemesi gerektiğine işaret etmektedir. Kadınların işgücüne dahi katılamamasının ardındaki temel nedenler, aynı zamanda onların girişimcilik için gerekli başlangıç sermayesine ve finansal kaynaklara erişiminin de önündeki en büyük engelleri oluşturmaktadır.

1.2. Finansmana Erişim Sorunları

Girişimciliğin ön şartı gerekli bilgi potansiyeli ve finansal varlığa sahip olmaktır. Ancak çoğu toplumda kadınların mevcut pozisyonu, bu temel iki varlığı karşılama konusunda eksiklik göstermektedir (OECD, 2004: 45). Girişimci kadınlar, işteki başarılarını sınırlayan en önemli üç unsuru, "makro ekonomik etkenler", "finansal yetersizlikler" ve "haksız rekabet" olarak belirtmişlerdir. Bunlardan makro nedenler arasında ekonomik krizler, enflasyon, talep durgunluğu gibi hususlar sayılmıştır. Finansal sorunlar, gerek faaliyetlerin yürütülmesinde gerekse büyümenin önündeki en büyük engellerden biri olarak ortaya çıkmaktadır (Yetim, 2008).

Ülkemizdeki kadınların dezavantajlı duruma düşmesinin temel nedenleri çoğunlukla geleneksel değerler, toplumsal cinsiyet rolleri, sosyo-ekonomik yapı ve bunlardan kaynaklanan fırsat eşitsizlikleri ile ilgilidir. (Bedük, 2005: 10). Toplumun kadına atfettiği rol beraberinde kadının kaynaklara erişiminin önüne büyük ölçüde engel oluşturmaktadır. Bu nedenle finansal zorluklar, yıllardır birçok kadın girişimcinin karşılaştığı bir

numaralı zorluk olarak kabul edilmektedir (Richardson vd., 2004). Türkiye özelinde kadınlar erkeklere oranla iş hayatına daha geç girmektedir. İş yeri arama, kiralama, mal, donanım, araç-gereç, personel temini, ödemeler gibi konularda da erkeklere oranla daha fazla problemler yaşamaktadırlar (Gürol, 2006). Başlangıç finansmanına erişimde zorluk yaşayan kadınlar, iş yaşamlarında erkeklerin kullandığı sermayenin yalnızca üçte biri ile işe başlamak zorunda kalmaktadır (Yıldırım, 2022). Kadın girişimciler ayrıca özellikle bankaların kredi verme süreçlerinde erkek girişimcilere oranla daha dezavantajlı konumda olabilmektedir. Kadın girişimcilerin finansman kaynağına erişimde karşılaştıkları yaygın sorunların başında, çoğunlukla teminat eksikliği, kredi geçmişinin olmaması ve bankaların uyguladığı katı kriterler nedeniyle kredi alamama gibi faktörler gelmektedir. Öte yandan kadınların sağlanacak kredi olanaklarını yeteri kadar bilmemesi, kredi almayı önemli ölçüde zorlaştırmaktadır (Arıkan, 2021:144). Bu nedenle kadınlara sunulan finansal desteklerde büyük engellerle karşılaşmaktadır (Thampy, 2010; Panda, 2018).

Kadınların girişimlerinde finansal olarak destek bulamama konusunda kadınların yatırımlarına ciddiyetle bakılmaması ve kadınların büyük ölçekli girişimlerde liderlik ve yönetim konusunda iyi olmadığı algısı yatmaktadır (Kuada, 2009). Ayrıca hane içindeki gelir dağılımında yaşanan eşitsizlikler, kadınların girişimcilik kapasitelerini sınırlayıcı nedenlerin başında gelmektedir. Finansal olanaklara ulaşamama sorunu sadece yeni iş hayatına atılmak isteyen kadın girişimlerini değil mevcut kadın girişimcileri de etkilemektedir. Kadın işletmeler karşılaştığı finansman sorunları nedeniyle sadece işlemenin hayatta kalmasına odaklanmakta, bu durum işletmelerini büyütme kapasitelerini de sınırlamaktadır (Mauchi, 2014). Ayrıca girişimci kadınlar, genellikle finansal kısıtlamalar nedeniyle erkek egemen alanlarda rekabet etmekten kaçınarak, kendilerini daha az riskli gördükleri veya erkeklerin yoğunlaşmadığı iş kollarında işletme kurma eğilimi göstermektedir (Arslan ve Toksoy, 2017).

Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kadın girişimciliğinin artırılması için öncelikle maddi desteğin sağlanması gerekmektedir. Yıldız ve Özbey (2022), İzmir ilinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında kadın girişimciliğini arttırmaya yönelik uygulanan mikro kredilerinden memnuniyet duyulduğunu ancak kredi miktarının yetersiz olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Demir ve Sezgin (2020), kadınların işlerini kurma aşamalarında sermaye ve yer temininde güçlükler yaşandığını ortaya koymuşlardır. Şenel ve Sevim (2022) Giresundaki kadın girişimcilerin, işletmelerini kurarken sermaye temininde, faaliyetlerini yürütürken ise bürokratik işlemlerde sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Arıkan (2016), Bursa’da faaliyet gösteren 90 girişimci iş kadınıyla yapılan bir çalışmada, kadın girişimcilerin büyük çoğunluğunun işletmelerini kurarken ihtiyaç duydukları sermayeyi öncelikle kendi birikimleri ve aile destekleri aracılığıyla sağladığını tespit etmişlerdir. Çok azının ise banka kredisi ve devlet desteği ile sermayelerini oluşturduğunu belirlemişlerdir. Benzer bir çalışmada Yelkikalan (2006), kadın girişimcilerin kredi almakta zorlandığını bu yüzden katılımcıların %41’inin şahsi birikimleri ile işletme kurdukları tespit etmişlerdir.

2. ÇÖZÜM ÖNERİLERİ VE POLİTİKA TAVSİYELERİ

Türkiye’de kadın girişimcilerin finansmana erişiminde yaşanan çok katmanlı sorunlar, ancak çok yönlü, sistematik ve topyekûn bir yaklaşımla çözülebilir. Bu noktada atılacak en stratejik adım, mevcut destek mekanizmalarını ve politika önerilerini yeniden düşünme biçiminde yatmaktadır. Yapılması gereken, soruna sadece ekonomik çıktıları gözetken dar bir pencereden bakmak değil; aksine, finansal engellerin arkasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliği dinamiklerini merkezine alan, dönüştürücü ve toplumsal cinsiyet odaklı bir yaklaşımı benimsemektir (Seçkin Halaç ve Meşe, 2021: 265). Zira kadın girişimciliğinin önündeki finansal bariyerler, derinlerde yapısal ve kültürel eşitsizliklerden beslenmektedir. Dolayısıyla, sadece kredi veya hibe sağlamak yeterli değildir; bu desteklerin, kadınların toplumsal konumlarını güçlendirecek, onları güçlendirecek (empower) ve piyasadaki cinsiyetçi önyargıları doğrudan hedef alacak şekilde tasarlanması esastır.

Bu bağlamda, politika yapımcılar ve kamu kurumları tarafından atılabilecek somut adımlar bulunmaktadır. Öncelikle, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB),

Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası (TKYB) ve ilgili bakanlıkların koordinasyonu, kadın girişimcilere yönelik teminat şartları daha esnek devlet garantili özel kredi fonlarını sunmalıdır. Mevcut hibe desteklerinin tutarları artırılmalı ve kadın girişimcilerin istihdam yaratmasını teşvik edici vergi indirimleri gibi ek desteklerle bu mekanizmalar güçlendirilmelidir. Özellikle kırsalda ve düşük gelirli gruplarda yer alan kadınlar için, mikro-kredi ve kooperatifleşme modelleri yaygınlaştırılarak finansal kapsayıcılık sağlanmalıdır.

Finansal kuruluşların da bu süreçte üzerine düşen önemli sorumluluklar bulunmaktadır. Bankalar ve diğer finans kuruluşları, kredi değerlendirme süreçlerindeki bilinçli veya bilinçsiz toplumsal cinsiyet önyargılarını azaltmaya yönelik zorunlu eğitimler benimsemeli ve kredi başvurularını değerlendirirken salt teminat yeterliliğine değil, aynı zamanda iş planının gücüne ve sürdürülebilirliğine de odaklanmalıdır. Kadın girişimcilerin ihtiyaçlarına uygun, esnek geri ödeme planları sunan özel finansman paketleri ve finansal danışmanlık hizmetleri geliştirilmelidir.

Son olarak, finansmana erişimi dolaylı yollardan güçlendirecek eğitim ve destek mekanizmalarının rolü yadsınamaz. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) ve yerel yönetimler iş birliğiyle, kadınlara yönelik ücretsiz finansal okuryazarlık, dijital pazarlama, iş planı hazırlama ve proje yönetimi eğitimleri yaygınlaştırılmalıdır. Ayrıca kadın girişimcileri deneyimli iş insanları ve melek yatırımcılarla buluşturacak mentorluk programları ve networking ağları desteklenmeli, kadınların hem bilgi hem de sosyal sermaye anlamında güçlenmeleri sağlanmalıdır. Dijitalleşmenin sunduğu fırsatlar da göz ardı edilmemelidir. Kadın girişimcilerin kitlesel fonlama platformları ve dijital kredi olanakları konusunda bilinçlendirilmeleri ve bu kanalları etkin şekilde kullanmaları teşvik edilmelidir.

SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye’de kadın girişimciliğinin önündeki en kritik engellerden biri olan finansmana erişim sorununu kapsamlı bir şekilde analiz etmeyi amaçlamıştır. Yapılan incelemeler, kadın girişimciliğinin ekonomik kalkınma, sosyal dönüşüm ve toplumsal cinsiyet eşitliği açısından taşıdığı stratejik öneme rağmen, finansal engeller nedeniyle bu potansiyelin yeterince gerçekleştirilemediğini ortaya koymuştur. Türkiye’de ve dünya genelinde yapılan birçok araştırma, kadınların hem başlangıç hem de büyüme aşamalarında finansman sağlamakta daha çok zorlandığını ve krediye erişimde bürokratik engellerle karşılaştığını öne sürmektedir. Türkiye’de kadın girişimci oranlarının küresel ortalamaların ve gelişmiş ülke standartlarının oldukça gerisinde kalması da bu meselenin aciliyetini ve önemini gözler önüne sermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye’de iş kadınların finansmana erişim sorunları geleneksel değerler, tutumlar, sosyo-ekonomik yapılar gibi çok boyutlu bir yapıdan meydana gelmektedir. Ancak gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde işletmelerini kuran girişimci kadınların birçoğunun sermaye desteğinden yoksun olduğu ve genellikle sermayelerini kendi birikimlerinden ya da ailelerinden sağladığı belirlenmiştir. Gerçekleştirilen bu çalışmalarda kadınların, kurumların finansman desteğinden yeterince faydalanamadığı ve bürokratik engellerle yüzleştiği belirtilmiştir. Çalışmada da ortaya konduğu üzere, kadınların girişimcilik faaliyetlerinde düşük temsil edilmesinin finansal nedenlerinin ardında teminat yetersizliği, toplumsal önyargılar ve mevcut destek mekanizmalarının yetersizliği gibi önemli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler, yalnızca kadınların bireysel girişimcilik faaliyetlerini değil aynı zamanda ülkenin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasını da olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu derleme çalışmasında incelenen literatür çerçevesinde kadın girişimcilerin mevcut finansman sorunları incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmanın başlıca sınırı, çalışmanın yalnızca kadın girişimcilerin finansman sorunlarına odaklanmasıdır. Bu doğrultuda kadınların çalışma hayatında karşılaştığı en önemli sorunlardan biri olan finansman yetersizliğinin kurumsal ve bireysel engelleri üzerinde durulmuştur. Kadınların girişimciliğini engelleyebilecek faktörlerden olan geleneksellik, dini tutumlar, örf ve adetler, eğitim yetersizliği, öğretiler gibi girişimciliği etkileyebilecek unsurlar, çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Türkiye’nin girişimcilik ekosisteminde kadınların daha görünür ve etkili olabilmesi için mevcut finansal politikaların toplumsal cinsiyet perspektifiyle yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Kredi ve hibe mekanizmalarının kadınların ihtiyaçlarına göre çeşitlendirilmesi, finansal okuryazarlığın artırılması ve özellikle kırsal bölgelerde mikro kredi ve kooperatifleşme modellerinin yaygınlaştırılması bu süreçte kritik bir rol oynamaktadır. Bunun yanında, bankaların ve finans kuruluşlarının değerlendirme kriterlerini esnekletmesi ve toplumsal cinsiyet önyargılarını bertaraf edecek uygulamalar geliştirmesi, kadınların finansal kaynaklara erişimini kolaylaştıracaktır.

Sonuç olarak, Türkiye’nin beşeri sermayesinin yarısını oluşturan kadınların girişimcilik potansiyelini açığa çıkarmak, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir ekonomik büyümenin anahtarıdır. Kadın girişimciliğinin finansal olarak güçlendirilmesi, yalnızca kadınların bireysel ekonomik özgürlüğü için değil aynı zamanda ülkenin refahı ve küresel rekabet gücü için de vazgeçilmez bir yatırımdır. Atılacak adımlar, kadınları güçlendirmenin ötesinde, ekonomiyi ve toplumu dönüştürme potansiyeli taşımaktadır.

Gelecekte gerçekleştirilecek çalışmalarda girişimci kadınların önündeki finansman engellerin sosyolojik ve psikolojik farklı yönleri araştırılabilir. Geleneksel aile rollerinin ve geleneksel tutumlarının finansman engeline olan etkisi sorgulanabilir. Girişimci kadınların finansman engellerine yönelik kapsamlı nitel ve nicel çalışmalar gerçekleştirilebilir. Girişimcilik eğitimi alan ve almayan girişimci kadınların finansman sorunlarına yönelik bakış açıları karşılaştırılabilir. Toplumlardaki gelişmeler ve değişimler göz önünde bulundurularak farklı toplumlardaki kadın girişimcilerin finansman sorunları incelenebilir. Dijitalleşmenin kadın girişimciler üzerindeki dönüştürücü etkisi dikkat çekicidir. Dijital pazarlama faaliyetlerinin finansman iyileştirmelerine yönelik etkileri analiz edilebilir.

ETİK BEYAN VE KATKI ORANLARI/ETHICAL DECLARATION AND CONTRIBUTION RATES

Yazar Katkı Oranları / Author Contribution Rates	Çalışma Tek Yazarlıdır.	The study has a single author.
Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest	☒ Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. ☐ Diğer (belirtiniz):	☒ No conflict of interest declared. ☐ Other (please specify):
Etik Kurul İzni / Ethics Committee Approval	☒ Etik kurul izni gerektirmemektedir. ☐ Etik kurul kararı:/...../..... tarihli ve/..... nolu.	☒ This study does not require ethics committee approval. ☐ Ethics committee approval was obtained (Decision dated/...../....., No./.....).
Teşekkür / Acknowledgements		

KAYNAKÇA

- Al-Mamary, Y. H. S., & Alraja, M. M. (2022). Understanding entrepreneurship intention and behavior in the light of TPB model from the digital entrepreneurship perspective. *International Journal of Information Management Data Insights*, 2(2), 100106. <https://doi.org/10.1016/j.jjime.2022.100106>
- Arıkan, C. (2016). Kadın girişimcilikte başarı ve başarıyı etkileyen faktörler: Bursa örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 14(3), 138-156. <http://dx.doi.org/10.11611/JMER193784>
- Arslan, İ. K., & Toksoy, M. D. (2017). Türkiye’de kadınları girişimciliğe yönelten faktörler karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 1(1), 123-148.
- Baker, Ted, Howard E. Aldrich, and Liou Nina. 1997. Invisible Entrepreneurs: The neglect of women business owners by mass media and scholarly journals in the USA. *Entrepreneurship and Regional Development*. 9, 221–38. <https://doi.org/10.1080/08985629700000013>
- Bedük, Y. D. D. A. (2005). Türkiye’de çalışan kadın ve kadın girişimciliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(12), 106-117.
- Bektaş, H., Engin Balın, B., & Saldanlı, A. (2024). *Veri ve istatistiklerle kadın girişimciliğine güncel bakış*. İstanbul: Türkiye Halk Bankası.
- Brush, C.G. and Cooper S. (2012). Female entrepreneurship and economic development, an international perspective entrepreneurship and regional development. *An International Journal*, 24, (1)1-6.
- Chatzitheodoridis, F., Kontogeorgos, A., Liltsi, P., Apostolidou, I., Michailidis, A., & Loizou, E. (2017). Women’s Cooperatives in less favored and mountainous areas under economic instability. *Agricultural Economics Review*, 17(1), 63-79.
- Cooper, M. (1999). Female business owners in singapore and elsewhere: a review of studies, *Journal of Small Business Management*, 37 (1).
- Demir, Ö., & Sezgin, E.E. (2020). Kadın girişimciliği ve karşılaştıkları sorunlar: Elazığ, Türkiye’den yerel bir bulgu. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 236-254.
- GEM (Global Entrepreneurship Monitor) (2022). *Global entrepreneurship monitor 2021/22 Women’s Entrepreneurship Report: From Crisis to Opportunity*. London: GEM.
- Gürol M. A. (2006). *Girişimci ve Girişimcilik*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Kaviarasu, S. J., Ramasamy, P., & M. P., R. (2022). Socio-economic difficulties faced by women entrepreneurs from Chennai city’s slums. *Social Science*, 1(1).
- KOSGEB. (2024). 2023 yılı faaliyet raporu. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İstatistikler İdaresi Başkanlığı. <https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/liste/38/rapor-ve-istatistikler>
- Kuada, J. (2009). Gender, social networks, and entrepreneurship in Ghana. *Journal of African Business*, 10(1), 85-103. <https://doi.org/10.1080/15228910802701445>
- Kutanis, R. Ö., & Alparslan, S. (2006). Girişimci ve yönetici kadınların profili farklı mıdır?. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 139–153.
- Mauchi, F. N., Mutengezanwa, M., & Damiyano, D. (2014). Challenges faced by women entrepreneurs: A case study of Mashonaland Central Province. *International Journal of Development and Sustainability*, 3(3), 466-480.
- OECD. (2004). *Women’s entrepreneurship: Issues and policies*. 2nd OECD conference of ministers responsible for small and medium sized enterprises (SMEs), İstanbul, Turkey.

- Panda, S. (2018). Constraints faced by women entrepreneurs in developing countries: review and ranking. *Gender in Management: An International Journal*, 33(4), 315-331. <https://doi.org/10.1108/GM-01-2017-0003>
- Richardson, P., Howarth, R., & Finnegan, G. (2004). *The challenges of growing small businesses: Insights from women entrepreneurs in Africa*. Geneva: International Labour Office.
- Rusydiana, A. S., & Izza, N. N. (2022). Women entrepreneurship: A sentiment analysis. *Review of Islamic Social Finance and Entrepreneurship*, 1(2), 109–120. <https://doi.org/10.20885/RISFE.vol1.iss2.art3>
- Schumpeter, J. A. (1934). Change and the entrepreneur. *Essays of JASchumpeter*, 4(23), 4591.
- Schumpeter, J. A. (2013). *Capitalism, socialism and democracy*. Routledge.
- Seçkin Halaç, D., & Meşe, G. (2021). Toplumsal cinsiyet bakış açısından Türkiye’de kadın girişimciliğinin durumu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (68), 255–270. <https://doi.org/10.51290/dpusbe.838567>.
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press.
- Storey, D. J. (2010). *Small business dynamics: International, national and regional perspectives*. 6th Edition, Routledge: London.
- Şenel, A. D., & Sevim, U. (2022). Kadın girişimciliği üzerine bir araştırma: Giresun örneği. *Joeep: Journal of Emerging Economies and Policy*, 7(2), 171-185.
- Thampy, A. (2010). Financing of SME firms in India: Interview with Ranjana Kumar, former CMD, Indian Bank; vigilance commissioner, Central vigilance commission. *IIMB Management Review*, 22(3), 93-101. <https://doi.org/10.1016/j.iimb.2010.04.011>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2016). *Girişimcilik*, 2014.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). İş gücü istatistikleri mikro veri seti. <https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Mikro>.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024). İşgücü istatistikleri, 2024. <https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Mikro>.
- Yelkikalan N. (2006). Başarılı Girişimcilikte Cinsiyetin Rolü: Kadın ve Girişimciler. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(1), 45-54.
- Yetim, N. (2002). Sosyal Sermaye Olarak Kadın Girişimciler: Mersin Örneği. *Ege Academic Review*, 2(2), 79-92.
- Yıldırım, S. (2022). Türkiye’de Devletin Kadın Girişimcilere Yönelik Destekleyici Politikaları. *Blim-Teknoloji-Yenilik Ekosistemi Dergisi*, 3(1), 46-66.
- Yıldız, A. & Özbey, M.D. (2022). Sürdürülebilir kırsal kalkınmada mikro kredinin kadın girişimciliğine etkisi: İzmir örneği. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 121-142.

Çin Vergi Sistemi

Abdullah Armağan^{1,*}

¹ Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, S.B.E. Maliye Bölümü, Antalya 0000-0002-9311-6058

Özet

Devlet kavramının nasıl ortaya çıktığı noktasında çeşitli görüşler olsa da devletin ana görevlerinin ne olduğu konusunda ortak kabuller mevcuttur. Bunlar güvenlik ve adalet olarak sayılabilir. İç güvenliği polisle dış güvenliği ordu ile sağlayan devletin kurumsal yapısının devamı noktasında finansman ihtiyacını karşılayan ana unsur vergidir. Vergiler genel olarak gelir üzerinden (kurumlar vergisi, gelir vergisi gibi), işlemler üzerinden (mal veya hizmet satışı gibi) veya servet üzerinden (bina, arazi, araç gibi) alınır. Vergi sisteminin anlaşılmasında sınıflandırma önemli bir rol oynar. Bu kapsamda vergi, merkezi yönetim tarafından alınan ve yerel yönetim tarafından alınan vergiler şeklinde de sınıflandırılabilir. Verginin ne üzerinden veya kim tarafından alındığı konusu vergi sisteminin anlaşılmasında belirleyici olmaktadır. Bu kapsamda bu çalışmada, dünya geneli ekonomik büyüklük sıralamasında Amerika Birleşik Devletleri'nden sonra ikinci sırada yer alan Çin Halk Cumhuriyeti'nin vergi sistemi analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Vergi Sistemleri,
Vergilendirme, Çin Halk
Cumhuriyeti'nde Vergi
Sistemi

JEL Kodları:

H2, H24, K34

Tax System in The People's Republic of China

Abstract

Although there are various views on how the concept of the state emerged, there is a common acceptance of the state's main duties. These can be listed as security and justice. The main element that meets the state's institutional financing needs, providing internal security through the police and external security through the army, is taxes. Taxes are generally collected on income (such as corporate tax, income tax), on transactions (such as the sale of goods or services), or on wealth (such as buildings, land, vehicles). Classification plays an important role in understanding the tax system. In this context, taxes can be classified as those collected by the central government or by the local government. The question of what, when, by whom, and how the tax is collected can be answered with an understanding of the tax system. In this context, this study will analyze the tax system of the People's Republic of China, which has recently achieved significant economic growth and ranks second in economic size after the United States.

Keywords:

Tax Systems, Taxation, Tax
System In The People's
Republic Of China

JEL Codes:

H2, H24, K34

* Sorumlu yazar iletişim bilgileri/Corresponding author contact information: alituran6766@gmail.com

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 30.06.2025 Makale Kabul Tarihi /Accepted: 22.10.2025

Araştırma Makalesi/ Research Article

Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies Licensed under [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Citation / Atıf: Armağan, A. (2025). Çin Vergi Sistemi. *Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies*, 5(2), 102–132.

<https://doi.org/10.71284/sjffls.202521>

EXTENDED ABSTRACT

This study examines the evolution, structure, and economic functions of the Chinese tax system within the context of the nation's historical, political, and socio-economic transformation. Tracing China's path from imperial dynasties to a modern socialist market economy, the analysis emphasizes how fiscal policy and taxation have played a pivotal role in the country's rapid economic ascent and its ongoing structural challenges such as inequality and demographic change.

Historically, China was a cradle of technological innovation and economic dynamism, yet by the 19th century it had entered a century of decline marked by foreign invasions and internal stagnation. The modern transformation began under Mao Zedong's socialist revolution in 1949, which abolished private property and centralized production. However, inefficiencies of the planned economy led to stagnation. Deng Xiaoping's reforms after 1978 initiated the transition from central planning to market orientation, introducing gradual liberalization, private enterprise, and foreign investment. The tax system was subsequently restructured to finance public expenditure, direct investment, and redistribute income while supporting growth through incentives.

The research identifies 1994 as a critical turning point when China launched comprehensive tax reforms establishing the foundation of its current system. The reforms created a dual structure combining central and local taxation, institutionalized value-added tax (VAT), and aligned corporate and personal income taxes with market mechanisms. Further reforms since 2012 deepened transparency, improved administration under the State Taxation Administration (STA), and expanded fiscal autonomy for local governments. Today, China operates eighteen tax categories grouped into goods and services taxes (VAT, consumption, customs duties), income taxes (corporate and personal), and property or behavior-based taxes (real estate, resource, environmental, and transaction taxes).

Empirically, tax revenues account for about 20% of GDP—below the OECD average of 34%—but they represent over 90% of the central government's budget income. The system relies heavily on indirect taxation: VAT and consumption taxes make up around 44% of total tax revenue, while direct taxes such as personal income taxes account for around 6–7%. Social security contributions (31%) are another key component, reflecting the state's focus on welfare and stability. The progressive individual income tax ranges from 3% to 45%, corporate tax is set at 25%, and VAT is applied at 13%, with sectoral variations. This structure reflects a growth-oriented model that prioritizes investment over redistribution, imposing relatively heavier tax burdens on low-income groups.

China's socio-economic indicators demonstrate both success and emerging risks. GDP growth averaged above 7% for decades, lifting hundreds of millions out of poverty, yet recent data (2025) show slowing growth, deflationary pressures, and declining domestic demand. The country faces structural issues such as an aging population, rising debt, and trade tensions with the U.S. Despite these challenges, China remains a global innovation leader, evidenced by its dominant share in worldwide patent filings and strong industrial output.

Comparative data underline China's hybrid model (state directed capitalism) supported by a pragmatic tax framework that balances revenue generation with industrial policy. Unlike the neoliberal prescriptions of the Washington Consensus, China's approach integrates market mechanisms under state control, allowing fiscal tools to support targeted development (regional incentives, technology promotion and export subsidies). The tax system not only funds public services but also functions as an instrument of economic planning, social redistribution, and environmental regulation.

In conclusion, China's fiscal evolution mirrors its broader economic transformation—from a command economy to a market-oriented yet state-led system. The country's tax architecture demonstrates adaptability and strategic coherence, reinforcing its developmental objectives while maintaining macroeconomic stability.

GİRİŞ

“Rönesanstan itibaren üstünlüğümüz, kısmen bilim ve bilimsel teknik, kısmen orta çağda yavaş yavaş inşa edilen siyasal kurumlar sayesinde. Bu üstünlüğün devam etmesi için bir neden yoktur. Batı tekniğini doğu felsefesi ile birleştiren Çin gibi ülkeler, gelecekte uygarlığın büyük çeşitliliğe sahip olacağını gösteriyor. Savaşlardan sonra dünyada huzur içinde olacaksak, sanırım, düşüncelerimizde Asya'yı siyasal olduğu kadar kültürel olarak da eşit kabul etmek zorundayız. Bunun hangi değişikliğe yol açacağını bilmiyorum, ama değişikliklerin köklü ve büyük önemde olacaklarına inanıyorum” (Russell, 2022, s. 171).

Kadim tarihi ve güçlü devlet kurumları ile dikkati çeken Çin, ekonomik kalkınma yarışında önemli bir aşama kaydetmesi ile dikkati çekmektedir. Ekonomik gelişme için batı kaynaklı genel reçete Washington Mutabakatında (serbest piyasa ekonomisi, serbest iç dış ticaret, serbest sermaye hareketi, özel mülkiyetin korunması, kamu harcamalarının azaltılması vb.) yer almaktadır. Sovyet Rusya'nın çöküşü ile ideolojik çatışma sonlanmış ve tarihin sonu gelmiştir. Nihai olarak insanlığın ulaştığı son evre neoliberal demokratik kapitalist sistemdir (Fukuyama, 1989). Buna mukabil Çin komünist parti diktatörlüğünde yönetilmesine rağmen ve standart büyüme reçetesini bire bir uygulamadığı halde (Yeldan, 2011, s. 5) ekonomide önemli bir atılım kaydetmiştir. Özellikle 1978 sonrası reform süreci ile merkezi planlamadan kademeli olarak piyasa yönelimli bir modele geçilmiş; bu süreçte vergi sistemi de yapısal bir dönüşüm geçirmiştir. Çin'in vergi sistemi; kamu giderlerinin finansmanı yanında, ekonomik faaliyetlerin yönlendirilmesi, gelir dağılımının düzenlenmesi ve bölgesel kalkınmanın teşvik edilmesi gibi çok boyutlu işlevler üstlenmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, Çin'in tarihsel ve sosyo-ekonomik gelişimi çerçevesinde mevcut vergi sistemini analiz etmek ve bu sistemin ülkenin kalkınma süreciyle nasıl bütünleştiğini ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında öncelikle Çin'in siyasi ve ekonomik yapısı incelenmiş, ardından vergi sisteminin temel unsurları, tarihsel dönüşümü ve ekonomideki rolü değerlendirilmiştir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

İlk Çin vergi sistemi üzerine yapılan çalışmalar, son kırk yılda ülkenin mali yapısında köklü dönüşümlere işaret etmektedir. OECD (2013) ve UNDPChina (2015), vergi sisteminin gelişimini hem yapısal hem de sosyal etkiler bağlamında değerlendirerek, gelir dağılımı üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Gao (2018), Çin'deki vergi reformuna ilişkin süreci tarihsel bir çerçevede ele alarak 1978 sonrası piyasa ekonomisine geçişle birlikte vergilendirme anlayışında önemli değişiklikler yaşandığını vurgulamaktadır. Xiao ve Shao (2020) bilgi sistemlerinin vergi sistemi üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Wei vd. (2021), karbon vergisi gibi çevre odaklı uygulamaların yapı maliyetleri üzerindeki etkilerini Çin vergi sistemi bağlamında incelemişlerdir. Lv ve Zhang (2022), vergi sisteminin sadece ekonomik bir araç değil, aynı zamanda sosyal yapının bir unsuru olarak dönüştüğünü belirtmektedirler. PwC (2025) ve STA (2025) gibi güncel raporlar/veriler ise kurumlar vergisi, dolaylı vergiler ve çevresel vergiler gibi alanlarda yapılan reformlara odaklanmaktadır. Genel olarak, literatür Çin'de vergi sisteminin yalnızca gelir yaratımı değil, ekonomiyi yönlendirme, sosyal eşitlik ve sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda dönüştüğünü ortaya koymaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışma, Çin'in vergi sistemi bağlamında ülkenin sosyo-ekonomik yapısını inceleyerek, vergilerin ekonomik işlevlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, öncelikle Çin'in temel demografik ve coğrafi özellikleri ile yönetsel yapısına dair genel bilgiler sunulmuş, ardından hızlı sanayileşme ve şehirleşme süreçlerinin şekillendirdiği sosyo-ekonomik görünüm değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Çin'in büyüme odaklı kalkınma modeli içerisinde vergi sisteminin tarihsel dönüşümü, özellikle 1994 reformları sonrası kurumsallaşma süreci incelenmiştir. Son olarak, vergilerin ekonomideki yeri; kamu gelirlerinin sağlanması, gelir dağılımının düzenlenmesi ve ekonomik faaliyetlerin yönlendirilmesi bağlamında ele alınmış, mevcut vergi yapısının Çin'in uzun vadeli kalkınma hedefleriyle uyumu tartışılmıştır.

2.1 Çin Hakkında Genel Bilgiler

Çin nüfusu ve gelişen ekonomisi ile yükselen bir güçtür. Tarih boyunca kültür, medeniyet, üretim, ticaret ve güç mücadelesinde önemli bir rol oynamıştır.

Matbaa Çin’de M.S. 8. yüzyılda, hareket edebilen çeşidi ise 11. yüzyılda keşfedilmişti, bu teknoloji Avrupa’ya ancak 15. yüzyılda ulaşmıştır. Kâğıt, Çin’de M.S. 2. Yüzyılda girmiş, 7. Yüzyılda Japonya’ya geçmiş ve 8. Yüzyılda Orta Asya’dan Batı’ya doğru yayılmıştır. Bir başka Çin icadı barut ise 9. Yüzyılda bulunmuş, birkaç yüzyıl sonra Araplar arasında yayılmış, Avrupa’ya da 14. Yüzyılda ulaşmıştır. Tang (618-907), Song (960-1279) ve Ming (1368-1644) hanedanlıkları döneminde Çin, Avrupa’dan servet, toprak, askeri güç ile sanatsal, edebi ve bilimsel başarı bakımından çok ilerideydi (Huntington, 2006, s. 60-61).

Batı Avrupa için “karanlık çağ” olarak ifade edilen 600’den 1000’e kadar olan dönem, Çin’in güç ve kültür yönünden altın dönemlerini yaşadığı Tang Hanedanı dönemidir (Russell, 2022, s. 170-171).

Çin’de nüfus artışı fazla olduğundan, toprak nüfusun beslenmesine ancak yettiğinden, Çin’de kültürel olarak lüks yerine iş ve tasarruf ruhu elzemdir. Tang Hanedanına mensup bir imparatora göre, şayet bir adam toprağı işlemiyorsa, bir kadın yün eğirmiyorsa, imparatorlukta biri soğuktan veya açlıktan mustarıptır. Çalışmayı zorunluluk olarak gören imparator bu prensip doğrultusunda sayısız Budist manastırını yıktırmıştır (Montesquieu, 2023, s. 128-129).

Tarih boyunca ekonomik yönden dinamik bir merkez olan Çin, 19. Yüzyılda (İngiltere ve Fransa’ya afyon savaşlarında yenilgi, Japonya ile savaşta yenilgi) gerilemiştir. Emperyalist sömürü ve savaş yenilgileri nedeniyle Çin, bu dönemi (1839-1949) yüz yıllık aşağılanma dönemi olarak tanımlamıştır (Kaufman, 2010).

Çin’in dinamik ekonomisine, önemli teknolojik yeniliklerde (ipek, çay, porselen, barut, kâğıt, pusula, matbaa gibi) öncü rolüne rağmen sanayi devriminin ve sonrasındaki büyük ekonomik atılımın neden Çin’de değil de batıda gerçekleştiği konusu tartışmalı bir konudur. David Landes’e göre bunun nedeni Avrupa’da özgür girişim olmasına rağmen Çin’in serbest piyasadan ve kurumsal mülkiyet hakkından yoksun oluşudur. Çin devletinin özel girişimlere müdahalesi (eğitim, tuz, demir, çay, alkol, dış ticarete devlet tekeli; sansür, yasaklar, gelenekçi totaliter yapı gibi) gelişmeyi durdurmuştur. Çin üstünlüğüne çok güvendiğinden (kültürel zafer sarhoşluğu) diğer ülkelere tepeden bakmış (batıyı ret ve küçümseme) ve buradaki yenilikleri kabullenmede gecikmiştir. Farklılıklara ve değişime verilen tepki kaderi belirliyordu (Landes, 2006).

20. Yüzyılda Çin tarihindeki önemli olay Mao Zedong² liderliğindeki Komünist Parti’nin 1949’da iktidarı ele geçirmesidir. Komünist parti ve hükümet ölünceye (1976) kadar Mao’nun hâkimiyetinde kalmıştır. Mao, iktidarı döneminde toprağı millileştirmiş ve özel mülkiyeti yasaklamıştır. Piyasa ekonomisi kaldırılmıştır. Para ve ücretin yerini mallarla takas edilebilen çalışma/iş puanları almıştır. Mao, Sovyetler Birliği’ndeki uygulamayı model alarak beş yıllık planlarla hızlı bir sanayileşme hedefleyen hummalı bir çalışma başlatmıştır. Mao, 15 yıl içinde İngiltere’nin çelik üretimini yakalama vaadiyle 1958’de ikinci beş yıllık planı (büyük ileri atılım) açıkladı. Plan için gerekli hurda metal yoktu. Planın hedefe ulaşması için insanlar çapa ve pulluk gibi tarım aletlerini eritmek durumunda kaldı. Tarlada kullanılması gereken alet edevat çelik üretimi için kullanılınca tarımsal üretim düştü, kıtlık başladı. Bu olay komünist partinin üst düzey üyelerinden Deng Şiaoping’in fikir değiştirmesine yol açtı. 1961’de “*kedinin siyah ya da beyaz olmasının önemi yok, eğer fare yakalıyorsa iyi kedidir.*” dedi. İnsanları doyurmak için üretimi teşvik etmek gerekiyordu, bu politikaların komünist görünüp görünmemesinin önemli yoktu. Devrimin tehdit altında olduğunu ifade eden kapitalizmin yeniden doğuşunu engellemek için 1966’da kültür devrimini uyguladı ve 1967’de Deng tutuklandı. 1976’de Mao ölünce reformcular güç kazandı ve 1977’de Deng tekrar görevinin başına geçti. Deng siyasi olarak

² Çin’in son 100 yılında öne çıkan isimlerin başında Mao Zedong (1893-1976) gelmektedir. Marksist-Leninist çizgide otoriter devlet inşa etmiştir. Mao öncesi dönemde ise Sun Yat-sen (1866-1925) modern Çin tarihinde önemli bir isimdir. Sun Yat-sen, hanedanlığı sona erdirerek cumhuriyeti kurmuştur. Milliyetçilik, demokrasi ve halkın refahı kavramlarını esas alan bir yaklaşım ile modern Çin’in öncülüğünü yapmıştır. Mao sonrası dönüşümün liderliğini yapan Deng Xiaoping (1904-1997) ise sosyalist piyasa ekonomisi modeliyle Çin’i dışa açarak hızlı ekonomik büyümeyi başlatmıştır. Xi Jinping (1953-?) ise Kuşak-Yol Girişimi (eski İpek Yolu güzergâhlarını canlandırmayı amaçlayan küresel bir kalkınma projesi) ve teknoloji yatırımları ile öne çıkmaktadır.

değişiklik yapmadan, yani komünist partinin mutlak iktidarı sürerken ekonomik olarak değişiklikler yapılabileceğine inanıyordu. 1978’de ekonomik reform başladı. Şirketlere daha fazla inisiyatif ve üretimle ilgili kendi kararlarını alma yetkisi tanındı. 1979’da sınai planlama dışında serbest rekabete tabi şirket kurulumu kabul edildi. 1985’te tarımda fiyatların idari kontrolü terk edildi, gönüllülük esasına dayalı sözleşmeler sistemi getirildi. Teşvik edilen tarımsal üretim verimliliği artırdı. Sanayide ve tarımda piyasanın teşviki, yabancı kaynaklı yatırım ve teknolojinin ithali Çin’i hızlı bir büyüme trendine girmesine yol açtı (Acemoğlu & Robinson, 2014, s. 403-405).

1990’lı yıllara gelindiğinde, Çin sanayi, ticaret ve finans merkezi konumuna gelmiştir. Çok geniş bir toprak, kaynak ve emek zenginliğini barındıran Çin, büyüyen pazarlar içinde en büyük potansiyele sahiptir. Soğuk savaş sonrası dönemde Sovyet Rusya ile ABD arasındaki süper güç rekabeti bitince Çin kendisini yeniden tanımladı: Bölgesel toplulukların (teknoloji ve imalat sanayisi ile öne çıkan Tayvan; girişimcilik, pazarlama, hizmet sektörü ile öne çıkan Hong Kong; iletişim ağı ile Singapur) hepsini çekecek bir çekirdek devlet haline gelmek ve 19. Yüzyılda yitirdiği tarihsel konumunu yeniden elde etmek (Huntington, 2006, s. 247, 251).

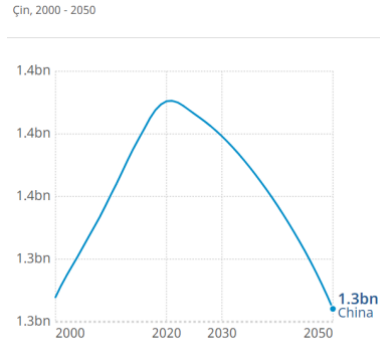
Mao’nun komünist kültür devrimi (1966-1976) sürecini yaşayan Çin, 1970’lerde farklı bir sürece girmiştir. Dört modernleşme alanı belirlenmiştir: sanayi, savunma, tarım, bilim teknoloji. Mao’nun ölümünde sonra Çin’e yön veren Deng Xiaoping döneminde (1976-1997) “bilimin, tarihte giderek devrim niteliğinde bir güç haline geldiği” görüşü dile getirildi. Çin demokratik bir yönetim olmamasına rağmen önemli ekonomik atılımlar yapmıştır. Diktatörlük altında ekonomik büyümenin sürdürülemeyeceği tezine Çin’in istisna oluşturup oluşturmadığı ise belirsizdir (Huff, 2003, s. 377,380).

Çin ekonomik kalkınma yarışında batılı manada demokratik kurumlara sahip olmadan önemli bir aşama kaydetmiştir. Özellikle 1979 sonrasında ekonomide liberalleşme dönemi başlamıştır. Bu liberalleşme batının ideal tek reçete olarak öne sürdüğü Washington Uzlaşısı reçetesine birebir uymak şeklinde olmamıştır. Bir bakıma Çin’in başarısının nedeni bu reçeteye uymamasıdır (Popov, 2009, s. 53).

2.2 Çin’in Sosyo-Ekonomik Görünümü

Çin’in nüfusu, dünya nüfusunun %19.48’ini temsil eder ki, bu da gezegendeki her 5 kişiden birinin Çinli bir vatandaş olduğu anlamına gelir (tradingeconomics, 2025). Çin’in mevcut nüfusu 2023 yılı itibarıyla 1.422.584.933 olup, 2050 yılına kadar % 11 oranında azalarak 1.260.289.093’e düşeceği tahmin edilmektedir. Yaşam beklentisi 2000 yılında 70,8 yıl iken 2021 yılında 77,6 yıla çıkarak ortalama 6,78 yıl iyileşmiştir. Çin’de 1980 yılından itibaren hızlı nüfus artışını kontrol ederek ekonomik büyümeyi hızlandırmak için uygulanan tek çocuk politikası (2015’ten sonra terk edilmiştir) nedeniyle Çin’in nüfusu 2021 yılından itibaren azalmaktadır (WHO, 2025).

Grafik 1. Nüfus eğilimi ve projeksiyonu (milyar)

Kaynak: <https://data.who.int/countries/156> (Erişim Tarihi: 07.05.2025)

Çin, 2024 yılı itibarıyla 1,408 milyarlık nüfusuyla (TradingEconomics, 2025) dünya piyasasında önemli bir stratejik üstünlüğe sahiptir; zira üretimde kullanılan bol emek gücü ve maliyet avantajı, fiyat rekabetinde belirgin bir avantaj sağlayarak küresel ticarete öncü konumunu güçlendirmektedir.

Grafik 1’de ise Çin’in 2000–2050 yılları arasındaki nüfus eğilimi gösterilmektedir. 2020 yılı civarında yaklaşık 1.43 milyar ile zirveye ulaşan nüfusun, sonraki yıllarda azalma eğilimine girdiği ve 2050 yılında yaklaşık 1.3 milyar seviyesine gerileyeceği öngörülmektedir. Bu demografik değişim, Çin’in yaşlanan nüfus sorunu, doğum oranlarındaki düşüş ve işgücü arzında daralma gibi önemli sosyoekonomik etkiler yaratabilecek yapısal dönüşümlerle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Çin ekonomisine ilişkin temel göstergeler aşağıda belirtilmiştir:

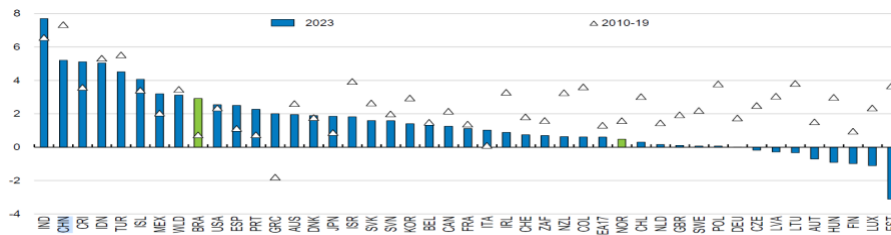
Tablo 1. Çin Ekonomisine İlişkin Temel Göstergeler

GÖSTERGE	SON	ÖNCEKİ	EN YÜKSEK	EN DÜŞÜK	BİRİM	DÖNEM
GSYİH Büyüme Oranı	1.2	1.6	12.8	-10.5	Yüzde	2025-03
GSYİH Yıllık Büyüme Hızı	5.4	5.4	18.9	-6.8	Yüzde	2025-03
İşsizlik Oranı	5.1	5.2	6.2	3.9	Yüzde	2025-04
Enflasyon Oranı	-0.1	-0.1	28.4	-2.2	Yüzde	2025-04
Enflasyon Oranı (Aylık)	0.1	-0.4	2.6	-1.8	Yüzde	2025-04
Faiz Oranı	3	3.1	5.77	3	Yüzde	2025-05
Nakit Karşılık Oranı	7.5	8	21.5	6	Yüzde	2025-05
Ticari işlemler dengesi	96.18	103	171	-61.99	Usd - Milyar	2025-04
Cari İşlemler	1656	1638	1656	-523	Usd - Yüz - Milyon	2025-03
Cari açık GSYİH oranı	2.2	1.5	10.1	-3.7	Gsyih’nin Yüzdesi	2024-12
Devlet borcu GSYİH oranı	88.3	82	88.3	20.4	Gsyih’nin Yüzdesi	2024-12
Devlet bütçesi GSYİH oranı	-5.8	-7.4	0.58	-8.6	Gsyih’nin Yüzdesi	2023-12
Tüketici Güveni	87.5	88.4	127	85.5	Puan	2025-03
Perakende Satışlar (Aylık)	0.24	0.47	4.98	-10.77	Yüzde	2025-04
Kurumlar Vergisi Oranı	25	25	33	25	Yüzde	2025-12
Gelir Vergi Oranı	45	45	45	45	Yüzde	2025-12

Kaynak: <https://tr.tradingeconomics.com/china/indicators> (Erişim Tarihi: 27.05.2025)

Tablo 1’de, Çin ekonomisinin 2025 yılı ilk çeyreği ve son aylarına ait güncel makroekonomik göstergelerini özetlemektedir. Çin ekonomisi, 2025 yılı ilk çeyreğinde %5,4 yıllık büyüme oranıyla dikkati çekmektedir. Negatif enflasyon (%-0,1) ve %5,1 seviyesindeki işsizlik iç talep zayıflığının sürdüğüne işaret etmektedir. Politika faizinin %3’te kalması para politikasında genişlemeci adımların sürdüğünü göstermektedir. Bütçe açığı GSYİH’nin %5,8’ine ulaşırken, kamu borcunun %88,3’e yükselmesi mali alanın daraldığına işaret etmektedir. Buna karşın cari fazla (%2,2) ve pozitif dış ticaret dengesi büyümeye destek sunmaktadır. Genel olarak, deflasyon riski ve iç talep zayıflığı, Çin’in ekonomik dengelerinde yapısal sorunların devam ettiğini göstermektedir. OECD verilerine göre dünya geneli büyüme oranı ülkeler bazında aşağıda belirtilmiştir:

Grafik 2. Yıllık Ortalama Reel GSYİH Büyümesi (yüzde)³

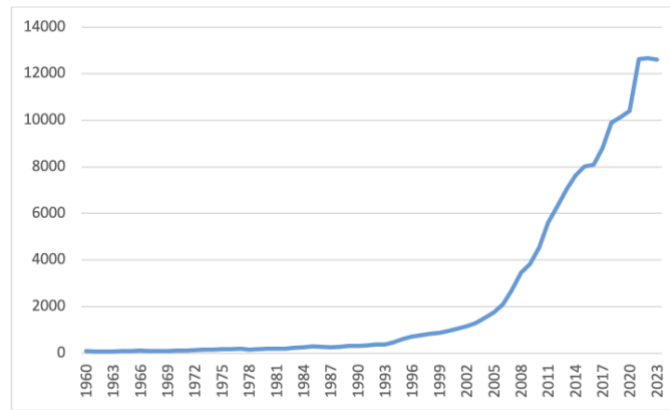
³ Not: Ülkelerin Euro cinsinden GSYİH ile ağırlıklandırıldığı Euro bölgesi (EA17) hariç, toplamlar satın alma gücü paritelerindeki ağırlıklar kullanılarak hesaplanmıştır. İrlanda'daki büyüme, yabancı sermayeli çok uluslu şirketlerin hâkim olduğu sektörler hariç sabit fiyatlarla brüt katma değer kullanılarak hesaplanmıştır.

Kaynak: (OECD, Tax Policy Reforms 2024: OECD and Selected Partner Economies, 2024) OECD Ekonomik Görünüm 115 veri tabanı ve OECD hesaplamaları https://www.oecd.org/en/publications/tax-policy-reforms-2024_c3686f5e-en.html (Erişim Tarihi: 27.03.2025)

Grafikte Çin ve diğer gelişmekte olan ülkeler (örneğin Hindistan, Endonezya, Türkiye) 2023 yılında gelişmiş ekonomilere kıyasla daha yüksek reel GSYİH büyüme oranları sergilemiştir. Çin, yaklaşık %5'in üzerinde büyüyerek pandemi sonrası toparlanmasını sürdürmüştür; ancak önceki on yıla kıyasla büyüme hızında kısmi bir yavaşlama dikkat çekmektedir. Hindistan ve Endonezya ise Çin'i geride bırakarak güçlü büyüme ivmelerini korumuştur. Bu tablo, küresel büyümenin ağırlık merkezinin gelişmekte olan ülkelere kaymaya devam ettiğini göstermektedir.

Çin'de kişi başına gelir artmaktadır. Artış, aşağıdaki grafikte belirtilmiştir:

Grafik 3. Çin'de kişi başına milli gelir (ABD doları)

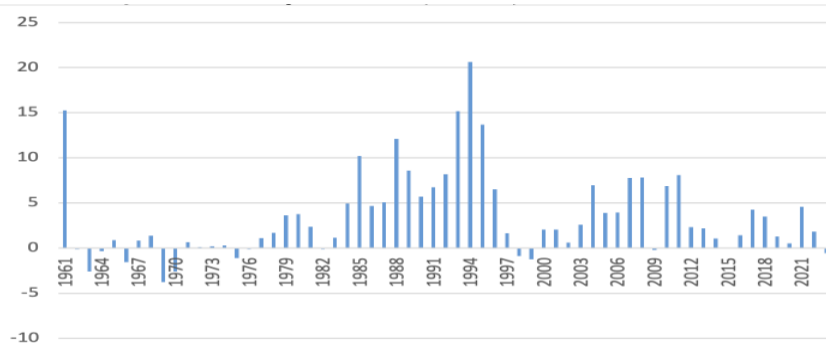

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=CN> (Erişim Tarihi: 27.03.2025)

Grafik, Çin'in 1960–2023 döneminde kişi başına düşen milli gelirindeki (GSYİH) uzun dönemli seyrini göstermektedir. 1980'lere kadar yatay seyreden gelir düzeyi, özellikle 1980 sonrası ekonomik reformlar ve dışa açılma politikalarının etkisiyle hızlı bir artış trendine girmiştir. 2000'li yıllardan itibaren bu artış ivmelenmiş, 2010 sonrası ise kişi başına gelir önemli bir sıçrama göstermiştir. 2023 itibarıyla kişi başına milli gelir yaklaşık 12.700 dolar seviyesine ulaşmış, bu da Çin'in düşük gelirli bir ekonomiden, üst orta gelir grubuna geçtiğini ortaya koymaktadır. Bu dönüşüm, Çin'in üretim gücü, ihracat başarısı ve yatırımla desteklenen büyüme modelinin somut bir göstergesidir. Ancak son yıllarda eğrinin yataylaşması, büyümenin yavaşladığına ve Çin'in artık orta gelir tuzağına⁴ yaklaşabileceğine dair işaretler barındırmaktadır.

Çin'de enflasyon 1990'lı yıllarda artmışsa da 2000'li yıllardan itibaren düşmeye başlamıştır. Azalış, aşağıdaki grafikte belirtilmiştir:

Grafik 4. Çin'de Enflasyon Oranı (Yüzde)

Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG?locations=CN> (Erişim: 27.03.2025)

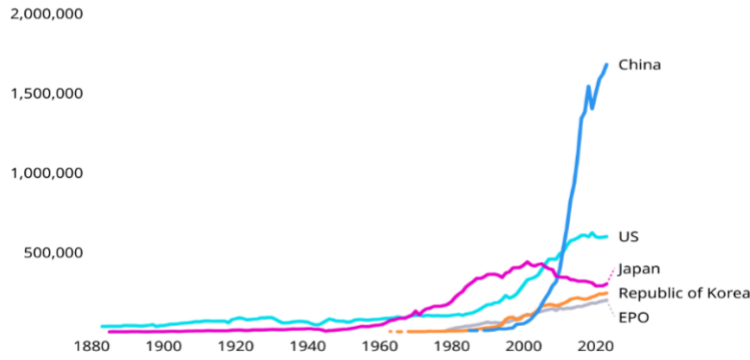
⁴ Belli bir kişi başına gelir düzeyine ulaşıldıktan sonra büyüme hızının düşmesi ve gelir artışının duraksaması. İnovasyona dayalı büyüme (ar-Ge, teknoloji üretimi gibi) ve verimlilik artışı (dijitalleşme, yapay zekâ gibi) çözüm olabilmektedir.

Yukarıda yer alan grafikte görüldüğü üzere, 1998-2002, 2009 ve 2020 yıllarında negatif enflasyon oranları dikkat çekiyor; bu dönemlerde ekonomik yavaşlama ve talep düşüşü deflasyonu tetiklemiş görünüyor. 2008 küresel finans krizi döneminde enflasyon oranlarında keskin bir düşüş görülmektedir. 2008'de %5'ten 2009'da sıfıra yakın seviyelere inmektedir. Pandemi sonrası süreçte (Çin'deki sıfır kovid politikası döneminin uzun sürmesinin de etkisiyle) yine deflasyonist etki görünmektedir. Bu durumlar, küresel talep daralmasının Çin ekonomisini etkilediğini ve ihracata dayalı büyüme modelinin kırılma noktasına geldiğini ortaya koymaktadır.

Patent Başvuruları bir ülkenin ekonomik yapısı ile ilgili fikir veren önemli bir göstergedir. Çin'de patent başvurusu dünyada birinci sıradadır. Patent başvurusu sayısındaki artış aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Grafik 5. Patent Başvurusunda Dünyanın İlk Beş Ülkesi

Trend in patent applications for the top five offices, 1883-2023

Kaynak: <https://www.wipo.int/web-publications/world-intellectual-property-indicators-2024-highlights/en/patents-highlights.html> (Erişim Tarihi: 27.03.2025)

Grafik 4'te 1880-2020 yılları arasında patent başvurularında dünyanın ilk beş ülkesi/ülke grubu (Çin, ABD, Japonya, Güney Kore ve EPO⁵) karşılaştırılmaktadır. Çin'in 2010 yılından sonra gösterdiği yükseliş dikkat çekmektedir. Çin'in patent başvurularında 1,5 milyonu aşan bir ivme yakalayarak lider konuma yerleşmesi, inovasyon ve teknoloji geliştirmedeki güçlü stratejisini ortaya koymaktadır. ABD ve Japonya da uzun yıllar boyunca istikrarlı bir artış gösterse de, 2010'lardan sonra Çin'in gerisinde kalmıştır. Güney Kore ise özellikle 2000'li yıllarda hızlı bir büyüme sergileyerek dördüncü sıraya yükselmiş. EPO ise daha dengeli bir artışla beşinci sırada yer almaktadır. Çin'in ekonomik yükselişi ve Ar-Ge'ye yaptığı yatırımlar, küresel patent rekabetindeki öncü konumunu açıklamaktadır.

Türkiye ile Çin arasındaki ticarete denge Çin'in lehinedir. Türkiye ihraç ettiği kadar çok daha fazla ithalat yapmaktadır. Çin-Türkiye ticaretine ilişkin tabloda aşağıda belirtilmiştir:

Tablo 2. Çin ile Türkiye'nin Ticareti (Milyar ABD Doları)

YILLAR	İHRACAT	İTHALAT	HACİM	DENGE
2015	2,41	24,86	27,27	-22,45
2016	2,32	25,44	27,76	-23,12
2017	2,93	23,37	26,3	-20,43
2018	2,91	20,71	23,63	-17,8
2019	2,58	18,49	21,08	-15,9
2020	2,86	23,02	25,88	-20,15
2021	3,7	32,2	35,9	-28,5

Kaynak: <https://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-ekonomik-iliskileri.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 27.03.2025)

⁵ Avrupa Patent Ofisi, (European Patent Office). Avrupa'daki 39 üye ülkeyi kapsayan bir sistem üzerinden patent başvurularını inceleyip onaylayan bir kuruluş. <https://www.epo.org/en>

Tablo 2, 2015-2021 yılları arasında Türkiye ile Çin arasındaki ticaret hacminin 27,27 milyar ABD Doları'ndan 35,9 milyar ABD Doları'na yükseldiğini göstermektedir. Türkiye'nin ihracatı 2,41-3,7 milyar dolar arasında seyrederken ithalatın 18,49-32,2 milyar dolar aralığında kalarak ticaret dengesinde sürekli bir açık söz konusudur. Tabloda görüldüğü üzere Çin ile Türkiye arası ticarete denge Çin'in lehinedir. Türkiye'nin ihracatı azdır, ithalatı ise fazladır.

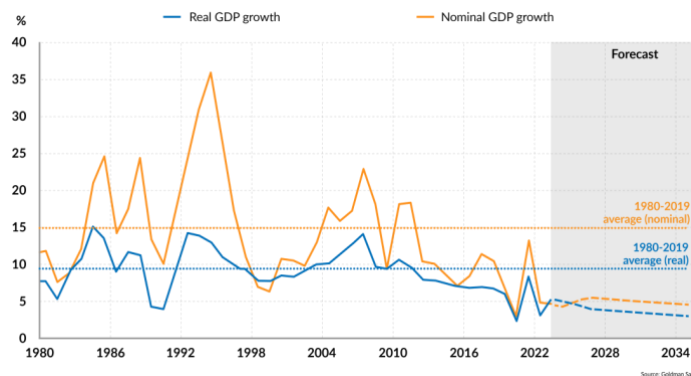
1978'de Deng Xiaoping liderliğinde başlatılan reform ve dışa açılma politikaları, Çin'i planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçişte dönüştürmüş, özel sektörün önünü açmış ve yabancı yatırımları çekerek 1980'lerden itibaren büyümeyi tetiklemiştir. Çin'in Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliği (2001) ise Çin'in küresel ticarete entegrasyonunu hızlandırarak ihracatta ve ekonomik büyümesinde ciddi bir ivme yakalamasına yol açmıştır. Çin ekonomisi, küresel finans krizi (2008-2009) ve pandemi (2020-2022) dönemlerinde küresel etkilerden dolayı belirli ölçüde küçülme yaşamışsa da büyümesini sürdürmüştür. Olumlu görünüme rağmen potansiyel daralma ihtimalleri bulunmaktadır. Çin ekonomisinin gidişatını belirleyecek ana risk unsurları şu şekilde sıralanabilir (Eğilmez, 2024):

- Emek ücreti arttıkça rekabetin zorlaşması.
- Artan refahla gelen tüketim artışının, lüks harcamaları ve ithalatı artırırken ihracatı zayıflatma ihtimali.
- Artan borçluluk oranı.
- ABD'nin Çin'in gelişimini durdurmak için başlattığı kur ve ticaret savaşları.

Çin'in karşı karşıya kaldığı bir diğer risk unsuru da deflasyondur. Covid-19 virüs salgını (2020,2021,2022 yılları) Çin ekonomisini ve küresel ticari olumsuz etkilemiştir. Çin, genişletici para ve maliye politikaları uygulamış (para basma, belirli sektörlerle teşvikler dahil) olsa da gayrimenkul krizi, yüksek yerel yönetim borç yükü, tüketici harcamalarındaki zayıflık ve ihracatın azalması gibi unsurlar deflasyonist riskin devam ettiğini göstermektedir. İnsanların gelecekte fiyatların daha düşük olacağını öngörerek harcamalarını kısması, yüksek işsizlik ve gelir azalması ile sonuçlanan bir kısır döngü yaratıyor (Zhang, 2025).

Ekonomik büyümenin üç motoru altyapı yatırımı, gayrimenkul ve ihracat olarak sayılabilir. Çin'de son yıllarda, bu motorların ilk ikisi durgunlaşmıştır. GSYİH'ye yaklaşık %20 katkıda bulunan gayrimenkul sektörü, itici bir güç değil tersine ekonomik ilerlemeye engel olma riskiyle karşı karşıyadır. GSYİH'nin yaklaşık %24'ünü oluşturan altyapı yatırımları ise yerel yönetimlerin yüksek borç yükleri nedeniyle sürdürülebilirlik riski altındadır. Çin ekonomisinin dinamizmini canlı tutacak en güçlü alan olarak ihracat olarak öne çıkmaktadır. Bununla beraber ihracat (devlet teşvikli yüksek teknoloji endüstriler, elektrikli araçlar, araba aküleri ve güneş panelleri gibi) da ABD ile oluşan ticaret savaşları (ABD'nin Çin'den ithalata yüksek gümrük vergi uygulaması gibi) nedeniyle önemli bir risk altındadır (Zhang, 2025).

Grafik 6. Çin GSYİH büyümesi, Yıllık Yüzdelik Değişim

Kaynak: <https://www.gisreportsonline.com/r/china-deflation/> (Erişim Tarihi: 07.05.2025)

Yukarıda yer alan grafikte görüldüğü üzere, Çin'in ekonomisi özellikle 1980 sonrası reformlarla birlikte çok hızlı büyümüştür. 2000 sonrası büyüme oranlarında görece bir yavaşlama başlamış, ancak güçlü büyüme

devam etmiştir. Tüm dünyayı etkileyen 2008 finansal krizinin gölgesinde geçen 2010 yılı ve sonrası süreçte ise reel büyüme istikrarlı bir şekilde düşüş trendine girmiştir. Pandemi etkisinde kısıtlamalar ile geçen 2020’de reel büyümedeki düşüş trendi devam etmiştir. Nominal büyüme 1980-2019 ortalamasında yaklaşık %10 seviyesindeyken, reel büyüme %7-8 bandında kalmış; tahmini veriler, gelecekte büyümenin daha düşük ancak sabit bir seyir izleyeceğini öngörmektedir. Bu veriler, Çin ekonomisinin uzun vadeli büyüme dinamiklerinin yavaşladığını ve küresel şoklara karşı kırılabilirliklerinin arttığını göstermektedir (Zhang, 2025).

2. 3 Vergilerin Ekonomide Rolü

Vergiler toplumsal toplumun yapısındaki değişim, dönüşüm ve politik/sınıfsal çatışmanın analizinde dinamik yapısı ile önemli bir rol oynar. Modern anayasanın temeli sayılan Magna Carta, Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve Fransız Devrimi gibi tarihi öneme sahip olaylarda vergi ve bu yüke kimin katlanacağı sorunsalı önemli bir rol oynamıştır (Gürkan & Karahanoğulları, 2013, s. 3). Ekonominin parasallaşması, merkezîyetçi devlet yapısının güçlenmesi, kapitalist ekonomik sistem ile gelen üretimdeki artış, büyük savaşların (1. ve 2. dünya savaşları gibi) finansman ihtiyacı devletin vergi ve borçlanma ihtiyacını artırmış, devletin ekonomideki faaliyet alanına müdahalesinin büyümesi modern devletin bir vergi devleti olduğu ve savaş sonrası krize girdiği şeklinde yorumlara neden olmuştur. Schumpeter devletin vergi yapısının analizinin önemini şu şekilde açıklamaktadır: “Kimi tarihsel dönemlerde devletin mali ihtiyaçlarının ve politikasının, ekonominin gelişimi ve bununla beraber yaşamın tüm formları ve kültürün tüm yönleri üzerindeki doğrudan biçimlendirici etkisi, olayların pratikteki esas niteliklerini açıklar. Bir ulusun ruhu, kültürel düzeyi, toplumsal yapısı, idaresinin yapabileceği eylemler -tüm bunlar ve dahası- ulusun mali tarihinde çok açık biçimde yazılıdır. [Mali tarihin] mesajını nasıl dinleyeceğini bilen kişi, burada dünya tarihinin gürültülerini başka hiçbir yerde olamayacağı açıklıkla duyar” (Schumpeter, 1991: 100-101)’den aktaran (Gürkan & Karahanoğulları, 2013, s. 5-6)

Vergi, devlet ve kendisine vergilendirme yetkisi verilmiş diğer kamu kuruluşlarınca, fert ve kurumlardan, hukuki cebir altında karşılıksız olarak alınan ekonomik değerdir (Susam, 2016, s. 201).

Eski Roma’da savaşta yenilenlerin haraç olarak ödediği bir bedel olarak görünen vergi, ortaçağda kamusal niteliğini yitirerek gönüllülük esasına dayalı bir malikâne gelirine dönüşmüştür. 17’inci yüzyıldan itibaren ise vergi yeniden kamusallaşmıştır. Verginin varlığını gerekçelendiren teoriler iki gruba ayrılabilir: rasyonalist bireyci devlet görüşüne dayanan teoriler ve organik-toplumcu devlet görüşüne dayanan teoriler. Rasyonalist bireyci devlet görüşüne dayanan teorilerin kökeni Çiçero’ya kadar uzanır. Temel dayanağı 17 ve 18’inci yüzyıllarda egemen olan doğal hukuk anlayışına, özellikle Jean Jacques Rouseau’nun toplumsal sözleşme teorisine dayanır. Vatandaş ile devlet arasında üstü kapalı bir sözleşme vardır. Vatandaşın hakkı devletten hizmet talebidir, kendisine düşen görev ise vergi ödemektir. Vergi bir tür hizmet ve bedel mübadelesi olarak kabul edilir. Faydalanma teorisi kendi içinde vergiyi, hizmet bedeli, sigorta primi veya genel giderlere katılma payı kabul eden farklı yaklaşımları içerir. Organik toplumcu devlet teorisi ise Platon ve Aristo’ya dayanır. Buna göre devlet, bireylerin oluşturduğu toplumdan ayrı ve üstün bir varlıktır. Bu kapsamda vergi bir fayda veya mübadele aracı değil, devletin egemenlik hakkının bir yansımasıdır. İktidar teorisine göre devlet, karşılık vaadinde bulunmadan vergi koyma ve alma hakkına sahiptir (Oktar, 2014, s. 10-14).

Vergiler temel olarak devletin ihtiyaçlarının finansmanı için kullanılsa da ekonomide önemli etkilere yol açar. Devlet vergiyi, birtakım amaçlarını gerçekleştirmek için araç olarak kullanabilir. Temel olarak vergilemenin amaçları gelirin yeniden dağılımı, ekonomik istikrarın sağlanması ve iktisadi büyüme/kalkınma olarak sayılabilir (Oktar, 2014, s. 18). Vergi politikası olarak ihracatı geliştirmek için ihracatçı firmalarda düşük oranda gelir/kurumlar vergisi almak gibi. Yahut sermaye birikimini güçlendirmek için sermaye piyasası araçları üzerinden düşük vergi almak gibi. Gelir/servet adaletsizliğini azaltmak için de devlet farklı (lüks tüketime fazla dolaylı bir vergi temel gıda ürünlerine düşük vergi oranı gibi) vergi politikaları uygulayabilir. Ekonominin enflasyon/deflasyon dönemlerine göre de farklı vergi politikaları uygulanabilir. Resesyona giren bir ekonomide katma değer vergisi oranını düşürmek gibi (Susam, 2016, s. 230). Devletin kamu harcamaları sürekli arttığından vergilerin önemi de artmaktadır. Bununla beraber ideal vergi yükünün ne olması gerektiği

veya ideal kamu sektörü büyüklüğü oranının ne olması gerektiği konusu teknik bir konu olmaktan ziyade ideolojiktir (Musgrave & Musgrave, 1989, s. 5).

Vergiler devletin ekonomiye müdahalesinde önemli bir yol oynar. Devletin iktisat politikasına bağlı olarak kullandığı ekonomik araçlar aşağıda belirtilmiştir:

Tablo 3. Devletin Ekonomik Politika Araçları

POLİTİKA	ARAÇ	AMAÇ
Maliye Politikası	Kamu geliri (vergi ve borçlanma), kamu harcamaları	-Ekonomik istikrar -Ekonomik büyüme ve kalkınma -Gelir dağılımının düzenlenmesi
Para Politikası	Emisyon, faiz oranı, kredi, kur ayarlamaları vb.	
Gelirler Politikası	Ücret, faiz, kira, kar gibi gelir unsurlarına yönelik düzenlemeler	

Kaynak: Tokatlıoğlu & Selen, 2019, s. 11

Tablo 3, devletin ekonomik politika araçlarını ve bunların temel amaçlarını sistematik bir şekilde özetlemektedir. Maliye politikası, kamu geliri (vergi ve borçlanma) ile kamu harcamaları aracılığıyla ekonomik istikrarı sağlamayı, ekonomik büyüme ve kalkınmayı teşvik etmeyi ve gelir dağılımını düzenlemeyi hedefler. Para politikası ise emisyon, faiz oranı, kredi ve kur ayarlamaları gibi araçlarla ekonomik aktiviteyi düzenlemeyi amaçlar. Gelirler politikası ise ücret, faiz, kira ve kar gibi gelir unsurlarına yönelik düzenlemelerle, toplumsal refahı artırmayı ve ekonomik eşitsizlikleri azaltmayı hedefler. Vergi sisteminin analizinde vergiyi hangi birimin ne üzerinden aldığının belirlenmesi kadar nasıl aldığı da önemlidir. Bu noktada vergi matrah üzerinden uygulanacak bir orana (artan oranlı veya sabit oranlı) göre alınabilir. Gelir vergisinde safi kazanç üzerinden artan oranlı vergi alınması gibi. Yahut miktar esasına göre örneğin taşıtların motor hacmine göre taşıt sahiplerinden de alınabilir. Vergiler konusuna göre sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmada vergi; gelir, harcama ve servet/mülk üzerinden olmak üzere başlıca üç gruba ayrılır. Diğerleri ise dolaylı/dolaysız vergi sınıflamasıdır. Mal veya hizmetin bedeli üzerinden yani fiyata eklenerek tahsil edilen dolaylı vergidir. Buna göre katma değer vergisi dolaylı vergiye, gelir vergisi ise dolaysız vergiye örnektir. Dolaylı vergiler kişilerin gelir durumu dikkate alınmadan herkesten aynı tutarda/oranda alındığından adil değildir. Bu nedenle modern vergi sisteminde bütçe gelirleri içinde dolaylı vergilerden ziyade dolaysız vergilerin payının yüksek olması önemlidir. Vergi sisteminin anlaşılmasında bütçeler önemli bir rol oynar. Çin'in maliye bakanlığı tarafından yayınlanan 2020 yılı merkezi yönetim bütçesi aşağıda belirtilmiştir:

Tablo 3. Merkezi Genel Kamu Bütçesinde Bütçelenen Gelir Verisi (Birim: 100 milyon RMB)

Gelir Unsuru	2019
Vergi Geliri	81.017,78
Yurtiçi KDV	31.161,01
Yurtiçi Tüketim Vergileri	12.561,52
Mal İthalatında KDV ve Tüketim Vergileri	15.812,30
Mal İthalatında KDV	15.123,45
Tüketim Malları İthalatında Tüketim Vergileri	688,85
Mal İhracatında KDV ve Tüketim Vergisi İndirimleri	-16.503,20
Mal İhracatında KDV İadeleri	-16.480,77
Tüketim Malları İhracatında Tüketim Vergisi İndirimleri	-22,43
Kurumlar Vergisi	23.786,00
Bireysel Gelir Vergileri	6.234,14
Kaynak Vergileri	53,12
Kentsel İnşaat ve Bakım Vergileri	206,13
Damga Vergileri	1.229,38
Menkul Kıymetler İşlemleri Üzerindeki Damga Vergileri	1.229,38
Gemi Tonaj Vergileri	50,26
Araç Satın Alma Vergileri	3.498,23
Gümrük Vergileri	2.889,11
Diğer Vergi Gelirleri	39,78

Tablo 3. Merkezi Genel Kamu Bütçesinde Bütçelenen Gelir Verisi (Birim: 100 milyon RMB) (Devamı)

Vergi Dışı Gelir	8.287,63
Özel Projeler	284,64
İdari Ücretler	403,41
Para Cezaları ve El Koymalar	132,21
Eyalet Başkenti İşlemleri	6.659,03
Devlet Kaynaklarının (Varlıkların) Tazmin Edilen Kullanımı	716,92
Diğer Gelirler	91,42
Merkezi Genel Kamu Bütçesinin Gelirleri	89.305,41

Kaynak: Çin Maliye Bakanlığı. https://www.mof.gov.cn/en/data/202011/t20201126_3630685.htm (Erişim Tarihi: 27.05.2025)

Tablo 3'te görüldüğü üzere, 2019 yılında Merkezi Genel Kamu Bütçesinin gelirlerinin yaklaşık %90.72'si vergi gelirlerinden ve yaklaşık %9.28'i vergi dışı gelirlerden oluşmaktadır. Bu, bütçenin finansmanında vergi gelirlerinin mutlak bir ağırlığa sahip olduğunu açıkça göstermektedir. 2019 yılı Merkezi Genel Kamu Bütçesi gelirleri incelendiğinde, vergi gelirlerinin önemli bölümünün (yaklaşık %61) dolaylı vergilerden (başta Yurtiçi ve İthalat KDV'si ile Tüketim Vergileri), dolaysız vergilerden (Kurumlar ve Bireysel Gelir Vergileri) alınan payın yaklaşık %37 olduğu, %2'lük kısmın diğer vergilerden (kaynak vergisi, damga vergisi gibi) oluşmaktadır. Bu durum, Çin vergi sisteminin ağırlıklı olarak tüketim ve işlemler üzerinden gelir elde ettiğini göstermekle birlikte, gelir ve kardan alınan doğrudan vergilerin de önemli bir paya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Verilen tablodaki Mal İhracatında KDV ve Tüketim Vergisi İndirimleri kalemi, -16.503,20 (100 milyon RMB) gibi önemli bir negatif tutar olarak göze çarpmaktadır. KDV, genellikle bir malın veya hizmetin nihai tüketiciye ulaşana kadar katma değer her aşamasında tahsil edilen bir vergidir. Ancak, ihracat söz konusu olduğunda, uluslararası ticaretin varış yeri ilkesi (destination principle) gereği, malın tüketildiği ülkede vergilendirilmesi esastır. Bu nedenle, ihraç edilen malların üretiminde veya tedarik zincirinde ödenmiş olan KDV'nin, ihracatçıya iade edilmesi veya hiç tahsil edilmemesi yaygın bir uygulamadır.⁶

3. ARAŞTIRMA

Bu araştırmanın temel amacı, Çin Halk Cumhuriyeti'nin vergi sisteminin yapısal özelliklerini, tarihsel dönüşümünü ve ekonomideki işlevlerini analiz ederek, söz konusu sistemin ülkenin sosyo-ekonomik yapısıyla nasıl etkileşim içinde olduğunu ortaya koymaktır. Araştırma şu üç soruya odaklanmaktadır: Çin vergi sistemi nasıl bir yapıya sahiptir? Bu yapı nasıl dönüşmüştür? Bu dönüşüm Çin'in ekonomik büyümesi ve gelir dağılımı üzerinde ne tür etkiler yaratmaktadır? Çin'in günümüzde dünya ekonomisinde oynadığı merkezi rol dikkate alındığında, kamu maliyesi politikalarının bu büyük ekonomide nasıl yapılandığının ve uygulandığının anlaşılması önem arz etmektedir. Araştırmada yöntem nitel olup belge tarama tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda, kamuya açık resmi belgeler, uluslararası kuruluş raporları ve akademik yayınlar tetkik edilmiştir. Ulaşılan bilgiler; vergi sisteminin yapısal özellikleri, tarihsel dönüşüm süreci, ekonomik ve sosyal etkileri gibi başlıklar altında sınıflandırılarak analiz edilmiştir.

3. 1 Çin'de Vergi Sistemi

Sosyalizmden piyasa ekonomisine yönelen Çin'in 1978'den itibaren başlayan mali ve vergi reformu uygulamaları belirli merhalelerden geçerek modern bir vergi sistemine dönüşmüştür. Bu aşamalardan 1978-1994 arası dönem genel reformlar için zemin hazırlama dönemidir. Bu dönemde amaç yetki dağıtımı ve fayda transferi ile geleneksel ekonomik sistemin katı merkezîyetçi mali sistemini gevşeterek yerel yönetimler ve işletmelerin reformlara katılımını teşvik etmektir. (Merkezi ve yerel hükümetler arasında mali kaynakların paylaşımı gibi) 1994-1998 dönemi reformlarındaki amaç ise sosyalist piyasa ekonomisine uygun bir mali ve vergi sistemi kurmak için piyasa ekonomisi hedefiyle uyumlu kurumsal yenilikler yapmaktır. 1998-2003 döneminde ise amaç 1994 reformlarının eksikliklerini gidererek, bütçe dışı gelir ve harcamaları düzenlemek

⁶ Yurtiçi KDV: 31.161,01; Yurtiçi Tüketim Vergileri: 12.561,52; Mal İthallerinde KDV ve Tüketim Vergileri: 15.812,30; Gümrük Vergileri: 2.889,11; Araç Satın Alma Vergileri: 3.498,23; Gemi Tonaj Vergileri: 50,26; Mal İhracatında KDV ve Tüketim Vergisi İndirimleri: -16.480,77

ve kamu maliyesi için kapsamlı bir kurumsal çerçeve oluşturmaktır. 2003-2012 döneminde kamu maliyesi sistemini sosyalist piyasa ekonomisiyle daha uyumlu hale getirmek amacıyla sistemin geliştirilmesine odaklanılmıştır. 2012'den itibaren ise modern kamu maliyesi sistemi hedefiyle reformlar derinleşmiştir. Reformlar, piyasa ekonomisi ve devlet yönetişimi hedefleriyle uyumlu bir şekilde, mali sistemin şeffaflığını, standartlaşmasını ve sürdürülebilirliğini artırmıştır (Gao, 2018). Çin'de State Taxation Administration (STA) devlet konseyine bağlı olarak vergilendirme işlemlerini yürüten özerk yetkili kuruluştur (Devlet Vergilendirme İdaresi). Vergi tahakkuk ve tahsilat işlemlerini yapan kurul, Maliye Bakanlığının ilişkili kuruluşudur. Mal ve Hizmet Vergisi Dairesi, Gelir Vergisi Dairesi ve Emlak, Davranış Vergisi Dairesi ve Sosyal Güvenlik Katkıları Dairesi (Vergi Dışı Gelir Dairesi) gibi departmanları vardır. Çin'deki vergi daireleri STA'ya bağlı olarak işlem yapmaktadır. Çin'in vergi sistemi, sosyalist piyasa ekonomisinin ihtiyaçlarını karşılamak için 1994'teki vergi reformundan sonra yürürlüğe konulmuştur. Çin, hükümetin gelirini garanti altına alan ve ülkenin hızlı ekonomik büyümesine katkıda bulunan vergi sisteminde süreç içinde iyileştirmeler yapmıştır. Örneğin Çin'de 2000 yıldan uzun süredir var olan Tarım Vergisi 2006 yılında kaldırılmıştır. Çin'de on sekiz farklı vergi türü vardır ve bunlar niteliklerine göre üç kategoriye ayrılabilir (STA, 2025).

- KDV, ÖTV, Araç Satın Alma Vergisi ve Gümrük Vergisi dahil olmak üzere mal ve hizmet vergileri.
- Kurumlar Vergisi ve Bireysel Gelir Vergisi dahil olmak üzere gelir vergileri.
- Arazi Değer Artışı Vergisi, Emlak Vergisi, Kentsel ve Belde Arazi Kullanım Vergisi, Tarım Arazisi İşgal Vergisi, Tapu Vergisi, Kaynak Vergisi, Araç ve Gemi Vergisi, Damga Vergisi, Kentsel Bakım ve İnşaat Vergisi, Tütün Vergisi, Gemi Tonaj Vergisi ve Çevre Koruma Vergisi dahil olmak üzere mülk ve davranış vergileri.

Çin'de vergilerin bir kısmı merkezi yönetim ve bir kısmı yerel yönetim tarafından alınmaktadır. İlgili tablo aşağıda belirtilmiştir:

Tablo 4. Vergilerin Türüne Göre Yerel/Merkezi Yönetim Yönünden Dağılımı

Vergi toplam verginin %'si olarak vergi ve sigorta prim geliri	Yasal paylaşım oranı	
	Merkezi	Yerel
Merkez vergileri		
Tüketim vergisi	6.9	100
Gümrük	2.3	100
Uluslararası ticaretle ilgili KDV ve tüketim vergisi	11.9	100
KDV ve tüketim vergileri ihracat iadesi	-8.3	100
Araç satın alma vergisi	2	100
Kargo vergisi	0,03	100
Paylaşılan vergiler		
(Yerel işlemle ilgili) KDV	24	75
Kurumsal gelir vergisi	14.6	60
Kişisel gelir vergisi	5.5	60
Menkul kıymetler damga vergisi	0,6	97
Yerel vergiler		
İşletme vergisi	12.7	1
Kaynak vergisi	0,5	0
Şehir ve kırsal alan Bakım ve yapı vergisi	2.1	0
Ev mülkü vergi	1	0
Emlak (damga) vergisi	0,6	0
Kentsel ve ilçe kara kullanmak vergi	1.1	0
Arazi değer artışı vergi	1.5	0
Araçlar ve gemi (nakliye) vergisi	0,3	0
Ekilebilir (çiftlik) arazi doluluk vergi	1	0
Tütün (yaprak) vergisi	0,1	0
Tapu vergisi	2.8	0
Tüm vergiler (sosyal güvenlik hariç)	83.2	54
Sosyal güvenlik katkı primleri	16.8	0
Tüm vergiler (sosyal güvenlik primleri dahil)	100	45

Kaynak: OECD, 2013, s. 11

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere vergi gelirleri duruma göre merkez veya yerel yönetim tarafından alınmaktadır. Toplam vergi gelirlerinin %45'i merkezi yönetim, %55'i yerel yönetim tarafından alınmaktadır. Sosyal güvenlik katkı primleri toplam gelirin %16.8'lik kısmını oluşturmakta olup yerel yönetimler tarafından alınmaktadır. Vergiler ise toplam gelirin Vergilerin toplamı %83.2'ini oluşturmakta ve merkez/yerel yönetim tarafından paylaşılmaktadır. Uluslararası ticaretle ilgili KDV ve tüketim vergisi toplam gelirler içinde %11,9'luk bölümü oluşturmakta ve tamamı merkezi yönetim tarafından alınmaktadır. Yurtiçi işlemlerden alınan KDV ise toplam gelirin %24'ünü oluşturmakta ve bunun %75'i merkeze %25'ise yerel yönetime bırakılmaktadır. Gelir üzerinden alınan kurumlar vergisi %14,6 kişisel gelir vergisi ise %5,5'luk bir oran söz konusudur ve bu gelirin %60'i merkezi yönetimi kalan %40 ise yerel yönetimde kalmaktadır. İşletme vergisi⁷ ise toplam gelirin %12,7'isini oluşturmakta ve gelirin %99'u yerel yönetime kalmaktadır.

Çin'in vergi sisteminde tarihsel olarak önemli dönüm noktaları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 5. Çin'de Vergi Sisteminin Dönemsel Özellikleri

DÖNEM	ÖZELLİK
1949-1980	Planlı ekonomik sistem altında, danwei (çalışma birimi; iş ünitesi) örgütü üretim, dağıtım ve tüketim gibi çeşitli ekonomik ve sosyal işlevleri yürütmüştür. Yoksulluktan kurtulma, büyümeyi teşvik ve ulusal kalkınma hedefi için vergi sisteminin basitleştirilmesi odak noktası olmuştur.
1980-1994	Komünizmden sosyalist piyasa ekonomisine geçildi. Üretim arttı. Mali gelirin garanti altına alınması ve ekonomik canlılığın sürdürülmesi vergilendirmenin temel amacıydı. Vergi işletmeler üzerinden alındı. Kar ve gelir üzerinden alınan dolaysız vergiler hakimdir.
1994-2013	İşlemler üzerinden alınan dolaylı vergiler ağırlık kazandı.
2013-2019	Vergi kaynağı işletme üretimlerinden hane halkı geliri ve mülk vergilerine kaymıştır. Vergi reformları ekonomik canlılığı teşvik ve sosyal yönetime odaklanmıştır. Vergilerin yerleşimi ekonomiden topluma doğru kademeli olarak genişlemiştir.

Kaynak: Lv & Zhang, 2022, s. 21

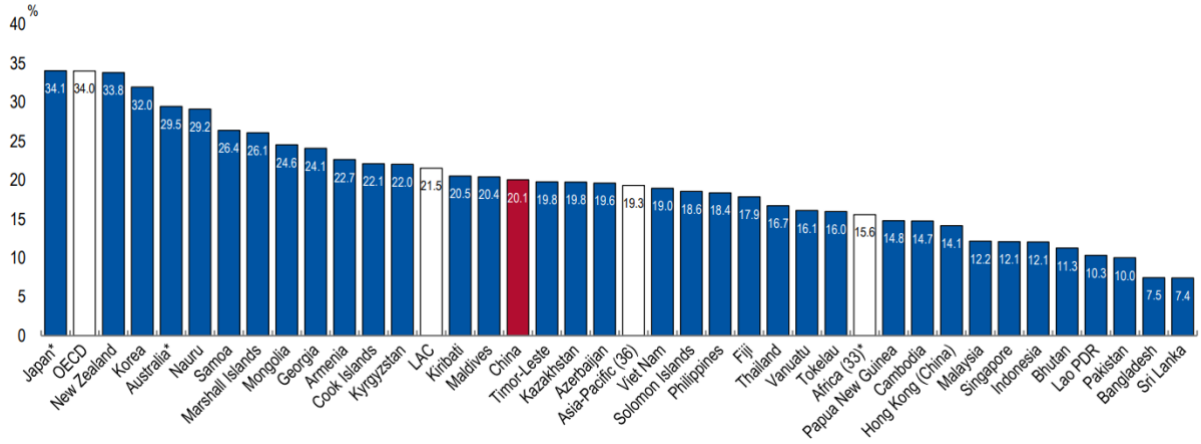
Tabloya göre dönemsel veriler Çin vergi sisteminin tarihsel evrimini ve ekonomik değişimlerle olan ilişkisini göstermektedir. Vergi sistemi, ekonomik hedefler ve toplumsal değişimlerle paralel bir şekilde süreç içinde şekillenmiştir. Piyasa ekonomisinin uygulanmadığı komünist dönemde vergi sistemi basitleştirilmişken, sonraki dönemde sosyalist piyasa ekonomisine geçişle birlikte vergi yükü daha çok işletmelere kaydırılmıştır. 1994 vergi reformu sonrası ise vergiler içinde dolaylı vergilerin artışı belirginleşmiştir. 2013 sonrası ise vergi sisteminde sosyal hedeflere yönelik değişiklikler gündem gelmiştir.

Çin'in vergi sistemi, ülkenin ekonomik gelişim aşamalarına ve kalkınma önceliklerine paralel olarak dinamik bir evrim geçirmiştir. İlk dönemde basitlik ve merkezi kontrol varken, sonraki dönemlerde piyasa ekonomisinin gelişimiyle birlikte önce işletmeler üzerinden dolaysız vergilendirmeye, ardından dolaylı vergilere ve son olarak da bireysel gelir ve servet üzerinden vergilendirmeye doğru bir kayış yaşanmıştır. Bu evrim, Çin'in ekonomik yapısındaki ve toplumsal önceliklerindeki değişimleri vergisel düzenlemelere nasıl yansıttığını açıkça gözler önüne sermektedir.

Vergilerin gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) oranı, bir ülkedeki toplam vergi gelirinin, o ülkenin belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) ürettiği toplam mal ve hizmet değerine (GSYİH) oranıdır. Bu oran, genellikle vergi yükü veya vergi oranı olarak da adlandırılır ve bir ülkenin maliyesi ve ekonomisi hakkında önemli bilgiler sunar. Çin ve seçili ülkeler düzeyinde vergilerin gayrisafi yurtiçi hasıla oranı aşağıda belirtilmiştir:

⁷ İşletme vergisi - hizmetlerin sağlanması (işleme hizmetleri ve onarım ve değiştirme hizmetleri hariç), maddi olmayan mülklerin transferi ve Çin'deki gayrimenkul mülklerinin satışı için geçerlidir. Vergi oranları %3 ile %20 arasında değişmektedir.
(<https://www.pwccn.com/en/services/tax/accounting-and-payroll/overview-of-prc-taxation-system.html> Erişim: 27.03.2025)

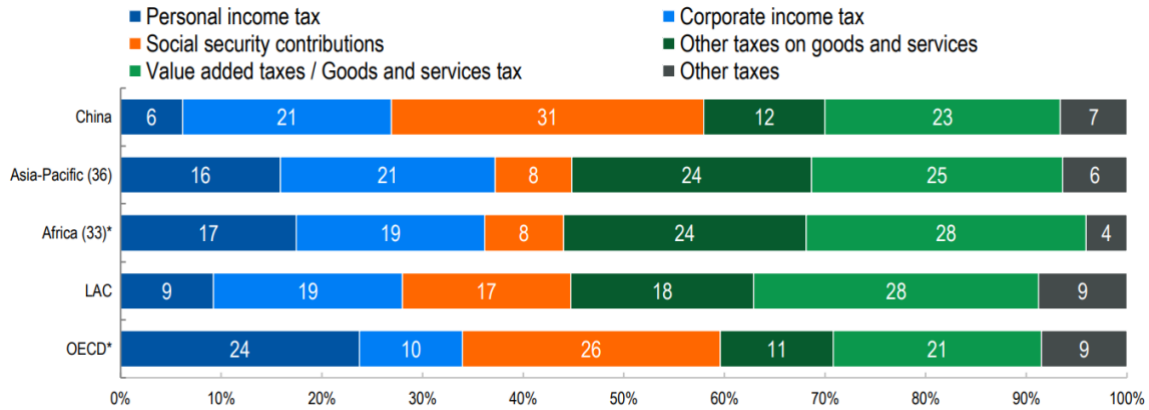
Grafik 7. Vergilerin GSYİH'ya Oranı

Kaynak: OECD, 2024 <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/global-tax-revenues/revenue-statistics-asia-and-pacific-china.pdf> (Erişim Tarihi: 27.03.2025)

Tablo'ya göre Çin'de alınan vergilerin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı 2022'de %20,1'dir ve OECD ortalamasının (%34,0) 14,0 puan altındadır.

Grafik 8: Çin'de Vergi Yapısı

Kaynak: OECD, 2024 <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/global-tax-revenues/revenue-statistics-asia-and-pacific-china.pdf> (Erişim: 27.03.2025)

Grafikte 2022 yılı itibarıyla Çin'in ve karşılaştırmalı bölgelerin (Asya-Pasifik, Afrika, Latin Amerika (LAC), OECD) vergi yapıları yüzdelik dilimlerle gösterilmektedir. 2022'de Çin'deki vergi gelirlerinin en yüksek payı sosyal güvenlik katkılarında (%31) elde edilmiştir. 2022'de vergi gelirlerinin ikinci en yüksek payı katma değer vergileri / mal ve hizmet vergisinden (%23) elde edilmiştir.

2022 yılı verilerine göre Çin'de kurumlar vergisinin payı (%12) OECD ortalamasına (%11) yakındır. Kişisel gelir vergisinde OECD ortalaması %24 iken Çin'de bu oran %6'dır. Çin'de en büyük vergi kalemi (%31) sosyal güvenliktir. Bu oran OECD'den (%26) yüksektir. Katma değer vergisi (%23) ve diğer mal-hizmet vergileri (%21) ile birlikte toplam vergi gelirinin %44'ü tüketimden (OECD'de %34) toplanmaktadır. Bu durum, Çin'de bireylerden alınan doğrudan verginin çok sınırlı olduğunu ve vergi sisteminin gelir üzerinden değil, harcamalar üzerine kurulu olduğunu gösterir. Bu yapı, düşük gelirli grupların görece olarak daha fazla vergi yükü taşımasına neden olur.

Çin'de genel olarak vergilerdeki oranlar aşağıda belirtilmiştir:

Tablo 6. Vergi Oranları

İlgili Vergi Türü	Son	Birim	Referans
Kurumlar Vergisi Oranı	25	yüzde	Ara.25
Kişisel Gelir Vergisi Oranı	45	yüzde	Ara.25
Satış Vergisi Oranı	13	yüzde	Ara.25
Sosyal Güvenlik Oranı	38,7	yüzde	Ara.25
Şirketler İçin Sosyal Güvenlik Oranı	28,2	yüzde	Ara.25
Çalışanlar İçin Sosyal Güvenlik Oranı	10,5	yüzde	Ara.25
Stopaj Vergisi Oranı	10	yüzde	Ara.24

Kaynak: (tradingeconomics, 2025) <https://tradingeconomics.com/china/personal-income-tax-rate> (Erişim Tarihi: 27.03.2025)

Tabloya göre Çin’de genel kurumlar vergisi oranı %25’tir. Çin’de kişisel gelir vergisi, artan oranlı bir tarifeye sahiptir ve en yüksek oran %45’tir. Katma Değer Vergisi (KDV) oranı %13’tür, ancak bazı mal ve hizmetler için farklı oranlar da uygulanmaktadır. Sosyal güvenlik primi oranı %38,7 olup (oranlar bölgeye veya sektöre göre değişebilir) bunun %28,2 işveren payı ve %10,5 çalışan payıdır. Diğer taraftan Çin’in kendine özgü ekonomik yapısı, özel yatırım bölgeleri veya teşvik politikaları gibi nedenlerle oranlar zamana veya mekana göre değişiklik gösterebildiği hususunu da göz önünden bulundurmak gerekir.

3.1.1 Gelir Üzerinden Alınan Vergiler

Gerçek kişiler veya kurumların gelirleri üzerinden gelir vergisi veya kurumlar vergisi alınmaktadır. Matrah hesaplanırken belirli bir dönemdeki emek/sermaye gibi üretim faktörleri üzerinden elden edilen gelirden giderler düşülmekte ve safi kazanç vergiye tabi tutulmaktadır. Gelir ve kurumlar vergisinde mükellefin durumuna göre istisna, muafiyet veya indirim hakkı gibi hususlar dikkate alınabilmektedir.

Gelir Vergisi; Gelir vergisi dolaysız bir vergidir. Gerçek kişilerin safi kazançları üzerinden hesaplanmaktadır. Kişisel gelir vergisi, verginin konusu, matrahı ve matrahı arasında sıkı bir ilişki kurması nedeniyle gelirin geniş ölçüde kavranmasına imkan sağlamaktadır. Gelir vergisinde maliyetler ve giderler gelirden düşüldüğünden bir başka ifade ile safi gelir vergilendirildiğinden zarar kişiler vergi dışı kalmaktadır. Gelir vergisinin kişiselleştirilebilmesi (örneğin engelli bir bireye düşük tarife veya muafiyet, istisna gibi) ve artan oranlı tarife ile uygulanabilmesi nedeniyle gelir dağılımının düzenlenmesinde önemli bir araçtır (Tokathoğlu & Selen, 2019, s. 433).

Çin’de Kişisel Gelir Vergisi Oranı, bireylerden toplanan ve emek, emeklilik, faiz ve temettü gibi farklı gelir kaynaklarına uygulanan bir vergidir. Kullanılan kıstas, bireyler için en yüksek marjinal vergi oranını ifade eder.

Tablo 6. Farklı gelir vergisi oranları

Ücret/maaş gelirleri	İlerici oranlar
Yıllık vergiye tabi gelir (standart temel kesintiler, belirli kesintiler, belirli ek kesintiler ve diğer izin verilen kesintiler düşüldükten sonra)	
Çin Yuanı 0 - 36.000	3%
Çin Yuanı 36.000 - 144.000	10%
Çin Yuanı 144.000 - 300.000	20%
Çin Yuanı 300.000 - 420.000	25%
Çin Yuanı 420.000 - 660.000	30%
Çin Yuanı 660.000 - 960.000	35%
CNY 960.001 ve üzeri	45%
Özel İşletmelerden Elde Edilen Gelir	Progresif oranlar (Vergilendirilebilir gelir = Toplam Gelir - Maliyetler - Giderler - Zararlar)

Tablo 6. Farklı gelir vergisi oranları (Devamı)

Çin Yuanı 0 - 30.000	5%
Çin Yuanı 30.000 - 90.000	10%
Çin Yuanı 90.000 - 300.000	20%
Çin Yuanı 300.000 - 500.000	30%
CNY 500.001 ve üzeri	35%
Yerleşik olmayan (istihdam geliri, emek hizmetleri için ücretlendirme, yazarın ücreti, telif ücretleri - her kategori için aylık veya işlem bazında hesaplanır)	Progresif oranlar (%3-45)
Çin Yuanı 0 - 3.000	3%
Çin Yuanı 3.000 - 12.000	10%
Çin Yuanı 12.000 - 25.000	20%
Çin Yuanı 25.000 - 35.000	25%
Çin Yuanı 35.000 - 55.000	30%
Çin Yuanı 55.000 - 80.000	35%
CNY 80.001 ve üzeri	45%
Tesadüfi gelir, kira geliri, faiz geliri, temettü ve sermaye kazançları	Sabit oran %20

Kaynak: (santandertrade.com, 2025) <https://santandertrade.com/en/portal/establish-overseas/china/tax-system> (Erişim Tarihi: 27.03.2025)

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Çin’de farklı gelir türleri için farklı vergi tarifeleri ve oranları uygulanmaktadır. Çin’de yerleşik (mukim) bireylerin ve yabancıların ücret ve maaş gibi istihdam gelirlerinden elde ettikleri yıllık vergiye tabi gelir üzerinden vergi alınmaktadır. Ücret/maaş gelirleri ve özel işletme gelirleri artan oranlı tarifelere tabidir. Yerleşik olmayan bireylerin gelirleri de artan oranlı bir tarifeye tabidir, ancak dilimler farklılık göstermektedir. Bazı gelir türleri (kira, faiz, kar payı geliri gibi) ise sabit bir oranda vergilendirilmektedir. Değer artış kazancı vergisi de kişisel gelir vergisi niteliği göstermektedir. Bununla beraber Çin’de ayrı bir tür vergi olarak Arazi değer artışı vergisi adı altında uygulanmaktadır. Arazi kullanım haklarının veya gayrimenkul mülklerinin elden çıkarılmasından elde edilen kazanç üzerinden %30 ila %60 arasında kademeli oranlarda arazi değer artışı vergisi alınır (PWC,2025).

Kurumlar Vergisi; Ekonomik faaliyetleri ile gelir elde eden şirketlerin safi kazançları [gayrisafi gelirden, belirli maliyet (hammadde ve üretimdeki işçilik giderleri gibi) ve giderler (genel yönetim gideri, araştırma geliştirme gider, finansman gideri gibi) düşülerek elde edilen safi hasıla] kurumlar vergisine tabidir. Kurum kazançları kişisel gelir vergisi gibi artan oranlı bir tarifeye göre değil genel olarak düz oranlı olarak uygulanmaktadır. Bu durum üst gelir grubundaki şirketler ile alt gelir grubundaki şirketlerin aynı oranda vergilendirilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle kurumlar vergisinin kişisel gelir vergisine göre ödeme gücü ilkesi kriterini dikkate almadığından gelir dağılımı üzerinde gelir vergisi gibi bir etki yapmadığı söylenebilir. Özellikle çok uluslu şirketlere, çok sayıda ülkeden ortağı (gerçek kişi veya kurum) olan bir şirketin vergilendirilmesinde çifte vergiyi önleme anlaşmaları önem arz etmektedir.

Çin’de, kurumlar vergisi oranı şirketlerden toplanan bir vergidir. Tutarı, şirketlerin ticari faaliyetlerini yürütürken bir dönemde elde ettikleri net gelire dayanır.

Tablo 7. Farklı Kurumlar Vergisi Oranları

Standart oran	25%
Küçük ve düşük karlı işletmeler	Yıllık vergiye tabi gelirin 3 milyon CNY’yi aşmayan kısmının %5’i (2023’ten 2027’ye kadar)
Belirli bölgelerde (örneğin Batı Bölgeleri, Hainan Serbest Ticaret Limanı, Şanghay Pilot Serbest Ticaret Bölgesi Lingang Yeni Alanı vb.) teşvik edilen endüstrilerde faaliyet gösteren şirketler.	15%
Nitelikli teknoloji-ileri hizmet işletmeleri ve yeni/yüksek teknoloji işletmeleri	15%
Önemli yazılım üretim işletmeleri ve IC tasarım işletmeleri	10%
Kirliliğin önlenmesi ve kontrolü ile ilgili nitelikli işletmeler	%15 (2027’ye kadar)

Kaynak: (santandertrade.com, 2025) <https://santandertrade.com/en/portal/establish-overseas/china/tax-system> (Erişim Tarihi: 27.03.2025)

Yukarıda yer alan tabloda görüldüğü üzere, Çin'deki genel kurumlar vergisi oranı %25'tir. Yıllık vergiye tabi geliri 3 milyon Çin Yuanı (CNY)'ni aşmayan küçük ve düşük karlı işletmeler için indirimli bir oran (%5) uygulanmaktadır. Çin hükümetinin ekonomik kalkınmayı teşvik etmek amacıyla belirlediği bazı bölgelerde faaliyet gösteren ve teşvik edilen endüstrilerdeki şirketlere %15 oranında indirimli kurumlar vergisi uygulanmaktadır. Belirli kriterleri karşılayan nitelikli teknoloji-ileri hizmet işletmeleri ve yeni/yüksek teknoloji işletmeleri de %15 oranında indirimli kurumlar vergisinden yararlanabilmektedir. Önemli yazılım üretim işletmeleri gibi stratejik öneme sahip sektörlerde faaliyet gösteren şirketlere daha da düşük bir oran olan %10 kurumlar vergisi uygulanmaktadır. Bu, bu kritik sektörlerin gelişimini hızlandırmayı hedeflemektedir. Kirliliğin önlenmesi ve kontrolü alanında faaliyet gösteren ve belirli nitelikleri taşıyan işletmelere %15 oranında indirimli kurumlar vergisi uygulanmaktadır.

3.1.2 Harcamalar Üzerinden Alınan Vergiler

Gelir elde etmek veya servete sahip olmak gibi harcama yapmak da ekonomik bir gücün olduğunu gösterir. Bu kapsamda harcamalar üzerinden de vergi alınabilmektedir. Mal veya hizmet satışı üzerinden alınan katma değer vergisi gibi.

Harcamalar üzerinden alınan vergiler objektif bir nitelik gösterdiğinden kişinin özelliklerini ve gelir durumunu dikkate almamaktadır. Düz oranlıdır. Harcama tutarı ile gelir oranlandığında, alt gelir grubu üst gelir grubuna göre daha fazla vergi ödemektedir. Bu nedenle lüks tüketimden yüksek oranda temel tüketim maddelerinde düşük oranda vergi uygulamak, dolaylı vergilerinin gelir dağılımı adaletini bozucu etkilerini azaltabilmektedir.

Tablo 8. Dolaylı Vergide Yük

ORAN	VERGİ TUTARI	A KİŞİSİ (GELİRİ 100) VERGİ YÜKÜ	B KİŞİSİ (GELİRİ 300) VERGİ YÜKÜ
%13	100 liralık işlem için %13 oranında KDV, 100X0,13=13	13/100=0,13	13/300=0,04

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo'da görüldüğü üzere geliri düşük olan kişi dolaylı bir vergide daha fazla vergi yükü ile karşılaşmaktadır. Aynı tutarda KDV ödemesinin, farklı gelir seviyelerine sahip bireyler üzerindeki nispi vergi yükünün farklıdır. Geliri düşük olan A kişisi için 13 liralık KDV, gelirinin %13'ünü oluştururken, geliri yüksek olan B kişisi için aynı 13 liralık KDV, gelirinin yaklaşık %4'ünü oluşturmaktadır. Bu, KDV gibi dolaylı vergilerin regresif bir etkiye sahip olabileceğini göstermektedir. Bir başka ifade ile dolaylı vergiler düşük gelirlilerin gelirlerinin daha büyük bir oranını vergi olarak ödemelerine neden olabilmektedir. (Artan oranlı gelir vergisinde durum tam tersidir. Gelir arttıkça ödenen vergi artar). Çin'de satış vergisi oranı, belirli mal ve hizmetlerin satın alma fiyatına göre tüketicilere uygulanan bir vergidir. Standart oran %13'tür. Belirli alanlarda indirimli oran kullanılmaktadır. Çin'de katma değer vergisine ilişkin uygulama oranları aşağıda belirtilmiştir (PWC,2025):

Tablo 9. KDV oranları

İşlemler	KDV oranı (%)
Malların satışı veya ithalatı	13
Zorunlu ihtiyaç mallarının (örneğin tarım ürünleri, su, gaz) satışı veya ithalatı	9
Onarım, değiştirme ve işleme hizmetlerinin sağlanması	13
Maddi taşınır mal kiralama hizmetleri	13
Ulaştırma hizmetleri, posta hizmetleri, temel telekomünikasyon hizmetleri, inşaat hizmetleri, taşınmaz mal kiralama hizmetleri, taşınmaz mal satışları, arazi kullanım hakkının devri	9
Katma değerli telekomünikasyon hizmetleri, finansal hizmetler, modern hizmetler (kiralama hizmetleri hariç), tüketici hizmetleri, maddi olmayan malların satışı (arazi kullanım hakkı hariç)	6
1 Ocak 2023'ten 31 Aralık 2027'ye kadar küçük ölçekli KDV mükellefleri için KDV oranı %3'ten %1'e düşürülmüştür.	1

Kaynak: <https://taxsummaries.pwc.com/peoples-republic-of-china/corporate/other-taxes> (Erişim Tarihi: 27.03.2025)

Çin'in KDV sistemi, farklı sektörleri ve mal/hizmet türlerini dikkate alarak çeşitli oranlar uygulamaktadır. Genel oran %13 olmakla birlikte, temel ihtiyaçlar, altyapı hizmetleri ve bazı diğer sektörler için %9 ve %6 gibi indirimli oranlar bulunmaktadır. Ayrıca, küçük işletmelere yönelik geçici vergi indirimi (%1) de uygulanmaktadır.

Çin'de belirli mal ve hizmet ihracatı katma değer vergisine tabi olmadığından ülke içinde bu satışlara ilişkin yüklenilen katma değer vergisi belirli koşullarda iadeye konu olmaktadır.

Tütün vergisi, Çin'de tütün yaprağı satın alan mükelleflere uygulanır. Vergi, satın alma değeri üzerinden %20 oranında hesaplanır ve satın alma yerindeki yerel vergi dairesine ödenir (Report, State Taxation Administration Annual, 2018, s. 37). Sigara, alkollü içecekler, yüksek kaliteli kozmetikler, mücevher, benzin, otomobiller, pil ve kaplama vb. gibi belirli lüks ve çevre dostu olmayan ürün kategorilerine tüketim vergisi (özel tüketim vergisi) uygulanır. Vergi yükümlülüğü, ilgili ürüne bağlı olarak satış tutarına ve/veya satış hacmine göre hesaplanır (PWC, 2025).

3.1.3 Diğer Vergiler

Çin'de doğrudan servet üzerinden alınan servet vergisi olmamakla beraber gayrimenkul ve taşıtlar üzerinden çeşitli durumlarda alınan vergiler mevcuttur. Vergiler ekonomik aktivite içeren dinamik nitelik arz eden gelir veya gider üzerinden alındığı gibi statik durumda olan servet üzerinden de alınabilmektedir. Emlak, taşıt gibi belirli bir alım gücünü yansıtan unsurlar üzerinden alınan servet vergileri toplumdaki gelir/servet dağılımında adaletin sağlanmasında önemli bir rol oynar.

Çin'de uygulanan gayrimenkul vergisi, alınan mülkün değerine dayalı olarak, ticari amaçla kullanılan arazi ve binalar için yıllık olarak uygulanır. Vergi oranı, binaların alım değerinin %1,2'sidir. Yerel yönetimler tarafından %10 ila %30 arasında bir vergi indirimi sunulur. Çin'de otomobil, tramvay, römork veya motosikletin satın alınması, ithal edilmesi, kendi kendine üretilmesi, hediye veya ödül olarak alınması gibi durumlarda vergiye tabi bedelin %10'u oranında motorlu taşıt vergisi alınmaktadır. Araç ve gemi vergisi, Çin'deki tüm araçlar ve gemilere uygulanan bir vergidir. Yıllık bazda sabit bir miktar alınır. Taşıma araçları genellikle kendi ağırlıklarına göre sabit bir miktar üzerinden vergilendirilirken, binek otomobiller, otobüsler ve motosikletler sabit bir birim miktar üzerinden vergilendirilir (PWC, 2025). Vergiler genel olarak gelir üzerinden alınan gelir/kurumlar vergisi, mal veya hizmet üzerinden alınan katma değer vergisi ve mülkiyet üzerinden alınan vergiler olmakla beraber farklı niteliklere sahip vergiler de vardır. Bunlardan bir kısmı aşağıda açıklanmıştır:

Stopaj Vergisi: Stopaj vergisinde bir vergi kaynağında kesinti yapılmak suretiyle tahsil edilmektedir. Verginin konusu temettü (kar kapı), faiz veya ücret olabilmektedir. Bu durumda verginin mükellefi ile sorumlusu farklı olabilmektedir. Örneğin kar dağıtımını yapan bir şirket ortağın payı olan 100 birimlik ödemenin 10 birimini direkt vergi dairesine beyan edip ödemektedir. Ortak net olarak 90 birim ödemektedir. Burada verginin mükellefi ortak yerine vergiyi, şirket adına vergi dairesine ödemiştir.

Çin'de, stopaj vergisi şirketlerden alınır. İşletmeler diğer işletme kuruluşlarına veya bireylere temettü, faiz ve telif hakkı gibi ödemeler yaptıklarında geçerlidir. Oran, Çin'de yerleşik olmayanlar için faiz üzerindeki alınan standart stopaj vergisi oranıdır (tradingeconomics, 2025).

İstihdam geliri için işveren, çalışanın maaşından bireysel gelir vergisini kesmek ve ödemeyi aylık olarak yetkili vergi makamlarına beyan etmek zorundadır (PWC, 2025).

Damga Vergisi: Çin'de vergiye tabi belgeler düzenleyen veya menkul kıymet ticareti yapan tüm işletmeler ve kişiler ile Çin dışında vergiye tabi sözleşmeler düzenleyen ve sözleşmeler Çin'de kullanılırken bu sözleşmeleri yapan işletmeler ve kişiler damga vergisine tabidir. Damga vergisi oranları kredi sözleşmeleri ve finansal kiralama sözleşmelerinde %0,005 ile gayrimenkul kiralama (finansal kiralama hariç) ve gayrimenkul sigorta sözleşmelerinde %0,1 arasında değişmektedir (PWC, 2025).

Harç: Vergide genel bir uygulama alanı varken harçta mükellef bir kamu kurumundaki işlemten yararlanan kişidir. Temel olarak kamu için bir gelir kalemi olduğundan vergiye benzemekle beraber somut bir işlem üzerinden alından genel değil özel bir niteliğe sahiptir.

Çin’de genellikle %3 ila %5 oranlarında bir tapu vergisi, arazi kullanım haklarının veya gayrimenkullerin satın alınması, satılması, hediye edilmesi veya mülkiyetinin değiştirilmesi üzerine alınabilir. Devralan/temlik alan kişi vergi mükellefidir (PWC,2025).

Sosyal Güvenlik Primleri: Çalışanları ekonomik aktiviteleri sürerken ve devam eden yaşamları boyunca karşılaştıkları riskleri ve yaşlanınca alacakları gelir için kaynak olmak üzere prim toplanabilmektedir. Bir bakıma kaza, hastalık, doğum, işsizlik ve yaşlılık gibi durumlarda ödeme yapılması garanti altına alınmaktadır.

Çin’de sosyal güvenlik oranı, işverenlere ve çalışanlara uygulanan emek geliri üzerinden alınan primdir/vergidir. Çin’de emeklilik fonlarına, sağlık fonlarına vb. sosyal güvenlik katkıları hem işverenler hem de çalışanlar için zorunludur. İşverenlerin çalışanları için emeklilik, sağlık, işsizlik, doğum ve iş kazası ile ilgili sosyal güvenlik katkıları yapmaları gerekir. İşverenler ve çalışanlar tarafından karşılanan sosyal güvenlik faydalarının yüzdesi ve katkı tabanı şehirden şehre değişir (PWC,2025). Çin’de sosyal güvenlik katkı oranları bölgesel olarak değişiklik göstermekle birlikte, Beijing için aşağıdaki gibi olduğu belirtilebilir

Tablo 10. Sigorta Prim Oranları

Sigorta Türü	İşveren Katkısı (%)	Çalışan Katkısı (%)
Emeklilik Sigortası	16,00	8,00
Sağlık Sigortası	9,80	2,00 +3,00
İşsizlik Sigortası	0,50	0,50
İş Kazası Sigortası	0,20-0,19	-
Konut Fonu	5-12	5-12

Kaynak: Mazars, 2024

https://www.forvismazars.com/cn/en/content/download/1211199/file/Forvis%20Mazars_Outourcing%20Newsletter%20-%20August%202024_EN_%20Final.pdf (erişim: 21.05.2025)

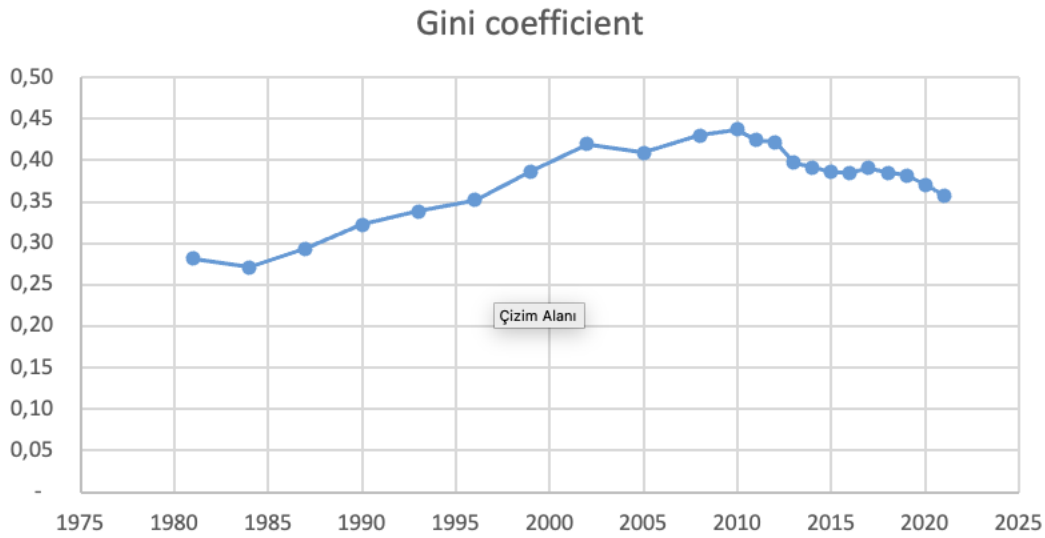
Tabloya göre emeklilik ve sağlık sigortaları toplamı işveren için toplam %25,8 iken işçi için %10’dur. Çin’de sosyal sigorta primlerinin esas yükünün işverenin üzerinde olduğu söylenebilir. Sosyal güvenlik transfer gelirleri, özellikle düşük gelirli gruplar için gelir eşitsizliğini azaltıcı bir rol oynamaktadır. Diğer taraftan, Çin’deki sosyal güvenlik sisteminde esas maliyet yükü işveren üzerindedir. Toplam prim oranının yaklaşık üçte ikisi işveren tarafından karşılanmaktadır. Bu durum, istihdam maliyetlerini artırabilir ve işgücü talebi üzerinde olumsuz yönde etkili olabilir.

OECD ülkelerinde sosyal güvenlik ve vergi politikaları Gini katsayısını ortalama %30’un üzerinde düşürürken, Çin’de bu oran %10 civarındadır. Sosyal güvenliğin GSYH içindeki payı Çin’de %16.8, OECD ortalaması ise %20’nin üzerindedir. Bu durum sistemin yeniden dağıtım (redistribüsyon) fonksiyonunun sınırlı çalıştığını göstermektedir. Çin Hanehalkı Gelir Projesi (CHIP) verilerine dayanan bir çalışmada, Çin’in sosyal güvenlik sisteminin yeniden dağıtım etkisi 2013 ve 2018 yılları için karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Bulgular, sosyal güvenlik sisteminin yeniden dağıtım işlevinin bu dönemde belirgin şekilde güçlendiğini ortaya koymaktadır. Sosyal güvenlik transfer gelirlerinin gelir eşitsizliğini azaltmada orta düzeyde bir katkı sunduğu tespit edilirken, özellikle sağlık sigortası katkılarının gelir farklarını artırıcı bir etkisi olduğu görülmüştür. Ayrıca, sosyal güvenliğin yeniden dağıtım etkisi kırsal kesim sakinleri ve göçmen işçiler açısından artış göstermiştir. Sistem, doğu Çin’de piyasa kaynaklı gelir eşitsizliklerini kısmen telafi edebilmiş; ancak bu başarı orta ve batı bölgelerde sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte, sosyal güvenlikteki kentsel-kırsal-göçmen ayrımının ve bölgesel farklılıkların azalması, sistemin genel yeniden dağıtım etkisinin güçlenmesine katkı sağlamıştır. Yine de, yüksek gelirli ülkelerle karşılaştırıldığında Çin’in sosyal güvenlik sisteminin yeniden dağıtım kapasitesinin görece sınırlı olduğu tespit edilmiştir. (Yang & Zhao, 2024).

3.2. Çin’de Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi

Gini katsayısı, bir toplumdaki gelir veya servet dağılımının eşitsizlik derecesini ölçen bir göstergedir. 0 ile 1 arasında bir değer alır. 0’da tam eşitlik (herkes aynı gelire veya servete sahiptir) 1’de tam eşitsizlik (tüm gelir veya servet tek bir kişide toplanmıştır) vardır. Çin’de gelir eşitsizliği 2004-2013 arasında 0.47’nin üzerinde kalmış, 2008’de zirveye ulaşarak 0.491 seviyesine çıkmıştır. Vergi sisteminde dolaylı vergilerin payı yüksektir. Dolaylı vergiler toplamın %73.6’sı (mal ve hizmet vergileri: %69.3; mülkiyet vergileri %4.3) doğrudan vergiler (kurumlar vergisi: %19.5; gelir vergisi %5.8) %25.3’üdür. OECD ülkelerinde dolaylı vergilerin oranı ortalama %38’dir. Çin’de vergi gelirlerinin GSYH’ye oranı 1996’da %9.9 iken 2014’te %18.7’ye yükselmiştir. Oran, OECD ortalaması olan %33.7’nin gerisindedir (UNDPChina, 2015).

Grafik 9. Gini Katsayısı

Kaynak: Tarafımızca oluşturulmuştur. Veri ourworldindata.org sitesinden alınmıştır.

<https://ourworldindata.org/grapher/economic-inequality-gini-index> (Erişim Tarihi:21.05.2025)

Gini katsayısı 2010’da 0,44 iken 2021 itibariyle 0,36’dır. Gelir dağılımının 2010’dan sonra düzelme trendine girdiği söylenebilir.

4.3 Çin’in Dijital Ekonomi Çağında Vergi Sistemine Yaklaşımı

Mobil uygulamalar, bilgisayar ve internet teknolojisindeki hızlı gelişim ticaretin de elektronik ortama kaymasına neden olmuştur. Alıcıların ve satıcıların buluşturulduğu bu ortamdaki ticaret hızla artmaktadır. 2019 yılı itibarıyla Çin, 2,6 trilyon dolarlık toplam e-ticaret hacmi ile dünyada üçüncü sıradadır. Ekonominin dijital ortama kayması, vergilendirme sorunlarına neden olduğundan uluslararası işbirliği ile çözüm arayışları devam etmektedir. Dijital ekonominin hızlı gelişimi karşısında mevcut vergi sistemlerinin yetersiz kalması nedeniyle, OECD ve G20 öncülüğünde geliştirilen ve 01.01.2023 itibarıyla yürürlüğe girmesi planlanan küresel vergi uzlaşısı, çok uluslu dijital şirketlerin fiziksel varlıkları bulunmasa dahi faaliyet gösterdikleri pazarlarda kurumlar vergisi ödemesini öne çıkarmaktadır (Yayman, 2022). Çeşitli ülkelerde dijital hizmet vergisi uygulanmakla beraber Çin’de uygulanan dijital hizmet vergisi bulunmamaktadır. Dijital platformlar ve çevrim içi hizmet sağlayıcılar, diğer şirketlerle benzer şekilde %25 kurumlar vergisine ve %6-13 arası KDV’ye tabidir (STA, 2025).

Dijital dünyadaki hızlı gelişimin bir sonucu olarak ortaya çıkan sanal dünyalar, katılımcıların sanal para birimi kullanarak sanal mal ve hizmet alıp satmalarına olanak tanımaktadır. Sanal dünya işlemleri büyük miktarda gelir oluşturmaktadır. OECD ve G20 ülkelerinin önerilerini benimseyen ülkelerde konu hakkında vergi düzenlemeleri yapılmaya başlanmıştır. Çin’de özellikle gençler oyun karakterlerini geliştirme hizmeti (power

levelling) sunarak gelir sağlamaktadır. Bu durum, Çin'in sanal ekonomide ciddi bir kullanıcı ve gelir potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Çin'de sanal varlıkların mülkiyet hakkı mahkemeler tarafından tanınabilmektedir. Örneğin, Çinli bir mahkeme, Red Moon (Honyue) adlı sanal oyun dünyasında, bir oyuncunun hesabının çalınması ve değerli sanal öğelerinin kaybı üzerine, oyun geliştirici firmayı tazminat ödemeye mahkûm etmiştir. Çin'de sanal gelirlere özgü ayrıca bir vergi bulunmamaktadır (STA, 2025). Bununla beraber, sanal varlıkların maddi değeri olduğuna emsal kararlar verilmesi, gelecekte bunların vergilendirilebilir varlıklar olarak sınıflandırılmasına zemin hazırlayabilir.

Blockchain teknolojisi, şifrelenmiş bloklardan oluşan dağıtılmış bir veritabanı sistemi olup, başta Bitcoin olmak üzere kripto paraların temelini oluşturur. Ancak bu teknolojinin potansiyeli finans sektörünün ötesine uzanarak vergi sistemlerinde de dönüştürücü bir rol oynayabilir. Blockchain'in şeffaflık, güvenlik, gerçek zamanlı veri paylaşımı ve değiştirilemezlik gibi özellikleri, vergi uyumunu artırma, vergi kaçakçılığını önleme ve idari maliyetleri düşürme açısından önemli avantajlar sunar. Özellikle Katma Değer Vergisi (KDV) ve transfer fiyatlandırması gibi alanlarda blockchain tabanlı çözümler, vergi işlemlerinin izlenebilirliğini ve doğruluğunu artırabilir. Blockchain teknolojisi, vergi sistemlerinde şeffaflık ve otomasyon sağlayarak uyumu artırma ve maliyetleri düşürme potansiyeli taşır. Özellikle KDV ve transfer fiyatlandırmasında izlenebilirlik sunan bu teknoloji, Çin ve ABD gibi ülkelerde pilot uygulamalarla test edilmektedir (Yayman, Blockchain in Taxation, 2021). 2015'ten beri blockchain, Çin'in Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ulusal öncelik teknolojisi olarak tanımlanmıştır. Ülke, 2018-2023 arasında blockchain geliştirmeye yaklaşık 2 milyar dolar yatırım yapmayı planlamış ve bu harcamaların %65,7 büyümesi öngörülmüştür. Çin, 5G, yapay zekâ, nesnelerin interneti ve blockchain gibi yenilikçi teknolojilerde lider olmayı hedeflemektedir. 2017'de Hangzhou'da kurulan dünyanın ilk akıllı internet mahkemesi, yapay zekâ ve blockchain teknolojilerini kullanmaktadır. Sahtecilikle mücadele, ödeme, sözleşme, e-fatura alanındaki blockchain uygulamaları Çin'in blockchain'i vergi uyumluluğunu artırmak ve yolsuzluğu azaltmak için kullandığını göstermektedir (Yayman, Blockchain in Taxation, 2021, s. 147-149)

Shenzhen vergi idaresi, metro, taksi ve havaalanı servisleri gibi ulaşım sistemlerinde blockchain tabanlı bir faturalama projesi başlatmıştır. 2018'den itibaren Shenzhen metrosunda 11 milyon kişi tarafından QR kod ödeme sistemi kullanılmıştır. 2019'da başlatılan bir projeyle, WeChat üzerinden ödeme yapan kullanıcılar blockchain altyapısıyla e-faturalarını alabilmektedir. Çin'de blockchain, işlemlerin şeffaflığını artırarak sahte fatura sorununu önüyor. Fatura takip süreci blockchain ile dijital ortama taşınmakta ve gerçek zamanlı denetim mümkün olmaktadır. Çin'de blockchain, hayırseverlik alanında güven ve şeffaflık sağlamak için de kullanılmaktadır. Örneğin, 2016'da Ant Financial-Alipay, işitme engelli 10 çocuk için blockchain tabanlı bir yardım kampanyası düzenlenerek ve kısa sürede 29.560 USD toplamıştır. 2017'nin ilk 9 ayında, Antlove blockchain ağı üzerinden 190 milyon Çinli, 50 milyon USD'den fazla bağış yapmıştır. Blockchain, bağışların nereye gittiğini şeffaf bir şekilde göstererek güven artırarak ve küçük organizasyonların bağımsız yardım kampanyaları düzenlemesini kolaylaştırmaktadır. Yoksulluk, eğitim ve sağlık gibi sosyal sorunlara çözüm üretmede bireylerin rolünü güçlendirmektedir (Yayman, Blockchain in Taxation, 2021, s. 147-149).

Nesnelerin İnterneti, internete bağlı cihazların (nesnelerin) birbirleriyle ve merkezi sistemlerle veri alışverişi yaparak akıllı çözümler üretmesi anlamına gelir. Bu cihazlar sensörler, yazılımlar ve ağ bağlantıları aracılığıyla sürekli veri toplar, işler ve tepki verir. Hedef, daha verimli, otomatik ve akıllı sistemler kurmaktır. Nesnelerin interneti (İngilizce: Internet of Things, IoT) sensörleri, araç (kamyon, konteyner gibi taşıma araçları) takibinde de kullanılabilir. Örneğin, ihracat yaparak KDV iadesi isteyen bir mükellefin satış faturasındaki aracın yurtdışına çıkmadığı plaka takip sistemi veya araçtaki sensörle tespit edildiğinde haksız KDV iadesi önlenmiş olur. Dronlar ise kaçak bina, kaçak arazi kullanımı, turizmde müşteri trafiğini (plajda, fuarda veya bir konserdeki kişi sayısının belirlenmesi) izleme gibi alanlarda kullanılabilir. İnternete bağlı cihazlar

ticarete de kullanılmaktadır. Örneğin Çin'in e-fapiao⁸ sistemi gibi uygulamalar internet bağlantılı mobil/sabit pos cihazları yoluyla ödeme ile satış belgesini aynı anda düzenleyebilmektedir. Dijital gözetim sistemi sayesinde vergi denetimleri uzaktan, anlık ve veri temelli yapılabilmektedir.

İnsana özgü dil kullanma, öğrenme ve muhakeme gibi unsurlar bilgisayar yazılımları üzerinden geliştiren programlar vasıtasıyla kullanılabilmektedir. İnsanın doğal zekasını taklit eden bu programlar rasyonel analizler ile öne çıkarak hayatın her alanında (güvenlik, mühendislik, finans, sağlık vb alanlarda. Örneğin, insansız hava aracı, şoförsüz otomobil, robotlar gibi) kullanılmaktadır. Sanayi devriminden sonraki en önemli teknolojik atılımlardan biri olan yapay zeka devrimi, vergi sistemini de dönüştürmektedir. Büyük verilerin istatistiksel/matematiksel analizi ve uygunluk kontrolü açısından hata yapma olasılığı yüksek insana göre daha hızlı ve verimli sonuçlar vermektedir. Mükelleflerin vergi beyanlarının doğruluğunun ve kayıt dışı işlemlerin kontrolü açısından ciddi yarar sağlayacak programlar geliştirilmektedir. Özellikle kayıt dışı ekonomi ile mücadeledeki etkin sonuçlar ekonomik faaliyetlerdeki haksız rekabetin de önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Vergisel anlamda yapay zeka kullanımı için öne çıkan unsurlar aşağıda belirtilmiştir:

- Vergi kaçakçılığı/vergiden kaçınma gibi unsurların tespiti
- Vergi beyanlarının mevzuata uygunluğunun denetimi
- Vergi beyanlarında maddi hata olup olmadığının denetimi
- Kayıt dışı işlemler olup olmadığının denetimi (örneğin banka verisi ile vergi beyanının kıyaslanması)
- Vergi (örneğin ihracattaki katma değer vergisi iadesi gibi) iadelerinin doğruluğunun kontrolü.
- Risk analiz süreçlerinde çok veriye kısa sürede analiz imkanı (Transfer fiyatlandırmasında emsal verileri analiz etme gibi)

Vergi denetimlerinde çok veri olduğundan örneklem seçilebilmektedir. Bu durum bütün belgelerin ve işlemlerin kontrol edilmediği/edilemediği anlamına gelmektedir. Yapay zekanın büyük veri analiz yeteneği bu sorunu aşmakta ve bütün verilerin kontrolünü sağlamaktadır. Diğer yandan vergi denetimleri genelde eski döneme odaklanır. Yapay zekanın anlık kontrol kapasitesi sorunlara daha proaktif çözüm bulunmasına olanak sağlayabilmektedir. Örneğin Deloitte'un Argus uygulaması gibi yapay zekâ araçları, çokuluslu şirketlerin fiyatlandırma analizlerinde kullanılmakta ve %100 belge kontrolüne olanak sağlamaktadır (Davenport, 2025).

Deloitte firması, her insan etkileşiminden öğrenen ve gelişmiş makine öğrenimi tekniklerini ve doğal dil işlemeyi kullanarak kiralama, türev sözleşmeleri ve satış sözleşmeleri gibi her türlü elektronik belgeden temel muhasebe bilgilerini otomatik olarak tanımlayan ve çıkaran bir makine öğrenimi aracı olan Argus'u kullanmaktadır. Argus, temel sözleşme terimlerini, eğilimleri ve aykırı değerleri tanımlamasına olanak tanıyan algoritmalarla programlanmıştır. İyi tasarlanmış bir makinenin yalnızca bir kiralama sözleşmesini okumakla kalmayıp, temel terimleri tanımlaması, bunun bir sermaye veya işletme kiralaması olup olmadığını belirlemesi ve standart dışı kiralamaları tespit etmesi olasıdır. Bu, denetçilerin sadece örnekleme değil daha fazla belgeyi (hatta belgelerin %100'üne kadar) incelemesine ve değerlendirmesine, yargısal alanlara daha fazla zaman ayırmasına olanak tanır ve böylece denetim sürecinin hem hızını hem de kalitesini iyileştirir.

PricewaterhouseCoopers tarafından kullanılan Halo ise, günlük kayıtları analiz eder ve şüpheli nitelikte anahtar sözcükler içeren kayıtlar ve potansiyel olarak sorunlu alanları belirleyebilir. Argus'a benzer şekilde Halo, denetçilerin kayıtların %100'ünü test etmelerine ve daha önemli konulara odaklanmalarına olanak tanımaktadır. Bu şekilde, test prosedürlerinin hem hızı hem de kalitesi önemli ölçüde iyileştirilmiş olmaktadır (Chu & Yong, 2021).

Transfer fiyatlandırması gibi çok fazla veri ve bilginin analizini gerektiren konularda yapay zeka uygulamaları yüksek verimlilik artışı ile öncü bir rol oynama potansiyeline sahiptir. Yapay zekanın vergi alanındaki kullanımlarında önce çıkan unsurlar sırayla şu şekilde sıralanabilir: rutin veri girişi ve işleminin

⁸ Çin'in dijital vergi ve muhasebe sisteminde kullanılan resmi elektronik fatura sistemi. Türkiye'de Gelir İdaresi Başkanlığı sitesinden düzenlenen elektronik fatura sistemi benzer bir uygulamadır. Çin'de yapay zeka ve büyük veri analitiği, e-Fapiao sistemine entegre edilerek riskli işlemler anlık analiz edilerek denetime tabi tutulabilmektedir.

otomatikleştirilmesi. Vergi hesaplamalarında doğruluğun artırılması. Vergi uyumluluğu için büyük veri kümelerinin analizi. Vergi planlamasını ve stratejisini geliştirmek. Vergi risklerini ve fırsatlarını belirlemek. Deloitte gibi büyük denetim firmalarının küresel eğilimleri belirlemek üzere yürüttüğü çalışmalara Çin de katkı sağlayan ülkelerden biridir. Çin'in Golden Tax System gibi yapay zekâ destekli vergi platformlarına yönelmesi, Deloitte raporundaki trendlerle uyumludur (Deloitte, 2025).

4 büyük muhasebe/denetim firması çok sayıda yapay zeka uygulaması geliştirmiştir. Muhasebe ve denetim alanındaki bu uygulamaların avantajları şu şekilde sıralanabilir: karar almada tutarlılık, büyük miktarda yapılandırılmış ve yapılandırılmamış veriyi işleme yeteneği, veri işleme döngüsünü kısaltma, artan verimlilik ve etkinlik, hata azaltma ve finansal bilgilerin güvenilirliğinin artması. Dezavantajlar ise şöyle sıralanabilir: etik sorunlar, model tasarımında önyargı ve mantıksal hata riski, güvenlik ve gizlilik düzenlemelerini ihlal etme potansiyel riskleri, tahmin doğruluğunu garantilemek için eksiksiz, iyi dengelenmiş ve büyük bir veri setine ihtiyaç duyma, yüksek geliştirme maliyeti. Muhasebe ve denetim firmasında makine öğrenimi uygulamaları aşağıda belirtilmiştir (Ucoglu, 2020):

Tablo 11. Büyük Dört Muhasebe Şirketi Tarafından Geliştirilen Platformlar/Araçlar

	EY	PwC	Deloitte	KPMG
Tax & Legal			Sonar	
Audit	Canvas	GL.ai	Argus	Clara
	Helix	Cash.ai	Optix	
	Blockchain Analyzer	Halo	Signal	
			Cortex	
			Reveal	
			Omnia DNAV	
Consulting			GRAPA	
			HR Agent Edgy	
Risk Advisory			DocQMiner	
			Eagle Eye	
Financial Advisory			BrainSpace	

Kaynak: Ucoglu, 2020

Tablo'da görüldüğü üzere 4 büyük denetim firmasından özellikle Deloitte tarafından çok sayıda uygulama geliştirildiği dikkati çekmektedir.

Çin'de Devlet Vergi Dairesi (STA, State Taxation Administration of the People's Republic of China) vergi işlemlerinde bulut bilişim teknolojisini kullanarak gelir vergisi beyanda döneminde saniyede 120.000'den fazla işlemin aynı anda yapılmasına olanak sağlamaktadır. Vergi iade sürecinde yapay zeka kullanımı ile beraber kamu personelinin iş yükü %90 oranında azalmıştır. Çok fazla işlemin olduğu büyük verilerin analizinde ciddi kolaylık sağlayan yapay zeka kullanımı ile Çin'deki (Guangdong eyaletinde 660 mükellefin işlemleri yapay zeka ile yürütülmüş) vergi uygulamalarında personel ihtiyacını yarıya indirmiştir. Bu şekilde personel, rutin işler yerine katma değeri yüksek işlemlere daha fazla odaklanabilmektedir. Çin'de vergileme alanında kullanılan örnekler aşağıda belirtilmiştir:

- Vergi mükelleflerine ilişkin bilgilerini toplama,
- Mükelleflerin vergi süreçleri ve kanunlarda yapılan değişiklikler hakkında otomatik olarak bilgilendirilmesi,
- Mükelleflerin sorularını yanıtlayan dijital danışmanlık hizmeti sunulması (Turan, 2020).

2013 yılında uygulamaya giren Çin Vergi İdaresi Bilgi Sistemi (CTAIS-3), bölgeler genelinde farklı vergi otoriteleri arasındaki bilgi asimetrisini önemli ölçüde azaltan ulusal düzeyde birleştirilmiş bir bilgi sistemidir. Yapılan ampirik bir çalışmada CTAIS-3 uygulaması ile firmaların vergi kaçırma fiillerinde önemli azalma tespit edilmiştir. CTAIS-3 uygulaması, firmaları alacak hesaplarını eksik, borç hesaplarını, envanteri ve çalışan

sayısını fazla bildirmekten caydırarak şirketlerin vergi makamlarından karlarını gizlemesini zorlaştırmakta ve kurumlar vergisi uygulamasını iyileştirdiğini göstermiştir (Xiao & Shao, 2020).

Çin, vergi reformu kapsamında uygulamaya aldığı Golden Tax Project Phase IV (altın vergi projesi aşama 4) uygulamasına göre 2025 sonuna kadar faturaların tamamen elektronik ortama da taşınarak tam dijitalleşmeyi hedeflemektedir. Nihai amaç vergi denetimini dijitalleştirme ve modernleştirme çabalarının en son aşamasıdır. Bu noktada reform, vergi yönetimini fatura ile kontrol yaklaşımından büyük veri ile yönetim modeline dönüştürmeyi hedeflemektedir. Tam dijital e-fatura (e-fapiao) uygulamasını hayata geçmesi ile birlikte, kağıt fatura kullanımı sona erdirilmiş ve tüm fatura işlemleri çevrimiçi platformlar üzerinden gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Vergi daireleri, finansal kurumlar ve diğer devlet organları arasında bilgi paylaşımını artırarak, vergi denetimini daha etkin hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede, vergi kaçakçılığı ve usulsüzlüklerin tespiti kolaylaşmaktadır. Büyük veri ve yapay zeka teknolojileri kullanılarak, şirketlerin vergi uyumluluğu analiz edilmekte ve potansiyel riskler önceden tespit edilmektedir. Bu, vergi denetimlerinin daha hedefli ve etkili olmasını sağlamaktadır. Golden Tax Project Faz IV, Çin'in vergi sistemini dijitalleştirerek daha şeffaf, etkin ve adil bir yapıya kavuşturmayı hedeflemektedir. Bu dönüşüm, özellikle büyük veri ve yapay zeka teknolojilerinin entegrasyonu sayesinde, vergi denetimlerinin daha proaktif ve kapsamlı olmasını sağlamaktadır (PwC, 2025).

3.4 Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Çin'in Çevresel Vergi Reformları

Ekonomik büyümenin emek ve çevre üzerinde oluşturduğu tahribat göz ardı edilebilmektedir. Kapitalizmin ilk döneminde kömür daha sonra petrol sanayide büyük oranda kullanılmıştır ve günümüzce hala yenilemez enerji tüketimde öne çıkmaktadır. Bu durumun sürdürülemez olduğunun anlaşılması yenilebilir enerji alanlarına yönelmeyi ve çevre tahribatı yapan negatif dışsallıklara vergilendirmeyi öne çıkarmaktadır. Vergilendirme ise işletme karlılığını azalttığından büyümenin yavaşlamasına neden olabilmektedir. Örneğin Çin'de yapılan bir çalışmaya göre, binalar, küresel ekonomi faaliyetleri tarafından üretilen toplam karbondioksit emisyonlarının %23'üne olmakta ve bu emisyonun yaklaşık %41'i Çin tarafından yayılmaktadır. Pekin'deki bir konut binası üzerinden yapılan vaka çalışması, karbon maliyetlerinin karbon emisyonlarıyla pozitif bir ilişki gösterdiğini ve karbon vergisi sisteminin, karbon ticareti sistemine kıyasla daha yüksek maliyetler getirdiğini ortaya koymaktadır. Malzeme üretimi ve işletme aşamaları, toplam karbon emisyonlarının %94'ünü oluştururken, karbon vergisi sistemi emisyon azaltımını teşvik etmede daha etkili ancak firmalar için ekonomik yükü daha ağırdır (Wei, ve diğerleri, 2021).

Çin'de çevre kirliliğini azaltma amacıyla Çevre Koruma Vergisi (Environmental Protection Tax) uygulanmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içindeki ve ilgili deniz alanlarındaki şirketler, kamu kurumları ve diğer üretici/işletmeciler, çevreye doğrudan kirletici salanlar bu verginin mükellefidir. Hava kirleticileri, su kirleticileri, katı atıklar ve gürültü kirliliği bu verginin konusudur. Karbon vergisinden farklı olarak, CO₂ gibi spesifik sera gazlarına değil, daha genel kirletici türlerine (hava, su, atık, gürültü) uygulanmaktadır. Ancak dolaylı olarak karbon emisyonlarını da azaltmaya katkıda bulunabilmektedir (STA, 2025). Çin'in çevre koruma vergisi, geleneksel ürün bazlı vergilerden farklı olarak, doğrudan hava, su, katı atık ve gürültü gibi kirletici kaynaklara uygulanmakta ve ekonomik büyüme ile çevresel koruma arasında denge kurmayı hedeflemektedir. Bu verginin sağlık ve iklim faydalarının ekonomik maliyetleri aştığı; gelir yaratımı, yenilenebilir enerji yatırımları ve teknolojik yenilik gibi alanlarda olumlu geri beslemeler sağladığı belirtilmektedir (Cai, 2024).

4.5 Dış Ticaret Gerilimleri ve Deflasyon Kıskaçında Çin Vergi Sistemi

IMF ve çeşitli yatırım bankaları Trump'ın Çin'e de uyguladığı yüksek gümrük tarifelerinin Çin'in GSYİH büyüme oranını 2025'te yaklaşık %0,6 oranında düşüreceğini öngörmüştür. Çin'in GSYİH büyüme oranı son yıllarda %5 civarında seyrettiğinden %0,6 rakamı küçük görünse de bu durum deflasyonist sürecin uzamasına neden olabilir. Gayrimenkul sektöründeki gerilemenin ortasında, pandemi sonrası toparlanma yavaş oldu. Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) 2023'te %3, 2024'te %2,2 ve 2025'in ilk çeyreğinde %2,4 daha düşerek iki buçuk

yıllık sürekli bir düşüşü sürdürdü. Bu arada, Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) aynı dönemde yalnızca %0,2 arttı ve 2023'ün ikinci yarısında ve Şubat ve Mart 2025'te negatif değerler kaydedildi. Düşük veya negatif TÜFE büyümesi, uzun süreli ÜFE düşüşü ve tüketim ve yatırıma karşı artan isteksizlik görünümü tipik deflasyonist süreci yansıtmakta olup yapısal bazı sorunlar öne çıkmaktadır: Uzun süreli sıfır-Covid politikaları ekonominin normalleşmesini geciktirmiş, tedarik zincirlerini yurtdışına taşınmaya zorlamış ve firma kapanışlarını, iş kayıplarını, gelir düşüşlerini ve bastırılmış tüketici talebini daha da kötüleştirmiştir. ABD-Çin gerginlikleri ve ticaret savaşı ekonomisi büyük oranda ihracata (Çin'in 2001'de Dünya Ticaret Örgütüne katılması sonrası süreç) dayalı Çin için belirsizlikleri artırmıştır. Gayrimenkul sektörü önceki hızlı genişlemesinden sonra daralmış, bu sadece iç talebi zayıflatmakla kalmayıp, aynı zamanda yerel yönetimlerin finansman ayağını da olumsuz etkilemiştir. Uzun süren tek çocuk politikaları sonrası geline nokta, artan yaşlanan nüfus, hem tüketim hem de işgücü arzı üzerinde eş zamanlı baskılar uygulamaktadır. Diğer taraftan deflasyonist sürecin yapısal nedenlerinden biri de gelir dağılımındaki yapısal dengesizliktir. Gelir eşitsizliğini ölçen Gini katsayısı, Çin'de 1997'de 39,8'den 2008'de 49,1'e yükselmiştir. Son yıllarda da yüksek kalmaya devam eden Çin'deki gelir eşitsizliği dünyadaki en yükseklerden biridir. Sermaye ve varlıkların yoğunlaşması gelir ve servet dağılımında bir kutuplaşmaya yol açmıştır. (Çin'de vergi gelirleri içinde dolaylı vergilerin payı –gelişmiş ülkelerin tersine- dolaysız vergilere göre yüksek) Yenilebilir enerji, elektrikli araçlar ve yapay zeka gibi sektörlerde Çin'de büyüme için yeni itici güçler olarak ortaya çıkmış olsa da, bunların kısa vadede deflasyonist eğilimi tersine çevirip çeviremeyeceği belirsizdir (Kang, 2025).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Schumpeter, modern devleti vergi devleti olarak tanımlar. Devlet, özel ekonomik alandan vergi yoluyla kaynak transferi yaparak varlığını sürdürür. Feodal sistemden vergi devletine geçiş, özel ve kamu alanlarının ayrışmasıyla mümkün olmuştur. Feodal toplumda, lordun gelirleri kendi topraklarından gelirirken, modern devlette vergi, bireylerin özerk ekonomik faaliyetlerinden toplanır. Vergi devleti, özel ekonominin vergilendirilebilir kapasitesine bağlıdır. Schumpeter'e göre bu kapasite, sermaye birikimi, yenilikçilik ve ekonomik büyümeyi sağlayan unsurlara zarar vermemelidir. Vergi devletinin krizi, devletin mali taleplerinin özel ekonominin özerkliğini tehdit etmesiyle ortaya çıkar. Özellikle, yüksek vergilendirme, girişimcilik ödülleri, tasarrufları ve sermaye oluşumunu engelleyerek ekonomik büyümeyi yavaşlatabilir. Bu kapsamda, Schumpeter, vergi devletinin krizinin, kapitalizmin kendi başarısının bir sonucu olarak ortaya çıkabileceğini öngörür. Kapitalizm, artan devlet müdahalesi ve aşırı vergi yükü gibi faktörler nedeniyle kendi kendine yıkıma yol açabilir. Schumpeter'e göre kapitalist sistem evrimsel süreç içinde sosyalizme dönüşecektir (Schumpeter, 2021, s. 114). Musgrave; Schumpeter ve Goldscheid'in aşırı vergi yükü sonrası kapitalizmin vergi devletinin krize gireceği öngörülerinin gerçekleşmediğini savunur. Buna mukabil, 20. yüzyıl boyunca, kamu sektörünün GSYİH'daki payı artmış, ancak kapitalist sistem bu büyümeyi absorbe edebilmiştir. Sosyal programların artışı ile paralel yürüyen vergi gelirlerindeki yükseliş, vergi devletinin esnekliğini ve dayanıklılığını ortaya koymuştur (Musgrave R. A., 1992). Çin'in ekonomik model olarak kapitalizme geçişi sonrası yakaladığı büyüme ivmesi de kapitalist ekonomik sistemin öne çıkmasını sağlamıştır.

Fukuyama'ya göre Çin modeli, otoriter yönetim ile kısmen piyasa temelli bir ekonomiyi birleştiren, meritokratik bürokrasi ve teknokratik otoriteye saygı gibi kendine özgü kültürel unsurlara dayandığından kapitalizme evrensel bir alternatif olma potansiyeli düşüktür. Fukuyama, 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan sosyal ve ekonomik değişimler özellikle, sanayi işçi sınıfının yaşam standartlarının yükselmesi, işçi sınıfının görece büyüklüğünün azalması ve hizmet sektörünün baskın hale geldiği post-endüstriyel ekonomilere geçiş gibi olgular geniş orta sınıf toplumları yaratarak sosyalizmin çekiciliğini azaltmıştır. Fukuyama, bu değişimlerin, sosyalizmin geniş kitleleri mobilize etme potansiyelini ortadan kaldırdığını ve liberal demokrasinin orta sınıfın desteğiyle baskın ideoloji haline geldiğini vurgulamıştır. Çin'in büyüyen orta sınıfının diğer bölgelerdeki gibi demokratik taleplerde bulunabileceğini ve bu modelin uzun vadede liberal demokrasiye rakip olmaktan ziyade istikrarsızlıkla karşılaşabileceğini öne sürmüştür (Fukuyama, 2012).

Çin, tarih boyunca ekonomik olarak önemli bir ülke olmuştur. 19. yüzyılda gerileme dönemine (emperyalist sömürü ve savaş yenilgileri nedeniyle, 1849-1949 dönem yüz yıllık aşağılanma dönemi olarak ifade edilmektedir) giren Çin, 1949 yılında komünist sisteme geçerek Sovyet Rusya tarzı planlı sanayi atımı sürecini başlatmıştır. 1970'lerden sonra ise planlı ekonomi modelini aşamalı olarak terk ederek serbest piyasa sisteminin egemen olduğu kapitalist ekonomik büyüme modeline yaklaşmıştır. Bu model sosyalist piyasa ekonomisi de denilmektedir. Çin, tek parti (komünist parti) yönetimi altında ekonomik yönden serbest piyasayı benimseyerek günümüzde dünyanın 2. Büyük ekonomisi haline gelmiştir. Çin batının bilimini, tekniğini alarak kendi tarih ve kültürü ile harmanlamış ve farklı bir modernleşme hikâyesi yazmıştır. Bu durum liberal demokratik kapitalist ekonomik modelin tek geçerli büyüme reçetesi olduğu savının da sorgulanmasına yol açmıştır. Bu bakımdan, tarihi gelişimi ve kalkınma yarışındaki orijinal görünümü Çin'i ve vergi sistemini anlamaya çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Çin'de vergi sistemi 1949 sonrası planlı ekonominin izlerini taşıırken 1980 sonrası komünizmden sosyalist piyasa ekonomisine geçen Çin vergi sistemini de yenilemiştir. Bu dönemden sonra vergilenme işletmelerin vergilendirilmesi üzerine bina edilmiştir. 1994'e kadar dolaysız vergilerin öne çıktığı bir dönemdir. 1994 sonrası dolaylı vergilerin öne çıktı bir dönem olmuştur. 2013 sonrası ise vergi sisteminde kişilerin ve mülklerin vergilendirilmesi ön plana çıkmaya başlamıştır.

Çin'in vergi sistemi, başlıca merkezi hükümetin topladığı vergiler ve yerel yönetimlerin topladığı vergiler olarak iki gruba ayrılabilir. Kaynağına göre ise vergiler işlemler üzerinden, gelir üzerinden ve mülk üzerinden alınan vergilerdir. Çin'de işçi ücretleri üzerinden önemli miktarda sosyal güvenlik primi (işveren ve işçiden belirli oranda) alınmaktadır. Çin üretimde rekabet avantajını korumak için bazı sektörlere teşvikler (indirimli kurumlar vergisi, indirimli katma değer vergisi gibi) uygulamaktadır. Çin'de yeni kurulan küçük işletmelerde düşük oranlı gelir vergisi ve katma değer vergisi gibi yatırımı teşvik eden uygulamalar mevcuttur. Katma değer vergisi ürünün türüne göre indirimli uygulanabilmektedir. Yüksek teknoloji girişimi sertifikasına sahip firmalara %25 yerine %15 kurumlar vergisi (ve fikri mülkiyet haklı yazılım geliştiren firmalara ek KDV iadesi kolaylıkları gibi) uygulanmaktadır. İnovasyona geliştirme bağlamında, araştırma geliştirme giderlerine ilişkin vergi teşvikleri (ARGE harcamasının iki katına kadar matrahtan düşme, teknoloji bölgesi serbest bölge gibi alanlarda ar-ge merkezi kuranlara düşük kurumlar vergisi, KDV iade kolaylıkları gibi) vardır. Büyüme ile beraber gelen çevre tahribatını önleme amacıyla Çin'de Çevre Koruma Vergisi uygulanmaktadır. Bu vergi, karbon vergisinden farklı olarak, CO₂ gibi spesifik sera gazlarına değil, daha genel kirletici türlerine (hava, su, atık, gürültü) uygulanmaktadır. Zararlı ya da çevreye olumsuz etkileri olan ürünlerin tüketimini sınırlama amacına matuf olarak bir kısım lüks tüketim malları (tütün, alkol, petrol ürünleri gibi) da özel tüketim vergisine tabidir. Çin, dijital dönüşümde ortaya çıkan teknolojik yenilikleri vergi sistemi uygulamalarına entegre etmektedir. Çin'de vergi sisteminde blockchain teknolojisinin kullanımı, özellikle elektronik fatura (e-fapiao) yönetimi ve vergi denetim süreçlerinde şeffaflık, güvenlik ve verimliliği artırmak amacıyla hızla yaygınlaşmaktadır. Çin Devlet Vergi İdaresi, blockchain tabanlı elektronik fatura sistemlerini devreye sokarak, vergi kaçakçılığını azaltmayı, sahte fatura kullanımını önlemeyi ve işlemleri gerçek zamanlı izlemeyi hedeflemektedir. Bu sistem sayesinde her işlem zincir üzerinde şifrelenmiş ve değiştirilemez biçimde kaydedilmekte, böylece vergi idaresi ve şirketler arasındaki güvene dayalı denetim yapısı dijital olarak güçlendirilmektedir. Çin'in dijital vergi reformu sürecinde blockchain, hem vergiye gönüllü uyum maliyetlerini azaltmakta hem de büyük veri analizine entegre edilerek vergi tahsilatının etkinliğini artırmaktadır. Vergi reformları Çin'in vergi sistemini dijitalleştirerek daha şeffaf, etkin ve adil bir yapıya kavuşturmayı hedeflemektedir. Bu dönüşüm, özellikle büyük veri ve yapay zeka teknolojilerinin entegrasyonu sayesinde, vergi denetimlerinin daha proaktif ve kapsamlı (veriden örneklem almak yerine bütün veriyi kontrol) olmasını sağlamaktadır. Bu bakımdan Çin'deki vergi sisteminin değişen teknolojik koşullara göre modernize edilen, büyümeyi, ihracatı, girişimciliği, inovasyonu, yerli/yabancı yatırımı teşvik eden bir yapıda olduğu söylenebilir.

Çin'in 2022 vergi yapısı, yüksek dolaylı vergi (Katma değer vergisi %23 diğer mal hizmet vergileri %21 olarak toplam %44; OECD ortalaması toplam %34) ve sosyal güvenlik katkısı (%31; OECD %36), düşük kişisel gelir

vergisi (%6; OECD %24) ile karakterize edilmektedir. Bu yapı, devletin gelir toplamada etkinliğini sürdürmesine olanak tanırken, gelir eşitsizliğini azaltma kapasitesini sınırlamaktadır. OECD ile kıyaslandığında, Çin'in daha az yeniden dağıtımcı ve daha tüketim (dolaylı vergi) odaklı bir vergi sistemi benimsediği açıktır. Çin'in %20,1'lik vergi/GSYH oranı, ekonomik modelinin, gelişim düzeyinin ve vergi politikasının bir yansımasıdır. Bu oran devletin ekonomik büyümeyi teşvik etmek, üretimi ve yatırımı desteklemek için daha düşük dolaysız vergi uygulayarak dolaylı vergi yapısını koruduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber Çin'de servet/gelir eşitsizliği önemli bir sorundur. Vergi yapısı dolaylı vergiler üzerine bina edilmiştir ve mülkiyet üzerinden alınan vergi azdır. Dolaylı vergiler orantısız şekilde düşük gelirli kesimi etkiler. Vergi yapısının dolaysız vergilere (gelir vergisi) ile mülkiyet vergilerine yönelmesi, gelir eşitsizliğini azaltma ve sürdürülebilir büyüme için elzemdir. Gelir dağılımının düzeltilmesi noktasında vergi sisteminde yapılacak revizyon, iç talep artışı yoluyla deflasyon riskinin de azalmasına neden olabilecektir.

ETİK BEYAN VE KATKI ORANLARI/ETHICAL DECLARATION AND CONTRIBUTION RATES

Yazar Katkı Oranları / Author Contribution Rates	Çalışma Tek Yazarlıdır.	The Study Has a Single Author
Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest	☒ Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. ☐ Diğer (belirtiniz):	☒ No conflict of interest declared. ☐ Other (please specify):
Etik Kurul İzni / Ethics Committee Approval	☒ Etik kurul izni gerektirmemektedir. ☐ Etik kurul kararı:/...../..... tarihli ve/..... nolu.	☒ This study does not require ethics committee approval. ☐ Ethics committee approval was obtained (Decision dated/...../....., No./.....).
Teşekkür / Acknowledgements		

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D., & Robinson, J. (2014). *Ulusların Düşüşü*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Cai, W. (2024). Refining environmental protection taxes for a sustainable future. *Cell Reports Sustainability*, Volume 1, Issue 11, 22 November 2024, 100264 <https://doi.org/10.1016/j.crsus.2024.100264>.
- Chu, M. K., & Yong, K. O. (2021). Big Data Analytics for Business Intelligence in Accounting and Audit. *Open Journal of Social Sciences*, 9,, 42-52. doi: 10.4236/jss.2021.99004.
- Davenport, T. H. (2025, 5 20). *The power of advanced audit analytic Everywhere Analytics*. deloitte: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/deloitte-analytics/us-da-advanced-audit-analytics.pdf> adresinden alındı
- Deloitte. (2025). *Tax transformation trends 2025: Rising to meet the moment*. <https://www.deloitte.com> (erişim tarihi: 27.05.2025): Deloitte.
- Eğilmez, M. (2024, 03 26). *Kendime Yazılar*. www.mahfiegilmez.com: <https://www.mahfiegilmez.com/2024/03/cin-ekonomisinin-durumu.html> adresinden alındı
- Fukuyama, F. (1989). The End of History? *The National Interest*.
- Fukuyama, F. (2012). The future of history: Can liberal democracy survive the decline of the middle class? *Foreign Affairs*, 91(1), 53–61. <https://www.jstor.org/stable/23217147>.
- Gao, P. (2018). China's 40 Years of Fiscal and Tax Reform: A Basic Trajectory. *China & World Economy*, Vol. 26, No. 2; 94–106.
- Gürkan, C., & Karahanoğulları, Y. (2013). Vergi Devletine Kuramsal Yaklaşımlar . *Maliye Dergisi*, Sayı 165; shf. 1-26.
- Huff, T. (2003). *The rise of early modern science: Islam, China, and the West*. New York: Cambridge University Press.
- Huntington, S. (2006). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. İstanbul: Okuyan Us (Çevirenler: Mehmet Turhan, Cem Soydemir).
- Kang, C. (2025, 5 20). *ThinkChina*. China's deflationary trap: Can Beijing fix its broken economic model?: <https://www.thinkchina.sg/economy/chinas-deflationary-trap-can-beijing-fix-its-broken-economic-model> adresinden alındı
- Kaufman, A. A. (2010). The "Century of Humiliation," Then and Now: Chinese Perceptions of the International Order. *Pacific Focus*, Center for International Studies, Inha University, Vol. XXV, No. 1 (April 2010), 1–33.
- Landes, D. (2006). Why Europe and the West? Why Not China? *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 20, No. 2, Spring, Sayfa: 3-22.
- Lv, B., & Zhang, Z. (2022). Reform of China's taxation system: from embedment in the economy to embedment in society. *The Journal of Chinese Sociology*, 9:3, 1-23, <https://doi.org/10.1186/s40711-022-00161-6>.
- Mazars, F. (2024, 8). *Outsourcing Newsletter – August 2024: Social contribution base of 2024 in Shanghai and Beijing*. https://www.forvismazars.com/cn/en/content/download/1211199/file/Forvis%20Mazars_Outsourcing%20Newsletter%20-%20August%202024_EN_%20Final.pdf adresinden alındı

- Montesquieu (2023). *Kanunların Ruhu Üzerine*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (Çeviren: Berna Günen).
- Musgrave, R. A. (1992). Schumpeter's Crisis of the Tax State: An Essay in Fiscal Sociology. *Journal of Evolutionary Economics*, 2:89-113.
- Musgrave, R., & Musgrave, P. (1989). *Public Finance in Theory and Practice*. Singapore: McGraw-Hill Book Company Singapore.
- OECD (2013). *Tax Policy and Tax Reform in the People's Republic of China*. France: OECD Taxation Working Papers No. 18.
- OECD (2024). *Tax Policy Reforms 2024: OECD and Selected Partner Economies*. Paris, <https://doi.org/10.1787/c3686f5e-en>: OECD Publishing.
- Oktar, A. (2014). *Vergi Hukuku*. İstanbul: Türkmen Kitapevi.
- Popov, V. (2009). Why the west became rich before China and Why China has been catching up with the West since 1949: Another Explanation of the "Great Divergence" and "Great Convergence" Stories. *Comparative Research on Major Regional Powers in Eurasia-Paper 2, Hokkaido Slavic-Eurasian Reserarch Center*, 27-56.
- PwC. (2025, 5 21). *2023 China tax policy review and 2024 outlook*. www.pwccn.com: <https://www.pwccn.com/en/tax/china-tax-review-2024.pdf> adresinden alındı
- pwc. (2025, 03 27). *pwc.com*. taxsummaries.pwc.com: <https://taxsummaries.pwc.com/peoples-republic-of-china/corporate/other-taxes> adresinden alındı
- Report, State Taxation Administration Annual. (2018). China: ReportState Taxation Administration People's Republic of China.
- Russell, B. (2022). *Batı Felsefesi Tarihi Cilt 2*. İstanbul: Alfa.
- Schumpeter, J. (2021). *Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi*. Eskişehir: Dorlion Yayınları (Tercüme: Vedat Ahsen Coşar).
- STA. (2025, 5 20). State Taxation Administration of the People's Republic of China: <https://www.chinatax.gov.cn/eng/c101270/c101272/c5157954/content.html> adresinden alındı
- STA. (2025, 3 27). *Devlet Vergilendirme İdaresi*. www.chinatax.gov.cn: <https://www.chinatax.gov.cn/eng/c101265/index.html> adresinden alındı
- Susam, N. (2016). *Kamu Maliyesi*. İstanbul: Beta.
- Tokatlıoğlu, M., & Selen, U. (2019). *Maliye Politikası*. Bursa: Ekin.
- tradingeconomics. (2025, 3 27). <https://tradingeconomics.com/> adresinden alındı
- Turan, D. (2020). Yapay Zekâ ve Vergi Uygulamalarına Etkisi. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol: 2 Sayı:1 Sayfa: 55-70.
- Ucoglu, D. (2020). CURRENT MACHINE LEARNING APPLICATIONS IN ACCOUNTING AND AUDITING. *9th Istanbul Finance Congress (IFC - 2020)*, Vol.12, (s. 1-7). İstanbul.
- UNDPChina. (2015). *China: Tax Policies and Income Inequality*. Issue Brief No. 13, November 2015. UNDP China.
- Wei, L., Yurong, Z., Yuanlin, G., Yinshan, L., Chengcheng, S., & Yuanfeng, W. (2021). Life cycle carbon cost of buildings under carbon trading and carbon tax system in China. *Sustainable Cities and Society*, 1-11 <https://doi.org/10.1016/j.scs.2020.102509>.

- WHO. (2025, 5 07). data.who.int: <https://data.who.int/countries/156> adresinden alındı
- World Intellectual Property Indicators. (2025, 03 27). *wipo.int*. world-intellectual-property-indicators: <https://www.wipo.int/web-publications/world-intellectual-property-indicators-2024-highlights/en/patents-highlights.html> adresinden alındı
- Xiao, C., & Shao, Y. (2020). Information system and corporate income tax enforcement: Evidence from China. *J. Account. Public Policy* 39, 1-17.
- Yang, S., & Zhao, X. (2024). The income redistribution effect of social security in China. *China Economic Review*, Volume 83, February 2024, 102082; <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2023.102082>.
- Yayman, D. (2021). Blockchain in Taxation. *Journal of Accounting and Finance*, 21(4), 140-153.
- Yayman, D. (2022). Dijital Ekonominin Vergilendirilmesi: Seçilmiş Bazı Ülke Uygulamaları. *Maliye Dergisi*, 183, 114–141.
- Yeldan, E. (2011). *İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Zhang, J. (2025, 05 07). *gisreportsonline*. gisreportsonline: <https://www.gisreportsonline.com/r/china-deflation/> adresinden alındı

Ekonomik Büyüme Sorunları Bağlamında Gelir Eşitsizliği: Kamu Maliyesi ve Yapısal Faktörler Perspektifi

Yüksel Çağdaş¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bolu, Türkiye 0000-0002-0112-2427

Özet

Anahtar Kelimeler:

Gelir Eşitsizliği, Ekonomik
Büyüme, Ekonomik
Kalkınma, Orta Gelir
Tuzağı, Panel Veri Analizi
JEL Kodları: I3, D3, O4,
O10

Bu çalışma, gelir eşitsizliği ile ekonomik büyüme sorunları arasındaki ilişkiyi kamu maliyesi ve yapısal faktörler çerçevesinde incelemektedir. 2001–2023 dönemini kapsayan ve düşük ile orta gelir grubundaki 69 ülkeye ait verilerle gerçekleştirilen panel veri analizi, gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve olumsuz etkiler oluşturduğunu göstermektedir. Bulgular, gelir dağılımındaki bozulmanın kişi başına düşen geliri azaltarak ülkelerin daha yüksek gelir gruplarına geçişini zorlaştırdığını ortaya koymaktadır. Buna karşılık, eğitim harcamaları, ekonomik özgürlük, dış ticaret dengesi ve yüksek teknoloji ihracatın büyümeyi destekleyici etkiler oluşturduğu tespit edilmiştir. Enflasyon oranının büyüme üzerindeki negatif etkisi, makroekonomik istikrarsızlığın kalkınma sürecine zarar verdiğini göstermektedir. Elde edilen sonuçlar, gelir eşitsizliğini azaltıcı, beşeri sermayeyi güçlendirici ve kurumsal serbestliği artırıcı politikaların, orta gelir tuzağından çıkış sürecinde belirleyici rol oynadığını ortaya koymakta ve bu yönüyle literatüre katkı sunmaktadır.

Income Inequality in the Context of Economic Growth Issues: A Public Finance and Structural Factors Perspective

Abstract

Key Words:

Income Inequality,
Economic Growth,
Economic Development,
Middle Income Trap, Panel
Data Analysis
JEL Kodları: I3, D3, O4,
O10

This study examines the relationship between income inequality and economic growth issues within the framework of public finance and structural factors. Panel data analysis, conducted with data from 69 low- and middle-income countries covering the period 2001–2023, demonstrates that income inequality has significant and negative effects on economic growth. The findings suggest that deterioration in income distribution reduces per capita income, making it harder for countries to transition to higher-income groups. Conversely, education expenditures, economic freedom, foreign trade balance, and high-technology exports are found to have growth-supporting effects. The negative impact of inflation on growth suggests that macroeconomic instability harms the development process. The results demonstrate that policies that reduce income inequality, strengthen human capital, and increase institutional freedom play a decisive role in the process of exiting the middle-income trap and, in this respect, contribute to the literature.

¹Sorumlu yazar iletişim bilgileri/Corresponding author contact information: yukselcagdas@ibu.edu.tr

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 27.09.2025 Makale Kabul Tarihi /Accepted:25.10.2025

Araştırma Makalesi/ Research Article

Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies Licensed under [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

Citation / Atıf: Çağdaş, Y. (2025). Ekonomik Büyüme Sorunları Bağlamında Gelir Eşitsizliği: Kamu Maliyesi ve Yapısal Faktörler Perspektifi. *Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies*, 5(2), 133-148. <https://doi.org/10.71284/sjffls.202522>

EXTENDED ABSTRACT

This study explores how income inequality influences countries' growth performance through public finance and structural factors. The research question is twofold: (i) whether higher income inequality lowers per-capita income and hinders countries' progress to higher income levels, and (ii) which structural and fiscal variables—such as education spending, economic freedom, high-technology exports, the foreign trade balance, inflation, and unemployment—affect that relationship. Focusing on low- and middle-income economies, the paper directly addresses the middle-income trap debate, where persistent structural barriers and distributional issues are thought to slow, stall, or prevent convergence. The analysis uses an unbalanced country-panel dataset for 66 low- and middle-income countries from 2001 to 2023 (based on data availability after harmonization). The dependent variable is the log of per-capita GDP (World Bank). The main independent variable is the Gini coefficient (World Bank). Control variables include structural and fiscal factors: log education expenditure (% of GDP), the economic freedom index (Heritage Foundation), log high-technology exports (% of manufacturing exports), the foreign trade balance, inflation, and unemployment (World Bank). All continuous variables were checked for outliers and scale; log transformations were used where appropriate to stabilize variance and facilitate the calculation of elasticities. The preferred econometric model is a two-way fixed-effects model with year dummies, chosen over a random-effects model based on the Hausman test ($\chi^2=52.00$; $p=0.0038$). Given clear evidence of groupwise heteroskedasticity (Modified Wald), serial correlation (AR (1) dynamics), and cross-sectional dependence (CD/LM diagnostics), inference relies on Driscoll–Kraay standard errors, which are robust to heteroskedasticity, serial correlation, and spatial dependence in panels with large N and moderate T. The model fit is high (within $R^2 \approx 0.83$), and joint significance is established (Wald $\chi^2(7) = 185.37$; $p<0.01$). Coefficients are interpreted as semi-elasticities for level regressors and elasticities for logged regressors. The results reveal a consistent and economically meaningful link between income distribution and economic performance. Income inequality exerts a negative and statistically significant influence on per-capita income ($\beta \approx -0.0141$; $p<0.01$), confirming that unequal income distribution depresses growth by constraining aggregate productivity and limiting upward mobility. Education spending demonstrates a positive and statistically significant effect ($\beta \approx 0.069$; $p\approx 0.035$), indicating that investments in human capital enhance productivity and long-term growth potential. Economic freedom also shows a strong positive impact ($\beta \approx 0.0152$; $p<0.01$), emphasizing the importance of institutional quality, regulatory efficiency, and market openness for sustainable development. High-technology exports ($\beta \approx 0.0084$; $p\approx 0.069$) and the foreign trade balance ($\beta \approx 0.0021$; $p\approx 0.032$) positively influence income levels, reflecting the role of technological upgrading and external competitiveness in promoting growth. Inflation shows a negative and significant relationship ($\beta \approx -0.049$; $p\approx 0.001$), indicating that macroeconomic instability hampers growth through price volatility and uncertainty. Although unemployment has the expected negative sign, it remains statistically insignificant ($p\approx 0.33$), suggesting its effects on growth may be indirect, operating through investment, labor-market dynamics, or delayed adjustments. Overall, the consistency of signs and significance under Driscoll–Kraay standard errors enhances confidence in the findings, confirming that the negative distributional effects and positive structural drivers are not artifacts of heteroskedasticity, serial correlation, or cross-sectional dependence. The results clearly show that distribution matters for development. Higher income inequality is linked to lower per-capita income, reinforcing the idea that unequal economies face structural barriers that hinder progress into higher income tiers—an important insight for discussions about the middle-income trap. Conversely, investments in human capital (education), institutional quality, market freedom, technology-intensive exports, and sound external balances are associated with higher income levels, providing a comprehensive policy framework for inclusive, productivity-driven growth. The negative impact of inflation highlights the need for credible macroeconomic policies that maintain price stability to safeguard real incomes and promote investment. Theoretically, by combining public-finance tools (such as education spending and fiscal-institutional quality through economic freedom components) with structural factors (like technology and trade balance) within a single panel framework, this study connects inequality–growth mechanisms to practical policy areas. The findings support theories linking distribution to human capital accumulation, innovation incentives, and institutional quality.

GİRİŞ

Ekonomik büyüme ve kalkınma literatüründe son yıllarda giderek daha fazla dikkat çeken kavramlardan biri olan “orta gelir tuzağı” (OGT), birçok gelişmekte olan ülkenin büyüme performansını uzun vadede sınırlandıran yapısal bir büyüme ve kalkınma sorunu olarak ortaya çıkmaktadır (Gill & Kharas, 2007; Eichengreen vd., 2012). OGT, ülkelerin belirli bir kişi başına düşen gelir (KMG) düzeyine ulaştıktan sonra yüksek gelirli ekonomiler sınıfına geçememesi ve bu gelir seviyesinde uzun yıllar boyunca sıkışıp kalması durumunu ifade etmektedir. Bu olgu, ekonomik büyüme sürecini sürdürülemez hale getiren; katma değerli üretim eksikliği, yetersiz beşerî sermaye, kurumsal zayıflık ve dışa bağımlılık gibi unsurlardan beslenen çok boyutlu bir kalkınma problemi niteliği taşımaktadır (Felipe vd., 2012; Lee, 2013; Rodrik, 2016; Çağdaş & Savaşan, 2025).

Ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğini ve dolayısıyla OGT gibi büyüme sorunlarını şekillendiren yapısal faktörlerin önemli bir kısmı, doğrudan ya da dolaylı biçimde gelir eşitsizliğinden kaynaklanmaktadır. Gelir eşitsizliği, yalnızca kısa vadeli ekonomik büyüme üzerinde değil; sermaye birikimi, beşerî sermaye gelişimi, girişimcilik, finansal erişim ve gelir grupları arasındaki geçişkenlik gibi uzun vadeli kalkınma dinamikleri üzerinde de belirleyici rol oynamaktadır (Piketty, 2014; Stiglitz, 2014; Galor & Zeira, 1993). Literatürdeki pek çok çalışma, yüksek düzeyde gelir eşitsizliğinin ülkelerin orta gelir seviyesinde sıkışmasına yol açtığını; buna karşın eşitsizlik azaldıkça daha yüksek gelir seviyelerine geçişin kolaylaştığını ortaya koymaktadır (Alesina & Rodrik, 1994; Islam, 2013; Islam, 2014; Egawa, 2013). Bu bağlamda, gelir eşitsizliği ile ekonomik büyüme sorunları arasındaki ilişki yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal boyutları da içeren çok yönlü bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla bu ilişkinin ampirik olarak incelenmesi, yalnızca büyüme ve kalkınma ekonomisi literatürü için değil, aynı zamanda sosyal politika ve kalkınma stratejileri açısından da önem taşımaktadır.

Bu çalışma, 2001–2023 dönemini kapsayan bir panel veri seti üzerinden, düşük ve orta gelir grubundaki 69 ülkede gelir eşitsizliğinin KMG üzerindeki etkisini analiz ederek ekonomik büyüme sorunlarının altında yatan yapısal unsurları değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ampirik analizde Gini katsayısı temel bağımsız değişken olarak kullanılırken; ekonomik özgürlük, eğitim harcamaları, yüksek teknoloji ihracatı, dış ticaret dengesi, enflasyon ve işsizlik gibi faktörler kontrol değişkenleri olarak modele dahil edilmiştir. Böylelikle gelir eşitsizliğinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, diğer makroekonomik faktörlerden ayrıştırılarak test edilmiştir.

Ayrıca bu çalışma, Çağdaş (2025)’in gelir eşitsizliği ile OGT ilişkisini korelasyon analizi ve basit nedensellik testleri çerçevesinde ele alan araştırmasının metodolojik bir devamı niteliğindedir. Önceki bulguları panel veri analizi yoluyla daha sağlam ve kapsamlı biçimde sınayarak, gelir eşitsizliği–büyüme sorunları ilişkisinin kurumsal ve yapısal belirleyicilerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu yönüyle çalışma, söz konusu araştırma hattının sürekliliğini sağlayarak literatüre yalnızca ampirik değil, aynı zamanda yöntemsel bir katkı sunmakta ve OGT’nin anlaşılmasına yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ekonomik büyümeye ve kalkınmaya dair literatürde, ülkelerin belirli bir KMG seviyesine ulaştıktan sonra daha yüksek gelir grubuna geçmekte zorlanmaları ve uzun süre orta gelir seviyesinde sıkışıp kalmaları OGT olarak tanımlanmaktadır (Gill & Kharas, 2007). OGT, yalnızca gelir düzeyi ile değil, aynı zamanda ekonomik, mali, sosyal ve kurumsal faktörlerle de ilişkili olup, süreklilik arz eden bir yapısal sorun olarak ele alınmaktadır (Eichengreen vd., 2012).

OGT’yi açıklayan temel faktörler arasında, düşük katma değerli üretim yapısından kurtulamama, beşerî

sermayenin yetersizliği, inovasyon eksikliği ve kurumsal yetersizlikler öne çıkmaktadır (Felipe vd., 2012; Lee, 2013). Endojen büyümeye dayalı modellerde, üretkenlik artışı ve inovasyon süreci uzun vadeli büyümeyi belirleyen ana unsurlar arasında yer almakta olup, OGT'ye giren ülkelerde bu alanlardaki yetersizlikler önemli bir engel oluşturmaktadır (Romer, 1990; Aghion & Howitt, 1990). Sanayileşme sürecinde emek-yoğun üretim modeline bağımlılık, verimlilik artışı kısıtlayarak ülkelerin yüksek katma değerli üretime geçişini zorlaştırmaktadır (Çağdaş ve Savaşan, 2025). Aynı zamanda, OGT'den çıkış için gerekli olan teknolojik dönüşüm süreci, ekonomik kalkınma modellerinin temel dinamikleriyle doğrudan ilişkilidir (Rodrik, 2016).

OGT ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişki “doğrudan” ilk kez Egawa (2013) ve Islam (2013) tarafından ortaya konulan teorik çerçeve doğrultusunda değerlendirilmektedir. Egawa (2013), gelir eşitsizliğinin, ülkelerin OGT'den çıkış sürecinde en kritik engellerden biri olduğunu ve beşeri sermaye yatırımları ile ekonomik dönüşüm süreçleri üzerinde doğrudan baskı oluşturduğunu vurgulamaktadır. Özellikle gelir dağılımındaki adaletsizlik, düşük gelir gruplarının sermaye birikimi yapamamasına neden olurken, yüksek gelirli kesimlerin servet yoğun yatırımlara yönelmesi verimli üretim yatırımlarını azaltarak ülkelerin OGT'ye sıkışmasını hızlandırmaktadır. Islam (2013) ise gelir eşitsizliğinin, inovasyon sürecini ve teknoloji temelli büyümeyi engellediğini savunarak, yüksek gelir eşitsizliğinin yenilikçi girişimciliği teşvik eden mekanizmalar üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğunu belirtmektedir. Buna göre, gelir eşitsizliği yüksek olan ülkelerde, beşeri sermaye ve finansal kaynaklara erişim kısıtlandığı için yenilikçilik seviyesi düşmekte ve teknoloji tabanlı büyüme potansiyeli zayıflamaktadır. Bu durum, OGT'nin en önemli nedenlerinden biri olan düşük verimli üretim yapısını sürdürmekte ve ülkelerin uzun vadede ekonomik dönüşüm sağlayamamalarına yol açmaktadır.

Gelir eşitsizliği ve OGT arasındaki ilişki, birçok ekonomik ve sosyal faktörle doğrudan bağlantılıdır. Gelir eşitsizliği, tüketim, yatırım ve tasarruf seviyeleri üzerinde belirleyici bir rol oynayarak ekonomik büyüme sürecini şekillendirmektedir (Alesina & Rodrik, 1994). Düşük gelirli bireylerin finansal kaynaklara sınırlı erişimi, sermaye birikimini ve girişimciliği olumsuz etkileyerek ekonomik dinamizmi zayıflatmaktadır. Bununla birlikte, yüksek gelir eşitsizliği, eğitim ve sağlık gibi beşeri sermaye yatırımlarına erişimi kısıtladığından uzun vadede verimlilik artışı sınırlandırmakta ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir (Galor & Zeira, 1993). Ayrıca, gelir dağılımındaki adaletsizlik, toplumsal huzursuzluklara neden olarak siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa yol açabilmektedir (Acemoglu & Robinson, 2013).

Özellikle, ekonomik yapısı dış borç ve kısa vadeli sermaye girişlerine dayalı olan ülkelerde gelir eşitsizliği daha büyük bir sorun haline gelmektedir. Dışa bağımlı ekonomilerde gelir dağılımındaki dengesizlikler, uzun vadeli sürdürülebilir büyüme için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Krediye erişimi kısıtlı olan düşük gelirli kesimler, finansal araçları kullanarak ekonomik fırsatlardan yararlanamazken, sermaye sahipleri varlık fiyatlarındaki artışlarla servetlerini daha da artırmaktadır. Bu durum, ekonomik büyümenin kapsayıcı olmaktan uzaklaşmasına ve gelir eşitsizliğinin giderek derinleşmesine yol açmaktadır (Stiglitz, 2014; Ostry vd., 2014; Atkinson, 2015; UNCTAD, 2016).

Öte yandan, gelir eşitsizliği yalnızca ekonomik etkileriyle sınırlı kalmayıp, sosyal yapının bütünlüğü açısından da önemli sonuçlar doğurmaktadır. Artan eşitsizlik, sosyal yaşamı kısıtlamakta ve bireylerin ekonomik fırsatlardan eşit şekilde yararlanmasını engellemektedir. Eğitime erişimdeki adaletsizlikler, düşük gelir gruplarının nitelikli işgücü piyasasına katılımını zorlaştırarak, gelir dağılımındaki dengesizlikleri uzun vadede pekiştirmektedir. Eğitime erişimin sınırlı olması, teknoloji ve bilgi ekonomisine dayalı büyüme süreçlerine katılımı da azaltmakta ve ülkelerin küresel rekabet gücünü olumsuz etkilemektedir (Stiglitz, 2014; UNESCO, 2020; Csathó, 2023).

Şekil 1'de de görüldüğü üzere, OGT'nin aşılabilmesi için çok boyutlu ve eşgüdümlü politikaların hayata geçirilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, beşeri sermayenin güçlendirilmesi, yenilikçilik kapasitesinin artırılması, mali ve finansal yapının istikrara kavuşturulması, kurumsal reformların gerçekleştirilmesi ve sosyal refah politikalarının etkin biçimde uygulanması temel öncelikler arasında yer almaktadır. Beşeri sermaye yetersizliği, düşük vasıflı işlerin iş gücü piyasasında yaygınlaşmasına neden olarak ekonomik büyüme sürecini baskılamakta ve uzun vadede verimlilik artışı sınırlandırmaktadır (Goldin & Katz, 2018). Yenilikçilik

kapasitesinin zayıf olması ise teknolojik dönüşümü engellemekte ve ülkelerin bilgi ekonomisine entegrasyonunu geciktirmektedir (Aghion & Howitt, 1990).

Şekil 1. Orta Gelir Tuzağından Çıkışta Temel Politika Alanları

Kaynak: Çağdaş (2021)'den yararlanılarak yeniden tasarlanmıştır.

Gelir eşitsizliği, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve toplumsal istikrar açısından belirleyici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Eğitim politikalarının güçlendirilmesi, iş gücü piyasasında kapsayıcı reformların uygulanması ve gelir adaletsizliklerini azaltmaya yönelik vergi sistemlerinin geliştirilmesi gibi kamu maliyesi reformları, OGT'den çıkış sürecini hızlandırabilecek önemli araçlardır. Son olarak, ekonomik özgürlüklerin sağlanması, kurumsal reformların hayata geçirilmesi ve hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi, yatırım ortamının iyileştirilmesine ve uzun vadeli kalkınma stratejilerinin başarıyla uygulanmasına katkı sağlayacaktır.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Gelir eşitsizliği ile OGT arasındaki ilişkiyi ele alan literatür, hem teorik hem de ampirik olarak bu etkileşimin çok boyutlu bir doğaya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Teorik çalışmalar, eşitsizliğin beşeri sermaye yatırımları, kurumsal yapılar, iç talep, girişimcilik ve teknolojik gelişim gibi büyüme dinamiklerini zayıflatarak ülkelerin yüksek gelir grubuna geçişini engellediğini vurgulamaktadır.

Galor & Zeira (1993), düşük gelirli bireylerin eğitimde yetersizliklerinin beşeri sermaye gelişimini sınırlayarak uzun vadeli büyümeyi sekteye uğrattığını öne sürerken; Alesina & Rodrik (1994), eşitsizliğin sermaye birikimini ve yatırımları azaltarak ekonomik büyüme üzerinde doğrudan olumsuz etki oluşturduğunu savunmaktadır. Bu çalışmalarda, eşitsizlik yalnızca sosyal adalet açısından değil, aynı zamanda kalkınma ekonomisinin merkezinde yer alan büyüme dinamikleri bakımından da kritik bir unsur olarak ele alınmaktadır.

Egawa (2013), gelir eşitsizliğinin iç talep üzerindeki etkilerine odaklanmakta ve eşitsizliğin özellikle orta sınıfı zayıflatarak tüketim kapasitesini düşürdüğünü, dolayısıyla büyüme potansiyelini sınırladığını belirtmektedir. Islam (2013) ise eşitsizliğin inovasyon ve girişimcilik süreçlerini olumsuz etkilediğini; bu durumun teknolojik ilerlemeyi yavaşlatarak ülkelerin OGT'den çıkışını engellediğini savunmaktadır. Islam (2014), kurumsal kalite ile eşitsizlik arasındaki karşılıklı etkileşime dikkat çekmekte ve zayıf demokratik kurumların eşitsizliği pekiştirerek ekonomik tıkanmalara yol açtığını ortaya koymaktadır.

Kurumsal yapıların kalkınma üzerindeki belirleyici rolüne dikkat çeken bir diğer önemli çalışma da Acemoğlu & Robinson (2013) tarafından ortaya konulmuştur. Bu çalışmada, kapsayıcı olmayan kurumların ekonomik eşitsizliği derinleştirdiği ve ülkeleri orta gelir düzeyinde kilitlediği belirtilmektedir. Bu bağlamda, yalnızca ekonomik göstergelere odaklanmak yeterli olmayıp, kurumsal dönüşümün de eşitsizlikle mücadelede belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

Ampirik literatür, bu teorik çerçeveyi farklı ülke grupları ve dönemler üzerinde test ederek gelir eşitsizliği ile OGT arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler kurmuştur. Berg & Ostry (2011), Aiyar vd. (2013) ve Williamson (2015) gibi çalışmalar geniş panel veri setleriyle eşitsizliğin sürdürülebilir büyümeyi engellediği ve ülkeleri orta gelir bandında sıkıştırdığını göstermektedir. Felipe vd. (2012), Güney Kore'nin eşitsizlikle mücadele ederek OGT'den çıkabildiğini; Malezya ve Tayland gibi ülkelerin ise bu nedenle yüksek gelir grubuna geçmekte zorlandığını ifade etmektedir. Milanovic (2016) ise küreselleşme ve neoliberal reformların eşitsizliği artırarak OGT'yi pekiştirdiğine dikkat çekmektedir.

Eşitsizlikle kalkınma arasındaki ilişki yalnızca OGT bağlamında değil, daha geniş ölçekte de tartışılmıştır. Kalkınma iktisadının klasik literatürü bu ilişkinin dinamik yapısına dikkat çekmektedir. Kuznets (1955), ekonomik kalkınma sürecinde gelir dağılımının önce bozulup sonra iyileşeceğini öne süren “ters-U hipotezi” ile bu alana öncülük etmiştir. Ancak daha güncel çalışmalar, yüksek eşitsizliğin özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde büyümeyi olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Barro (2000), panel veri analizleriyle eşitsizliğin yatırım ve eğitim gibi büyüme kanalları üzerinde baskı oluşturduğunu vurgularken; Persson & Tabellini (1991), eşitsizliğin politik kutuplaşmayı artırarak uzun vadeli ekonomik istikrarı tehdit ettiğini göstermektedir. Easterly (2001), eşitsizliğin orta sınıfın zayıflamasına neden olarak sosyal uyumu ve kalkınma motivasyonunu azalttığını savunurken; Stiglitz (2014), eşitsizliğin demokratik işleyiş ve kurumsal etkinlik üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekmektedir. Bu çalışmalar, eşitsizliği sadece bir bölüşüm problemi değil, aynı zamanda kalkınmanın niteliğini belirleyen yapısal bir unsur olarak da değerlendirmektedir.

Ulusal literatürde yapılan çalışmalar da bu genel eğilimle örtüşmektedir. Alpdoğan (2023), ekonomik büyümenin tek başına gelir eşitsizliğini azaltmak için yeterli olmadığını; bu sürecin etkin işlemesi için sosyal politika müdahalelerinin şart olduğunu ortaya koymaktadır. Öztürk & Oktar (2017), büyümenin belirli bir aşamadan sonra eşitsizliği artırabileceğini savunarak, büyümenin kalitesi ve kapsayıcılığına odaklanılmasının önemini vurgulamaktadır. Peçe vd. (2016) ve Akalin vd. (2018) gelir eşitsizliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü Türkiye örneğinde ekonometrik olarak test etmektedir. Ulusoy vd., (2015) ise eğitim harcamalarının gelir eşitsizliği üzerindeki etkisine dikkat çekerek, ortaya çıkan eşitsizliğin sosyal sorunlarla bir ekonomik büyüme problemine yol açabileceğini ileri sürmektedir. Ulusal literatür, genel olarak kamu harcamaları, eğitim, sağlık ve sosyal yardımların daha adil ve dengeli bir kalkınma için kritik rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede Çağdaş (2025)'in çalışması, literatürde yer alan hem ulusal hem de uluslararası araştırmalardan belirli yönleriyle, özellikle de metodolojik açıdan farklılaşmaktadır. 2000–2023 döneminde 50 ülkeyi kapsayan panel veri setiyle gerçekleştirilen araştırma, gelir eşitsizliği ile ekonomik büyüme ilişkisini doğrudan OGT bağlamında ele almış; korelasyon, basit panel regresyon ve nedensellik analizi aracılığıyla iki değişken arasında güçlü ve çift yönlü bir ilişki tespit etmiştir. Böylece çalışma, yalnızca büyüme–eşitsizlik etkileşimini test etmekle kalmayıp, bu ilişkinin yapısal ve kurumsal belirleyicilerini de ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, kapsayıcı büyüme politikaları ve eşitsizliği azaltıcı reformların OGT'den çıkışta kilit rol oynadığını göstererek literatüre hem kapsam hem yöntem bakımından özgün bir katkı sağlamaktadır.

Bu çalışma ise söz konusu araştırmanın (yani Çağdaş, (2025)'e ait çalışmanın) metodolojik bir devamı niteliğinde olup, panel veri analizini genişletilmiş bir örneklem ve güncellenmiş göstergelerle yeniden ele alarak önceki bulguların sağlamlığını test etmektedir. Böylece, gelir eşitsizliği ile ekonomik büyüme sorunları arasındaki ilişki bu kez kamu maliyesi ve yapısal faktörler perspektifinden değerlendirilmekte; eşitsizliğin yalnızca sosyal bir sonuç değil, aynı zamanda büyüme sürecini belirleyen yapısal bir unsur olduğu ampirik olarak ortaya konulmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde hem ulusal hem de uluslararası literatür gelir eşitsizliğinin OGT ile güçlü bir bağlantısı olduğunu ortaya koymaktadır. Eşitsizlik, beşerî sermaye yetersizliklerinden yatırım kısıtlarına, kurumsal zayıflıklardan talep daralmasına kadar çok sayıda unsur üzerinden büyümenin sürdürülebilirliğini zayıflatmakta ve ülkelerin kalkınma sürecinde takılmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, eşitsizlikle

mücadele yalnızca sosyal bir hedef değil, aynı zamanda ekonomik kalkınmanın sürekliliği açısından da stratejik bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

3. METODOLOJİ VE MODEL SEÇİMİ

Bu çalışmada, düşük ve orta gelirli ülkelerde gelir eşitsizliği ile orta gelir tuzağı arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Panel veri analizi, hem yatay kesit hem de zaman serisi boyutlarını bir araya getirerek ekonomik süreçlerin dinamiklerini daha kapsamlı biçimde inceleme imkânı sunan güçlü bir ekonometrik yöntemdir. Bu yöntem, sadece bir döneme ait farklı birimler arası değişimi ya da tek bir birimin zaman içindeki değişimini değil, her iki boyutu aynı anda analiz etme olanağı sağlamaktadır (Baltagi, 2005, s. 4).

Panel veri kullanımı, gözlem sayısını artırarak tahminlerin etkinliğini yükseltmekte, çoklu doğrusal bağlantı sorununu azaltmakta ve bireyler arası heterojenliği kontrol edebilme avantajı sunmaktadır (Hsiao, 2014, s. 39). Ayrıca, değişkenler arasındaki ilişkilerin zaman içindeki seyrini izlemeye olanak tanıdığı için, sadece statik ilişkileri değil, dinamik etkileri de ortaya koyabilmektedir (Gujarati & Porter, 2020, s. 22).

Panel veri setlerinde, yatay kesitte yer alan birimlerin etkileri “birim etkisi”, zaman boyutunda yer alan dönemsel etkiler ise “zaman etkisi” olarak tanımlanmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2020, s. 5; Güriş, 2018, s. 6). Panel veri dengeli veya dengesiz yapıya sahip olabilir: eksiksiz bir zaman kapsayıcılığına sahip veri setleri “dengeli panel”, bazı dönemlerde gözlemler eksikse “dengesiz panel” olarak nitelendirilir (Greene, 2016, s. 348).

Panel veri analizinin sağladığı başlıca avantajlar şu şekilde özetlenebilir: zaman serileri ve yatay kesit verilerin birleşiminden oluşması nedeniyle daha geniş bir veri seti sunarak daha güvenilir tahminler yapılmasına olanak tanınması; birimlere özgü heterojenliği dikkate alarak bu etkileri model içinde kontrol edebilmesi; çoklu doğrusal bağlantı probleminin daha az görülmesi; serbestlik derecesi ve tahmin etkinliğinin artması; ve gözlemlenemeyen etkilerin daha sağlıklı bir biçimde analiz edilebilmesidir (Baltagi, 2005, s. 3-5). Bununla birlikte, panel veri analizine ilişkin bazı sınırlılıklar da bulunmaktadır. Veri setlerinin genişliği nedeniyle veri toplama süreci zorlaşabilmekte; mikro düzeydeki analizlerde birim sayısının fazlalığı doğrusal olmayan modellerde tahmin problemlerine neden olabilmekte; hata terimleri zaman serisi ve yatay kesit etkilerini aynı anda taşıdığından sapmalar içerebilmekte ve modeldeki heterojenliğin yeterince yansıtılmaması durumunda tahminlerin tutarlılığı zarar görebilmektedir (Hsiao, 2014, s. 4-10). Bu bağlamda, heterojenliğin modele yansıtılması, sabit ya da eğim parametrelerinin farklı birimlerde değişkenlik gösterebildiği varsayımıyla mümkündür (Yerdelen Tatoğlu, 2020, s. 7).

Panel veri modelleri, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin hem birim hem de zaman boyutunda değiştiği regresyon yapılarıdır. Panel veri modeli genel formuyla şu şekilde ifade edilmektedir:

$$Y_{it} = \beta_{it} + \beta_1 X_{1it} + \dots + \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N; t = 1, 2, \dots, T \quad (1)$$

burada i birim (örneğin ülke), t zaman periyodu olmak üzere; Y_{it} bağımlı değişkeni, β_{it} sabit terimi ve ε_{it} hata terimini ifade etmektedir. Hata terimlerinin ortalamasının sıfır, varyansının sabit olduğu ve otokorelasyon ile çoklu doğrusal bağlantı problemlerinin bulunmadığı varsayılmaktadır (Hsiao, 2014, s. 34-39).

Panel veri analizinde yaygın olarak üç temel model yaklaşımı kullanılmaktadır: klasik model, sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modeli. Klasik modelde, tüm gözlemlerin homojen olduğu ve birim/zaman etkilerinin bulunmadığı varsayılmakta ve tahminler Havuzlanmış En Küçük Kareler yöntemiyle gerçekleştirilmektedir (Greene, 2016, s. 346). Sabit ve rassal etkiler modelleri ise, birim ve/veya zaman etkilerinin varlığını dikkate alarak tahmin yapılmasını sağlamaktadır.

Sabit etkiler modeli (fixed effects), her bir birimin kendine özgü sabit bir etkiye sahip olduğu varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Bu modelde sabit terimler birimler arasında farklılık gösterir ve gözlemlenemeyen birim etkilerinin bağımsız değişkenlerle ilişkili olduğu kabul edilir (Asteriou & Hall, 2011, s. 418-419; Greene, 2016, s. 433-437). Modelin genel formu şu şekildedir:

$$Y_{it} = \bar{\beta} + \alpha_i + \beta_1 X_{1it} + \dots + \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N \text{ ve } t = 1, 2, \dots, T \quad (2)$$

burada α_i her bir birime özgü sabit terimi göstermektedir (Baltagi, 2005: 21). Bu model literatürde “En Küçük Kareler Kukla Değişkeni Modeli” olarak da bilinmekte olup, grup sabitliklerinin sınanmasında F testi kullanılmaktadır.

Rassal etkiler modeli (random effects) ise, birim etkilerinin bağımsız değişkenlerle ilişkisiz olduğu ve hata teriminin bir bileşeni olarak ele alındığı bir modeldir. Bu modelde birim etkileri sabit değildir ve varyans bileşenleri yaklaşımıyla tahmin edilmektedir (Greene, 2016, s. 347). Modelin genel yapısı:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \dots + \beta_k X_{kit} + \alpha_i + \varepsilon_{it} \quad i = 1, 2, \dots, N \text{ ve } t = 1, 2, \dots, T \quad (3)$$

şeklinde tanımlanmaktadır (Asteriou & Hall, 2011, s. 420).

Hangi modelin tercih edileceği, önsel varsayımlar doğrultusunda belirlenebileceği gibi, Hausman testi yoluyla da ampirik olarak test edilebilmektedir (Gujarati & Porter, 2020, s. 593-594).

Modelin tahmininden sonra, ekonometrik modelin doğruluğunu ve güvenilirliğini artırmak amacıyla temel panel veri varsayımlarının sağlanıp sağlanmadığının test edilmesi gerekmektedir. Panel veri analizinde heteroskedastisite, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı gibi varsayımlar ihlal edildiğinde tahmin edilen katsayılar tutarsız ve hatalı hale gelebileceğinden, bu problemleri tespit etmek için bazı testlerin yapılması gerekmektedir (Güriş & Çağlayan Akay, 2018). Bu testler aşağıda belirtilmiştir.

Heteroskedastisite: Hata terimi varyansının bağımsız değişkendeki değişimlere bağlı olarak değişmesi durumudur (Akkaya, 1990, s. 450-451). Heteroskedastisitenin tespiti için genel olarak “Modified Walt Testi”, “Breusch-Pagan / Cook-Weisberg Testi”, Breusch-Pagan “Lagrange Multiplier (LM) Testi” veya “Likelihood Ratio (LR) Testi” kullanılmaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2020, s. 230).

Otokorelasyon: Hata terimlerinin birbiri ile ilişkili olması durumudur (Dikmen, 2009, s. 149). Otokorelasyonun tespiti için genellikle “Wooldridge Otokorelasyon Testi”, “Lagrange Multiplier (LM) Testi”, “Breusch-Godfrey Tipi Testler”, “Baltagi–Wu LBI Testi” ve “Panel Spesifik LM Testi” gibi testler tercih edilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2020, s. 233).

Yatay Kesit Bağımlılığı: Panel veri setindeki birimlerin (örneğin ülkeler, firmalar veya bireyler) hata terimlerinin birbirinden bağımsız olmaması, yani bir birimde meydana gelen şokların ya da gelişmelerin diğer birimleri de etkilemesi durumudur (Pesaran, 2004, s. 1-3). Yatay kesit bağımlılığının tespiti için genellikle “Breusch–Pagan LM Testi”, “Pesaran CD Testi” veya “Friedman ve Frees Testleri” gibi testler tercih edilmektedir (De Hoyos & Sarafidis, 2006).

Model tahmininde yukarıda ifade edilen Heteroskedastisite, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı sorunlarından en az birinin olması durumunda dirençli tahmincilerin (robust) kullanılması önerilmektedir (Gujarati & Porter, 2020, s. 389-394). Farklı dirençli tahminciler literatürde yer almakla birlikte Driscoll-Kraay (1998) Tahmincisinin daha tutarlı sonuçlar verdiği gözlemlenmiştir. Driscoll-Kraay tahmincisi, klasik yöntemlerin yetersiz kaldığı durumlarda panel veri analizine dayanıklı standart hatalar sunarak modelin istatistiksel geçerliliğini artırmaktadır. Bu yöntem, özellikle geniş panel veri setlerinde ekonometrik hataları düzeltmek için etkin bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Driscoll & Kraay, 1998; Baltagi, 2005).

4. VERİ SETİ VE ÖRNEKLEM

Çalışmanın analizinde, 2001-2023 yıllarını kapsayan ve düşük ve orta gelir grubunda yer alan 69 ülke² için bir panel veri seti oluşturulmuştur. Ülkelerin seçiminde veri sürekliliğinin sağlanması ve güvenilirliğin artırılması

² Arnavutluk, Arjantin, Ermenistan, Azerbaycan, Bangladeş, Belarus, Benin, Butan, Bolivya, Bosna Hersek, Botsvana, Brezilya, Bulgaristan, Kamerun, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Hırvatistan, Dominik Cumhuriyeti, Ekvador, Mısır, El Salvador, Fiji, Gürcistan, Gana, Guatemala, Honduras, Hindistan, Endonezya, İran, Jamaika, Ürdün, Kazakistan, Kenya, Kosova, Kırgızistan, Malezya, Maldivler, Moritanya, Mauritius, Meksika, Moldova, Moğolistan, Karadağ, Fas, Namibya, Nepal, Nikaragua, Nijerya, Kuzey Makedonya, Panama, Paraguay, Peru, Filipinler, Romanya, Senegal, Sırbistan, Güney Afrika, Sri Lanka, Tacikistan, Tanzanya, Tayland, Tonga, Tunus, Ukrayna, Uruguay, Özbekistan, Vietnam, Zambiya.

amacıyla Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların sunduğu ekonomik göstergeler dikkate alınmıştır. Veri setindeki değişkenler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1’de yer alan değişkenlerden kişi başına düşen gelir (KMG), eğitim harcamaları (Edu) ve yüksek teknoloji ihracat (High) değişkenleri logaritmik forma dönüştürülmüştür. Bu dönüşüm, değişkenlerin dağılımındaki asimetrisi azaltarak varyansın dengelenmesine, doğrusal olmayan ilişkilerin daha sağlıklı biçimde analiz edilmesine ve tahmin edilen katsayıların esneklik olarak yorumlanmasına olanak sağlamaktadır.

Tablo 1. Değişkenlere Ait Bilgiler

Sembol	Değişken	Kaynak	İşaret Yönü Beklentisi
KMG (log)	Kişi Başına Düşen Gelir	Dünya Bankası	
Gini	Gini Katsayısı	Dünya Bankası	(-)
Edu (log)	Eğitim Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı	Dünya Bankası	(+)
Free	Ekonomik Özgürlük İndeksi	Heritage Fonu	(+)
High (log)	Yüksek Teknolojili Mal İhracatı	Dünya Bankası	(+)
Trd	Dış ticaret dengesi	Dünya Bankası	(+)
Inf	Enflasyon Oranı	Dünya Bankası	(-)
Emp	İşsizlik Oranı	Dünya Bankası	(-)

Not: KMG, Edu ve High değişkenleri logaritmik forma dönüştürülmüştür.

Bu çalışmada, bağımlı değişken olarak kişi başına düşen gelir (KMG) değişkeni kullanılmıştır. OGT’nin göstergesi olan bu değişken, Dünya Bankası verilerine dayanmaktadır. Temel bağımsız değişken olarak gelir eşitsizliğini ölçen Gini katsayısı (Gini) ele alınmış olup, artan gelir eşitsizliğinin KMG üzerinde negatif bir etki oluşturacağı öngörülmektedir. Modelin yapısal sağlamlığını artırmak amacıyla ayrıca 6 kontrol değişkenine yer verilmiştir. Eğitim harcamalarının GSYİH içindeki payı (Edu), ekonomik özgürlük endeksi (Free), yüksek teknoloji mal ihracatının oranı (High) ve dış ticaret dengesi (Trd) pozitif yönlü etkiler yaratması beklenen değişkenler arasında yer alırken; enflasyon oranı (Inf) ve işsizlik oranı (Emp) gibi makroekonomik istikrarsızlık göstergeleri ise KMG üzerinde negatif etki oluşturacağı varsayılan kontrol değişkenleri olarak modele dahil edilmiştir.

Değişkenler arasında yer alan ekonomik özgürlük endeksi (Free), The Heritage Foundation (2024) tarafından oluşturulan ve ülkelerin ekonomik kurumlarını çok boyutlu olarak değerlendiren bir göstergedir. Endeks; hukukun üstünlüğü, kamu kesimi büyüklüğü, regülasyonların etkinliği ve piyasa açıklığı olmak üzere dört temel başlık altında toplanan 12 alt bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenler mülkiyet hakları, yargı bağımsızlığı, mali disiplin, vergi yükü, işgücü piyasası esnekliği ve ticaret açıklığı gibi faktörleri kapsayarak ekonomik özgürlüğün kurumsal, mali ve yapısal yönlerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Ekonomik özgürlük, bireylerin ekonomik kararlarını devlet müdahalesinden bağımsız biçimde alabilmelerine imkân tanıyan bir ortamı temsil etmekte olup; girişimciliği, yatırımı ve ekonomik büyümeyi teşvik eden önemli bir kurumsal unsur olarak değerlendirilmektedir.

5. UYGULAMA VE BULGULAR

Gelir eşitsizliği ve OGT arasındaki ilişkiyi analiz etmek için panel regresyon analizi yapılmıştır. Bu kapsamda veri seti düşük ve orta gelirli hemen hemen aynı dinamiklere sahip ülkelerden oluştuğu için model seçimi için önsel olarak sabit etkiler modeli tercih edilmiştir. Buna göre model,

$$Pgdp_{it} = \beta_0 + \beta_1 Gini_{it} + \beta_2 Edu_{it} + \beta_3 Free_{it} + \beta_4 High_{it} + \beta_5 Trd_{it} + \beta_6 Inf_{it} + \beta_7 Emp_{it} + u_i + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

şeklinde elde edilmiştir. Ardından model seçimi için öncelikle Hausman testi ve sonra heteroskedastisite, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı testleri yapılmıştır. Söz konusu testlere ilişkin sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Çalışmada kullanılan panel veri setine ilişkin Hausman testi sonucunda ($\chi^2 = 52,00$; $p = 0,0038$) sabit etkiler modelinin daha uygun olduğu belirlenmiştir. Modelin varsayımlarını test etmek amacıyla heteroskedastisite, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı analizleri yapılmıştır. Modifiye edilmiş Wald testi sonuçları ($\chi^2 = 22.124,81$; $p = 0,0000$), panelde birimler arasında değişen varyans (heteroskedastisite) bulunduğunu göstermektedir. Wooldridge otokorelasyon testi ($F = 63,1039$; $p = 0,0000$), hata terimleri arasında birinci dereceden otokorelasyonun varlığını ortaya koymuştur. Ayrıca Pesaran CD testi ($CD = 11,4333$; $p = 0,0000$) ve Breusch-Pagan LM testi ($LM = 472,14$; $p = 0,0000$) sonuçları, birimler arasında güçlü yatay kesit bağımlılığı bulunduğuna işaret etmektedir.

Bu bulgular, klasik tahmin yöntemleriyle elde edilecek sonuçların sapmalı olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle, heteroskedastisite, otokorelasyon ve yatay kesit bağımlılığı sorunlarına karşı dirençli sonuçlar elde etmek amacıyla Driscoll-Kraay sağlam standart hata tahmincisi kullanılmıştır. Bu yöntem, hem zaman boyutunda hem de yatay kesitler arasında olası bağımlılıkları dikkate alarak güvenilir standart hatalar üretmekte ve modelin ekonometrik geçerliliğini güçlendirmektedir.

Tablo 2. Hausman, Heteroskedastisite, Otokorelasyon ve Yatay Kesit Bağımlılığı Testi İstatistikleri

Varsayımlar	Uygulanan Testler	Test Değerleri	Sonuç	Çözüm İçin Uygulanan Yöntem
Sabit etkiler / Rassal etkiler	Hausman Testi	$\chi^2 = 52,00$ $p = 0,0038$	H_1 Hipotezi kabul edilmiştir.	Sabit etkiler modelinin kullanımı uygundur
Heteroskedastisite	Modifiye Edilmiş Wald Testi	$\chi^2 = 22124,81$ $p = 0,0000$	Heteroskedastisite var	Driscoll-Kraay Tahmincisi
Otokorelasyon	Wooldridge Test	F-testi = 63,1039 $p = 0,0000$	Otokorelasyon var	Driscoll-Kraay Tahmincisi
Yatay Kesit Bağımlılığı	Pesaran CD Testi ve Breusch-Pagan	$CD = 11,4333$ $p = 0,0000$ $LM = 472,14$ $p = 0,0000$	Yatay kesit bağımlılığı var	Driscoll-Kraay Tahmincisi

Model tahmin sonuçlarına göre kişi başına düşen gelir (KMG) bağımlı değişkeni ile gelir eşitsizliği ve belirlenen ekonomik kontrol değişkenleri arasındaki ilişki, sabit etkiler modeli çerçevesinde ve Driscoll-Kraay standart hataları kullanılarak tahmin edilmiştir. Model, 1176 gözlemden oluşan dengeli bir panel veri setine dayanmaktadır. Elde edilen bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Driscoll-Kraay Standart Hatalar ile Tahmin Edilen Analiz Sonuçları

Değişken	Katsayı	Standart Hata	p-değeri
Gini	-0,0141***	0,0028	0,0000
Edu (log)	0,0690**	0,0307	0,0350
Free	0,0152***	0,0044	0,0003
High (log)	0,0084*	0,0210	0,0691
Trd	0,0021**	0,0009	0,0320
Inf	-0,0490*	0,0012	0,0010
Emp	-0,0018	0,0018	0,3260
Sabit	6,9512***	0,2025	0,0000
Gözlem Sayısı:	1176	sigma_u:	0,7552
Wald $\chi^2(7)$:	185,37 (p=0,0000)	sigma_e:	0,1953
R ² :	0,8326	rho (p):	0,9372

Not: Anlamlılık düzeyleri: p<0,1 ise *, p<0,05 ise **, p<0,01 ise ***

Tablo 3'te Driscoll-Kraay standart hataları kullanılarak tahmin edilen sabit etkiler modeli sonuçları yer almaktadır. Otokorelasyon, heteroskedastisite ve yatay kesit bağımlılığı sorunlarına karşı dayanıklı olan bu tahminci, modelin güvenilirliğini artırmaktadır. Model genel olarak anlamlıdır (Wald $\chi^2(7)=185,37$; p<0,01) ve R² değeri (%83,26) oldukça yüksektir. Bu durum, kişi başına gelirdeki değişimlerin büyük ölçüde açıklayıcı değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir.

Gini katsayısı -0,0141 olup %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır (p < 0,01). Katsayının işareti beklentiyle uyumludur. Bu sonuç, gelir eşitsizliğinde meydana gelen %1'lik bir artışın kişi başına gelirden yaklaşık %0,014 oranında azalmaya yol açtığını göstermektedir. Bulgular, eşitsizliğin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini ortaya koyan Barro (2000), Alesina & Rodrik (1994) ve Berg & Ostry (2011) gibi ampirik çalışmalarla paralellik göstermektedir.

Eğitim harcamaları (log) değişkeninin katsayısı 0,0690 olup %5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır (p = 0,035). Bu bulgu, eğitim harcamalarında %1'lik bir artışın kişi başına gelirden yaklaşık %0,069 oranında artış sağladığını göstermektedir. Beşeri sermayenin ekonomik büyümeyi desteklediği yönündeki bu sonuç, Galor & Zeira (1993) ile Hanushek & Woessmann (2008)'in teorik çerçeveleriyle uyumludur.

Ekonomik özgürlük endeksi (Free) katsayısı 0,0152 olup %1 düzeyinde anlamlıdır (p < 0,01). Buna göre ekonomik özgürlükteki %1'lik artış, kişi başına gelirden yaklaşık %0,015 oranında artışa yol açmaktadır. Kurumsal serbestliğin ve piyasa etkinliğinin büyüme üzerindeki bu olumlu etkisi, Aiyar vd. (2013) ile Acemoğlu & Robinson (2013)'ün bulgularını desteklemektedir.

Yüksek teknoloji mal ihracatı (log) değişkeni 0,0084 katsayısına sahip olup %10 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır (p = 0,069). Bu sonuç, yüksek teknoloji ihracatında %1'lik artışın kişi başına gelirden yaklaşık %0,008'lik artış yarattığını göstermektedir. Bulgular, teknoloji yoğun sektörlerin büyüme üzerindeki pozitif etkisini vurgulayan Felipe vd. (2012) ve Islam (2013) ile tutarlıdır.

Dış ticaret dengesi (Trd) katsayısı 0,0021 olup %5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır (p = 0,032). Buna göre dış ticaret dengesinde %1'lik bir iyileşme, kişi başına gelirden yaklaşık %0,002 oranında artışa neden olmaktadır. Bu bulgu, dışa açıklık ve ticaret hacminin büyüme üzerindeki olumlu etkisini ortaya koyan Egawa (2013) ve Aiyar vd. (2013)'ün sonuçlarıyla uyumludur.

Enflasyon oranı (Inf) değişkeni negatif katsayıya (-0,049) sahip olup %1 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p = 0,001). Bu sonuç, enflasyondaki %1'lik artışın kişi başına gelirden yaklaşık %0,049'luk bir azalmaya yol açtığını göstermektedir. Bulgular, fiyat istikrarsızlığının ekonomik büyüme

üzerinde olumsuz etki yarattığını vurgulayan Fischer (1993), Barro (1996), Bruno & Easterly (1998) ve Gylfason & Herbertsson (2001) gibi ampirik çalışmalarla uyumludur. Bu durum, yüksek enflasyonun yatırım kararlarını bozarak sermaye birikimini ve verimliliği sınırladığı, dolayısıyla uzun vadeli büyüme performansını zayıflattığı yönündeki literatür bulgularını desteklemektedir.

İşsizlik oranı (Emp) değişkeni ise negatif işaretli (-0,0018) olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p = 0,326$). Bu durum, işsizliğin kısa vadede büyüme üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığını, etkisinin dolaylı veya gecikmeli kanallar aracılığıyla ortaya çıktığını göstermektedir.

Elde edilen sonuçlar genel olarak, ekonomik büyümenin gelir eşitsizliğini azaltıcı, beşeri sermaye ve kurumsal serbestliği artırıcı politikalarla güçlendiğini göstermektedir. Gini katsayısının negatif ve anlamlı katsayısı, gelir eşitsizliğinin büyüme üzerinde yapısal bir engel oluşturduğunu ortaya koyarken; eğitim harcamaları, ekonomik özgürlük ve yüksek teknoloji ihracat gibi değişkenlerin pozitif ve anlamlı etkileri, sürdürülebilir büyümenin bilgi, eğitim ve kurumsal kalite ekseninde şekillendiğini göstermektedir. Dış ticaret dengesinin pozitif etkisi, dışa açıklığın ve rekabetçi ihracat yapısının büyümeyi destekleyici rolünü teyit etmektedir. Buna karşın, enflasyon oranının negatif etkisi makroekonomik istikrarsızlığın büyüme üzerindeki olumsuz yansımalarına işaret ederken, işsizlik oranının anlamsız çıkması, istihdamın büyümeyi doğrudan değil dolaylı kanallar aracılığıyla etkilediğini göstermektedir.

Bu bulgular, gelir eşitsizliğinin kişi başına düşen gelir (KMG) üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, eşitsizliğin ekonomik büyümeyi ve dolayısıyla orta gelir tuzağından çıkış sürecini olumsuz etkilediğini savunan Barro (2000), Galor & Zeira (1993) ile Alesina & Rodrik (1994) gibi öncü çalışmaları desteklemektedir. Ayrıca, ekonomik özgürlük, yüksek teknoloji ihracat, dış ticaret dengesi ve eğitim harcamalarının büyüme üzerindeki pozitif ve anlamlı etkileri, Aiyar vd. (2013), Felipe vd. (2012), Islam (2013) ve Hanushek & Woessmann (2008) gibi çalışmalarla paralellik göstermektedir. Enflasyon ve işsizlik değişkenlerinin modelde anlamlı çıkmaması ise bu göstergelerin büyümeyi dolaylı kanallar üzerinden etkilediğine dair literatürdeki bulgularla örtüşmektedir. Tüm bu sonuçlar, gelir eşitsizliğinin yalnızca sosyal bir adalet sorunu değil, aynı zamanda ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğini tehdit eden yapısal bir unsur olduğunu göstermektedir. Ayrıca, otokorelasyon ve heteroskedastisite sorunlarına karşı Driscoll–Kraay standart hata tahmincisinin kullanılması, elde edilen sonuçların güvenilirliğini artırmakta ve modelin ekonometrik sağlamlığını desteklemektedir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışma, gelir eşitsizliği ile ekonomik büyüme sorunları arasındaki ilişkiyi ampirik bir yaklaşımla inceleyerek, gelir dağılımındaki adaletsizliğin kalkınma sürecinde oynadığı belirleyici rolü ortaya koymuştur. Panel veri analizinden elde edilen bulgular, gelir eşitsizliğinin kişi başına düşen gelir üzerinde anlamlı ve negatif bir etkiye sahip olduğunu, dolayısıyla ülkelerin daha üst gelir gruplarına geçişini zorlaştıran kritik bir engel oluşturduğunu göstermektedir. Gini katsayısındaki artış, ekonomik büyümeyi sınırlamakta ve literatürde ekonomik büyüme sorunu olarak tanımlanan Orta Gelir Tuzağı riskini güçlendirmektedir. Bu sonuç, eşitsizlikle mücadelenin yalnızca sosyal adaletin sağlanması açısından değil, aynı zamanda sürdürülebilir ekonomik kalkınma için de büyük öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Analiz bulguları, gelir eşitsizliğinin kişi başına düşen gelir üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, eşitsizliğin ekonomik büyüme üzerinde sınırlayıcı bir rol oynadığını ve ülkelerin daha yüksek gelir gruplarına geçişini zorlaştırdığını ortaya koymaktadır. Literatürdeki genel bulgularla uyumlu şekilde, gelir dağılımındaki bozulma OGT riskini artıran önemli bir yapısal unsur olarak değerlendirilmektedir.

Buna karşılık, eğitim harcamaları, ekonomik özgürlük, yüksek teknoloji ihracat ve dış ticaret dengesi değişkenlerinin büyüme üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı etkiler oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, sürdürülebilir ekonomik büyümenin yalnızca sermaye birikimiyle değil, aynı zamanda beşeri sermaye,

kurumsal kalite, dışa açıklık ve yenilik kapasitesi gibi faktörlerle desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Enflasyonun büyüme üzerinde negatif etkiye sahip olması, işsizlik oranının ise istatistiksel olarak anlamsız bulunması; makroekonomik istikrarsızlıkların büyüme performansını zayıflattığını, istihdamın etkisinin ise daha çok dolaylı kanallar aracılığıyla ortaya çıktığını göstermektedir.

Sonuç olarak, çalışma gelir eşitsizliğinin yalnızca sosyal bir adalet sorunu değil, aynı zamanda ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğini tehdit eden yapısal bir engel olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, gelir dağılımının iyileştirilmesiyle birlikte eğitim, teknoloji ve kurumsal reformlara dayalı politikaların ekonomik büyümeyi daha kapsayıcı hale getireceğini göstermektedir. Bu doğrultuda, eğitime erişimin artırılması, vergi sisteminin adalet temelli biçimde güçlendirilmesi, mali disiplinin korunması, finansal kapsayıcılığın genişletilmesi ve yenilikçi sektörlerin desteklenmesi, ülkelerin orta gelir tuzağından çıkışını kolaylaştıracak temel politika alanları olarak öne çıkmaktadır.

Bu çalışma, gelir eşitsizliği–büyüme ilişkisinin yapısal, mali ve kurumsal boyutlarını bütüncül bir biçimde ele alarak, literatürle uyumlu ancak yöntemsel açıdan daha sağlam bir katkı sunmaktadır. Aynı zamanda, önceki araştırmaların metodolojik bir tamamlayıcısı ve devamı niteliğinde olan çalışma, mevcut bulguları panel veri analizi aracılığıyla daha sağlam biçimde test etmekte ve büyüme sorunlarının yapısal temellerini derinlemesine inceleyen araştırma hattının önemli bir halkasını oluşturmaktadır.

ETİK BEYAN VE KATKI ORANLARI/ETHICAL DECLARATION AND CONTRIBUTION RATES

Yazar Katkı Oranları / Author Contribution Rates	Çalışma Tek Yazarlıdır.	The study has a single author.
Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest	☒ Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. ☐ Diğer (belirtiniz):	☒ No conflict of interest declared. ☐ Other (please specify):
Etik Kurul İzni / Ethics Committee Approval	☒ Etik kurul izni gerektirmemektedir. ☐ Etik kurul kararı:/...../..... tarihli ve/..... nolu.	☒ This study does not require ethics committee approval. ☐ Ethics committee approval was obtained (Decision dated/...../....., No.).
Teşekkür / Acknowledgements		

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, D., & Robinson, J. (2013). *Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*, Doğan Kitap.
- Aghion, P., & Howitt, P. (1990). A Model of Growth through Creative Destruction. *Econometrica*, 60(2), 323-351. <https://doi.org/10.2307/2951599>.
- Aiyar, S., Duval, R., Puy, D., Wu, Y., & Zhang, L. (2013). *Growth Slowdowns and the Middle-Income Trap*, IMF Working Paper, No. 13/71.
- Akalın, G., Özbek, R. İ., & Çifçi, İ. (2018). Türkiye’de Gelir Dağılımı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ardl Sınır Testi Yaklaşımı. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(4), 59-76.
- Akkaya, Ş. (1990). *Ekonometri I. 2*. Baskı. İzmir: Anadolu Matbaacılık
- Alesina, A., & Rodrik, D. (1994). Distributive Politics and Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 109(2), 465-490. <https://doi.org/10.2307/2118470>.
- Alpdoğan, H. (2023). Türkiye’de Ekonomik Büyüme, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk İlişkisi. *Sayıştay Dergisi*, (129), 259-290. <https://doi.org/10.52836/sayistay.1280487>
- Asteriou D. & Hall, S. G. (2011). *Applied Econometrics*. Second Edition. England: Palgrave Macmillian
- Atkinson, A. B. (2015). *Inequality: What Can Be Done?* Harvard University Press.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*. Third Edition. England: John Wiley & Sons Ltd
- Barro, R. J. (1996). Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study. NBER Working Paper No. 5698. Cambridge, MA: *National Bureau of Economic Research*. <https://doi.org/10.3386/w5698>.
- Barro, R. J. (2000). Inequality and growth in a panel of countries. *Journal of Economic Growth*, 5(1), 5–32. <https://doi.org/10.1023/A:1009850119329>.
- Berg, A. G., & Ostry, J. D. (2011). Inequality and Unsustainable Growth: Two Sides of the Same Coin? IMF Staff Discussion Note, No. 11/08. <https://doi.org/10.1057/s41308-017-0030-8>.
- Bruno, M., & Easterly, W. (1998). Inflation Crises and Long-Run Growth. *Journal of Monetary Economics*, 41(1), 3–26. [https://doi.org/10.1016/S0304-3932\(97\)00063-9](https://doi.org/10.1016/S0304-3932(97)00063-9)
- Csathó, Á. (2023). A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility. OECD report. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 14(2), 185-194.
- Çağdaş, Y. (2021). Orta Gelir Tuzağını Etkileyen Faktörler: Seçilmiş Ülkeler ve Türkiye Örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi, SBE.
- Çağdaş, Y., & Savaşan, F. (2025). Orta Gelir Tuzağını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: İkili Panel Logit Model Analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26(2), 262-284. <https://doi.org/10.53443/anadoluibfd.1577283>.
- Çağdaş, Y. (2025). Ekonomik Büyüme ve Kalkınmanın Önündeki Engel: Gelir Eşitsizliği ve Orta Gelir Tuzağı İlişkisi. *Maliye ve Finans Yazıları*. <https://doi.org/10.33203/mfy.1655958>.
- De Hoyos, R. E., & Sarafidis, V. (2006). Testing for cross-sectional dependence in panel-data models. *Stata Journal*, 6(4), 482–496. <https://doi.org/10.1177/1536867X0600600403>
- Dikmen, N. (2009). *Ekonometri: Temel Kavramlar ve Uygulamalar*. 1. Baskı. Ankara: Nobel Yayınevi
- Driscoll, J. C., & Kraay, A. C. (1998). Consistent covariance matrix estimation with spatially dependent panel data. *Review of Economics and Statistics*, 80(4), 549–560. <https://doi.org/10.1162/003465398557825>
- Dünya Bankası. World Development Indicators Database (2025). The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/SI.DST.FRST.20>
- Easterly, W. (2001). The middle class consensus and economic development. *Journal of Economic Growth*, 6(4), 317–335. <https://doi.org/10.1023/A:1012786330095>.

- Egawa, A. (2013). *Will Income Inequality Cause a Middle-Income Trap in Asia?*. World Bank Economic Review, 27(2), 143-161.
- Eichengreen, B., Park, D., & Shin, K. (2012). When Fast Growing Economies Slow Down: International Evidence and Implications for China. *Asian Economic Papers*, 11(1), 42-87. https://doi.org/10.1162/ASEP_a_00118.
- Felipe, J., Abdon, A., & Kumar, U. (2012). Tracking the Middle-Income Trap: What Is It, Who Is in It, and Why?. *Levy Economics Institute Working Paper*. <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2049330>.
- Fischer, S. (1993). The Role of Macroeconomic Factors in Growth. *Journal of Monetary Economics*, 32(3), 485-512. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(93\)90027-D](https://doi.org/10.1016/0304-3932(93)90027-D).
- Galor, O., & Zeira, J. (1993). Income Distribution and Macroeconomics. *Review of Economic Studies*, 60(1), 35-52. <https://doi.org/10.2307/2297811>.
- Gill, I. & Kharas, H. (2007). *An East Asian Renaissance: Ideas for Economic Growth*. World Bank.
- Goldin, C., & Katz, L. F. (2018). The race between education and technology. In *Inequality in the 21st Century* (pp. 49-54). Routledge.
- Greene, W. H. (2016). *Ekonometrik Çözümleme*. 7. Baskıdan Çeviri. Ankara: Palme Yayıncılık. Çev: Ümit ŞENESEN.
- Gujarati, D. N. & Porter D. C. (2020). *Temel Ekonometri*. 5. Baskı. İstanbul: Literatür Yayıncılık
- Güriş, S. & Çağlayan Akay, E. (2018). *Ekonometri: Temel Kavramlar*. 5. Baskı. İstanbul: Der Yayınları.
- Güriş, S. (2018). *Panel Veri Modelleri*. S Güriş (Ed.) *Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi* içinde. İstanbul: Der Yayınları, 3-42.
- Gylfason, T., & Herbertsson, T. T. (2001). Does inflation matter for growth?. *Japan and the World Economy*, 13(4), 405-428. [https://doi.org/10.1016/S0922-1425\(01\)00073-1](https://doi.org/10.1016/S0922-1425(01)00073-1).
- Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2008). The role of cognitive skills in economic development. *Journal of Economic Literature*, 46(3), 607-668. <https://doi.org/10.1257/jel.46.3.607>
- Heritage Fonu (2025). <https://www.heritage.org/>
- Hsiao, C. (2014). *Analysis of Panel Data*, Third Edition, United States: Cambridge University Press
- Islam, N. (2013). Beyond the middle income trap: What kind of high income country can China become?. *AGI Working Paper Series, 2013*, 1-27.
- Islam, N. (2014). Will inequality lead China to the middle income trap?. *Frontiers of Economics in China*, 9(3), 398-437. <https://doi.org/10.3868/s060-003-014-0020-4>.
- Kuznets, S. (1955). *Economic growth and income inequality*. American Economic Review, 45(1), 1-28.
- Lee, K. (2013). *Schumpeterian Analysis of Economic Catch-up: Knowledge, Path-Creation, and the Middle-Income Trap*. Cambridge University Press.
- Milanovic, B. (2016). *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Harvard University Press.
- Ostry, J. D., Berg, A., & Tsangarides, C. G. (2014). *Redistribution, Inequality, and Growth*. IMF Staff Discussion Note.
- Öztürk, E., & Oktar, S. (2017). Kalkınma Gelir Eşitsizliği İlişkisi: Türkiye Örneği. *Akademik Hassasiyetler*, 4(8), 101-123. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademik-hassasiyetler/issue/33537/306700>.
- Peçe, M. A., Ceyhan, M. S., & Akpolat, A. (2016). Türkiye’de gelir dağılımının ekonomik büyümeye etkisi üzerine ekonometrik bir analiz. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(Special Issue 1), 135-148. <https://dergipark.org.tr/en/pub/intjcss/issue/25850/272505>.
- Persson, T., & Tabellini, G. (1991). Is inequality harmful for growth? *American Economic Review*, 84(3), 600-621. <https://doi.org/10.3386/w3599>.

- Pesaran, M. H. (2004). *General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels*. University of Cambridge, Working Paper No. 0435.
- Piketty, T. (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital*. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Rodrik, D. (2016). Premature Deindustrialization. *Journal of Economic Growth*, 21(1), 1-33. <https://doi.org/10.1007/s10887-015-9122-3>.
- Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 98(5), S71-S102.
- Sarıkovanlık, V., Koy, A., Akkaya M., Yıldırım, H. H. & Kantar, L. (2019). *Finans Biliminde Ekonometri Uygulamaları: Kavram-Uygulama-Analiz*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Stiglitz, J. E. (2014). *Eşitsizliğin Bedeli*. İletişim Yayınları.
- Ulusoy, A., Karakurt, B., & Akbulut, E. (2015). Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye’de Yükseköğretimin Gelir Eşitsizliğini Giderici İşlevi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 45-75. <https://dergipark.org.tr/en/pub/finance/issue/61458/917865>
- UNCTAD (2016). *Trade and Development Report 2016: Structural transformation for inclusive and sustained growth*. United Nations Conference On Trade And Development Geneva.
- UNESCO (2020). *Global Education Monitoring Report – Inclusion and Education: All Means All*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. No 92310038.
- Williamson, J. (2015). Latin American Inequality: Colonial Origins, Commodity Booms, or a Missed 20th-Century Leveling?. *Journal of Economic History*, 75(4), 937-975. <https://doi.org/10.1080/19452829.2015.1044821>.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2020). *Panel Veri Ekonometrisi*. 5. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık